

ΧΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΕΙΣ ΜΑΓΙΚΑΣ, ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ τόμου ΙΕ'/ΙΣΤ' (1962/63) σ. 62 - 91).

ΜΕΡΟΣ Β'

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ὡς ἀνωτέρω εἰρημολογῆται, μελέτης ταύτης ἐξητάσθη ἡ χρῆσις τῶν μετάλλων ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐλασμάτων, τῶν νομισμάτων, τοῦ δακτυλίου, τοῦ πτελέου, τοῦ κλειδίου καὶ τοῦ κλειδαριῶν καὶ τῆς ψαλίδας. Κατόπιν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡλῶν, τοῦ μαχαιριοῦ, τῶν ὑδακῶν, σκευῶν τῆς πυράγρας, τῆς πυροστίας κ.ἄ, τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, (ὡς τοῦ ὕψους) καὶ τέλος περὶ τοῦ μολύβδου ὡς ἀπλοῦ μετάλλου.

Ζ'. ΗΛΟΙ

Ἡ χρῆσις ἡλῶν εἰς μαγικάς γενικῶς ἐνεργείας καὶ πράξεις ἀπαντᾷται εὐρεῖα εἰς πλῆθος καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀτόμου δι' ὅλον τοῦ βίου μέχρι τοῦ θανάτου του. Οὕτως α') ἡ ἔγκυος ἐκ τυχαίας εὐρέσεως ὑπ' αὐτῆς βελόνης ἢ καρφιοῦ δύναται νὰ προΐδῃ περὶ τοῦ φύλου τοῦ κυοφορουμένου τέκνου. Ἡ εὐρεσις βελόνης σημαίνει ὅτι τὸ μέλλον νὰ γεννηθῇ θὰ εἶναι θῆλυ (Πυργὶ Χίου)¹, καρφίδος δὲ ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι ἄρρεν (Γκιουμουλτζίνα (= Κομοτηνὴ) Θράκης)².

Κατὰ συνήθειαν παλαιότερον εἰς Μεσολόγγιον, ὑπάρχουσαν καὶ σήμερον εἰς Πλατανόβρυσιν Μεσσήνης, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀρρενογονίας ὑπὸ γυναικός, ἡ

¹ Λ. Α., ἀρ. 2457, σ. 334 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Εἰς Πέτρην Λέσβου πιστεύεται ἀντιθέτως ὅτι θὰ εἶναι ἄρρεν (Λ. Α., ἀρ. 1446 Α, σ. 112 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

² Βλ. Στέλμ. Κυριακίδην, ἐν Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 413, 425 καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λ Σ., Γ', σ. 216.

ὅποια τίκτει θήλεα, δέον αὕτη νὰ καρφώσῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου τρία καρφιά, ἐνῶ θὰ λέγῃ «καρφώνω τὶς τσοῦπες καὶ κάνω ἀρσενικά»¹. Τῆς μαγικῆς πράξεως ταύτης γνωρίζομεν γενικώτερον παλαιότεραν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ 17 αἰ. περὶ καρφώματος γυναικὸς ὑπὸ ἀντιπάλου πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως τίκτῃ αὕτη μόνον θήλεα².

Μετὰ τὸν τοκετὸν συνηθίζεται εἰς Νίσυρον ἡ ἔμπηξις ἡλου εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ἐδάφους, ὅπου τὸ νεογνὸν ἔχει πέσει, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ μητρικοῦ κόλπου. Ἐνῶ γίνεται τὸ κάρφωμα τοῦ ἡλου ὑπὸ γυναικὸς λέγει αὕτη, ἀπαντῶσα εἰς ἐρώτησιν τῆς μητρὸς, ὅτι καρφώνει «τὴ Γαλλοῦ καὶ τὰ κακὰ μάτια»³. Ἡ τοιαύτη ἐννοία τοῦ καρφώματος, ὡς προστατευτικοῦ μέσου, φυλακτηρίου, τοῦ νεογνοῦ ἀπὸ οἰασδήποτε ἐπιφορᾶς κακοῦ ἐπ' αὐτό, ὑπάρχει καὶ εἰς ἄλλας ὁμοειδεῖς συνηθείας, ὡς εἶναι π.χ. εἰς Σμύρνην καὶ Μεγίστην (Καστελλόριζον) ἡ τοποθέτησις βελόνης ἢ καρφίδος εἰς τὸ φόρεμα τοῦ νηπίου ἢ ὑπὸ τὸ προσκέφαλον αὐτοῦ καὶ τῆς λεχοῦς⁴. Ἡλοῦται ἔτι διὰ τριῶν ἡλῶν ὁ πλακοῦς τῆς λεχοῦς, διὰ «νὰ μὴ ζωντανέψῃ» (Καλλιθέα Δράμας)⁵, δύο δὲ λεχωῖδες συναντῶμεναι μετὰ τὴν τοκετὸν, δέον νὰ ἀνταλλάξουν καρφίδας πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ τινος ἀπὸ τῶν τέκνων τῶν⁶. Κατὰ τὸ λουτρὸν τοῦ νεογνοῦ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἐκτίπτετο εἰς τὴν σκάφην ἀσήμι καὶ καινὸν ἄσπρον καρφί, εἴτα δὲ μετὰ τὴν ἀπορροήν τῆς τεσσαρακονθήμερου λοχείας «τὸ ἀσπὶν τὸ φύλαγον σὺν σεντόνῃ καὶ τὸ καρφί τὸ κάρφωσαν σὺν τοίχῳ τοῦ σπιτιοῦ, χωρὶς νὰ τὸ βγάξουν ποτὲ» (Ἀρμενιοὶ τοῦ Καστορίου)⁷.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ὁ ἀνάδοχος ἐπιστρέφε μετὰ τοῦ ἱερέως εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ μήτηρ, ἵσταμένη ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας καὶ πατῶσα ἐπὶ ἡλου, παρελάμ-

¹ Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 68 (συλλ. Ἄνδρ. Μαρούλη, 1919). Ἀ. Κεραμοπούλλου, Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 71 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 332 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 194). Λ. Α., ἀρ. 2920, σ. 3 (συλλ. Κωνστίνου Δαρσακλή, 1964).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 320.

³ Λ. Α., χειρ. ἀρ. 2892, σ. 320 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Νικεῖα Νισύρου 1964).

⁴ Βλ. Ἀ. Διαμαντάρα, Γητέματα Καστελλορίζου, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 511 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 8, σ. 333 (= ΒΒΠ., 6, σ. 195). Εἰς ἄλλους λαοὺς ἐμπηγνύεται εἰς τὸ ἐνδυμνίον τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ νεογεννήτου βελὼν πρὸς φύλαξιν τούτων ἀπὸ τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Βλ. Mengis, Nadel, Handw. d. deutsch. Abergl., VI, σ. 931. Λ. Α., ἀρ. 1379, σ. 123 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ρεῖσοδερς Σμύρνης, 1939). Λ. Α., ἀρ. 1141, σ. 108 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Σινώπη 1938).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 93 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 155, σ. 28,1 (συλλ. Ἀριστ. Χρηστίδου, Σκοπὸς 1919). Λ. Α. ἀρ. 1446Α σ. 196 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Πετρί Λέσβου, 1940).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2514, σ. 14 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου, 1962).

βανε τὸ τέκνον της¹. Ἀλλαχοῦ πατεῖ αὕτη ἐπὶ ἄλλων σιδηρῶν ἀντικειμένων, οἷον μασίᾳς (πυράγρας) κ.ἄ.².

β') Εἰς Δάφνην Βισαλτίας ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι βελόνη, ἐκφεύγουσα τῆς χειρὸς τῆς ραπτρίας καὶ ἐκσφενδονιζομένη ἐντὸς τῆς οἰκίας, σημαίνει ὅτι θὰ ἀποβιώσῃ μέλος τῆς οἰκογενείας, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος τοῦ ἀναστήματός του θὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἣν ἐκάλυψεν ἡ βελόνη³.

Εἰς περιπτώσεις θανάτου τῶν παιδιῶν οἰκογενείας τινὸς ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν ἐπεξητεῖτο πάλαιότερον εἰς Ἀνατολ. Θράκην ἡ ἀποδιώξις τοῦ κακοῦ ἐκ τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθῇ τέκνου διὰ τῆς ἐπομένης μαγικῆς πράξεως. Ἡ μέλλουσα μήτηρ συλλέγει «τὴ Μεγάλ' Πέμπτη ἀπ' ἓνα καρφὶ ἀπὸ σαρανταμιά πρωτοστέφανες γυναικες καὶ τὴν ἴδια μέρα θὰ τὰ δώσ' στὸν σιδερεῶ νὰ τὰ κάμ' βραχιόλα καὶ νὰ τὰ φορῇ στὸ χέρ' της»⁴.

Ὅμοιως καὶ ἐπὶ παιδιῶν οἰκογενείας τὰ ὁποῖα ἀποθνήσκουν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου μετὰ τὴν γέννησίν των, ἐκ τούτου οὐ καὶ ῥαπτίζονται ἀμέσως, πρὸς στερέωσιν τοῦ νεογεννήτου εἰς τὴν ζωὴν, ἀποδιώκοντες τὸ σῆτω τοῦ θανάτου, ἡ ἀνάδοχος (νουνά), παραλαμβάνουσα τοῦτο διὰ τὴν ἡλικίαν, «ἀντὶ γὰρ νόμισμα δωρίζει (εἰς αὐτὸ) τρία καρφία». Ἡ ἀνάδοχος κατόπιν οὕτως πατεῖ τὴν βεπτιστὴν ἀποχωρεῖ τῆς σπιτικῆς προσφέρει ὡς δώρον εἰς τὸ νεογέννητον «μιά περόνη σιδερένια, φτεταγμένη εἰδικὰ στὸ σιδερεῶ... Τὴν περόνη αὕτη τὴν κορφωτοῦσιν οἱ σπιτικοὶ στὶς γραντιές τοῦ ταβανιοῦ ἢ στὸν τοῖχον τοῦ σπιτιοῦ» (ἀρχαῖον Φλωρίνης)⁵.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ προσβεβλημένου ἀπὸ «κακὸ μάτι» γίνεται χρῆσις εἰς Ἀγίαν Ἀνναν Εὐβοίας μεταξὺ ἄλλων καὶ τριῶν ἡλῶν διὰ τῶν ὁποίων καρφώνεται ἡ ἀποδιωχθεῖσα βασκανία⁶.

Εὐρύτερον γνωστὴ εἶναι ἡ συνήθεια τῆς καταπασσαλεύσεως τοῦ Χάρου, συνήθως μετὰ τὸν θάνατον μέλους οἰκογενείας, ὅπως οὗτος καταστῇ ἀνίσχυρος, ὥστε νὰ ἀρπάσῃ ἄλλον ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Τὸ κάρφωμα δὲ τοῦτο λαμβάνει χώραν συνήθως εἰς τὸ σημεῖον τοῦ दाπέδου τῆς οἰκίας ὅπου ἐφήπτετο ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀποβιώσαντος ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (Κουρουτζι, Διδυμοτείχου, Μυριόφυτον καὶ Κα-

¹ Λ. Α., ἀρ. 2538, σ. 56 (σουλ. Ἀννα Καλοῦ-Τσακαγιάννη, Ἀλεξάνδρεια Ἡμαθίας 1962).

² Βλ. κατωτέρω.

³ Λ. Α., 2897, σ. 131 (σουλ. Θωμᾶ Κυρβασίη, 1964).

⁴ Βλ. Ἐλπιν. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Σύμμικτα Λαογραφικά, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 404. Τῆς Αὐτῆς, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 188.

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2881, σ. 33, 34 (σουλ. Χαρ. Φίλιτζιον, 1964).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 1479 Γ', σ. 163 (σουλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, 1942).

λαμίτσιον Ἀνατ. Θράκης, Ροδιά Τιρνάβου, ἐπαρχία Πέλλης, Γιάλτρα καὶ Αἰδηψὸς Εὐβοίας, Σπέτσαι, Ἐμπόριον Ἑορδαίας, Μεσημβρία, Γαλτσάδες Εὐβοίας, Γριζι (νῦν Ἀκριτοχώριον) Πυλίας, Ὅρμα Ἀλμωπίας, Ἀμούριον Ἐλασσόνος, Ἀσὺν Ἐλευθέρον Γρεβενῶν, Πλατάνη καὶ Ἀρνισσα Ἐδέσσης, Πέτραι Ἀμυνταίου, Κολχικὸν Λαγκαδᾶ, Ἀνατολὴ Λαρίσης, Χαρωπὸν Σερρῶν, Καλύβια Ἐλασσόνος, Μελενικίτσιον Σερρῶν, Κοκκινόπηλός, Πύθιον Ἐλασσόνος, Πύργοι, Βῶλαξ καὶ Χωριστὴ-Δράμας, Ἀχλάδα Φλωρίνης, Βλάστη Ἑορδαίας¹.

γ') Χρησὶς ἡλίων ἀπαντᾷται εἰδικώτερον εἰς πλῆθος μαγικῶν ἐνεργειῶν διὰ τὴν θεραπείαν ἀσθενῶν ἐκ διαφόρων παθήσεων ἢ πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν. Οὕτω μὲ εἰδικὰς μαγικὰς τελετουργικὰς πράξεις καρφώνονται δι' ἡλίων: α) τὰ «χελώνια» εἰς τὸν κορμὸν τῆς συκῆς, διὰ νὰ φύγῃ ἡ πάθησις αὕτη ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ (Κέρκυρα)² β) τὰ λουθ'νάρια (= ἐξανθήματα) μὲ ἡλίου κατεσκευασμένους «ἄβριχους»

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 518. Τοῦ αὐτοῦ, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογρ. Ἑπετηρ. Ἀθῆν. Ἀρχ. τόμ. Β' 1946, σ. 180 (= ἀνά τευχ. 2, σ. 116). Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 340 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 202). Λ. Α., ἀρ. 2746, σ. 301 - 302 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2394, σ. 101, (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961). Λ. Α., ἀρ. 2744, σ. 26 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2745, σ. 192 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 1311, σ. 40 - 41 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1929). Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 92 (συλλ. Χρ. Αὐγερίδου, Λ. Εὐγενίδου, Β. Φθενάκη, 1962). Λ. Α., 1104 Γ, σ. 151, 101 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1937). Λ. Α., ἀρ. 2343, σ. 356 (συλλ. Δ. Πετροπούλου - Σταύρ. Καρακάση, 1960). Λ. Α., ἀρ. 1612, σ. 6, 7 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1949). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 75 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939). Λ. Α., ἀρ. 2422, σ. 97, 1961, Λ. Α., ἀρ. 1974, σ. 31 (συλλ. Δημ. Παπαδούλη, 1953). Λ. Α., ἀρ. 2615, σ. 23 (συλλ. Χρ. Φούκα, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2643, σ. 13 (συλλ. Ἡρακλ. Μπόζιου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2678, σ. 6 (συλλ. Τρυφωνίας Μάινου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2677, σ. 5 (συλλ. Δημ. Βαλαβάνη, Σ. Καραβοκύρη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2415, σ. 7 (συλλ. Παναγ. Ἀργυροπούλου, 1961). Λ. Α., ἀρ. 2417, σ. 20 (συλλ. Ν. Β. Κοσμᾶ, 1960 - 61). Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 276 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2763, σ. 153 - 154 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 26 (συλλ. Κωντίνου Βραχνῆ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2779, σ. 159 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 84 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 285 - 286, 420, 432 - 433 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2896, σ. 123, 187 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 54 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2786, σ. 42 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2936, σ. 38 (συλλ. Ἀστερ. Παπανικολάου, 1965). Λ. Α., ἀρ. 2903, σ. 18 (συλλ. Κωντίνου Χιονοβίτου, 1964).

² Βλ. Σπ. Καβάσιλα, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐκ Νυμφῶν Κερκύρας, Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 647. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

(Σαλτικίον Διδυμοτείχου) 'γ') οἱ δοθιῆνες (Κουρουτζί)² δ') ἡ «σπληνομεγαλία», πάθησις τοῦ σπληνός (Κύπρος)³. ε') Διὰ τῆς χρήσεως «τριῶν καρφίων ἀφόριων» (= καινουργῶν) ἐπετυγχάνετο παλαιότερον ἢ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς θέρμης (= ἐλονοσίας). Ὁ πάσχων ἐτοποθέτει ἀνοικτὴν τὴν παλάμην τῆς χειρὸς του ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ δένδρου, ὃ δὲ μαγγανευτὴς ἐκάρφωνε μεταξὺ τῶν δακτύλων τρεῖς καινουργεῖς ἥλους, πιστευομένου ὅτι οὕτω προσηλοῦτο ἡ θέρμη καὶ ἐπῆρχετο ἡ ἴασις (Λάστα τῆς Γορτυνίας)⁴. Ἀλλαχοῦ ἀσθενὲς νήπιον μετεφέρετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου· ἐκεῖ «κρεμοῦν κάτι τι ἀπὸ πάνω του... ἓνα κρεμμύδι μὲ καρφί» πρὸς ἴασιν⁵. στ') Μὲ «ἄβαλτον» ἥλον, δηλ. μὴ μεταχειρισμένον ἀκόμη, καρφώνεται ἡ ἐπιληψία. Πρὸς τοῦτο χαράσσεται κύκλος μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔχει πέσει ἐπὶ τοῦ ἐδίου οὗ ἄρρωστος, ἐντὸς δὲ τοῦ κύκλου τούτου πηγνύεται ὁ ὢς ἄνω ἥλος (Λιγουριὸ Ἀργολίδος)⁶. Σημειοῦμεν ὅτι ἡ μαγικὴ πρᾶξις αὕτη ἀπαντᾷται ἤδη εἰς τὴν Ἀρχαιότητα ἐν χρήσει εἰδικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους⁷. Ἀμεταχειρίστου ἥλου γίνεται ἐπίσης χρῆσις καὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐπιλοχίου πυρετοῦ⁸. ζ') Εἰς περιπτώσεις τραυματικῶν ἀπὸ κτύπημα ἢ κοιψίματος διὰ μαχαριοῦ, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ μόλυνσις τοῦ τραύματος, σταυρώνουν τὸν ἀσθενῆ διὰ καρφίδος, οὕτω δὲ ἡ πληγὴ δὲν «ἀφροῖται»⁹. η') Εἰς τῆς ἀντλήσεως τῆς διὰ μα-

² Βλ. Ρ. Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 515. Ὁ μαστεύων τὴν χεῖρα τοῦ φκειάχν' τοῦ καρφί μὴ τὴ γ'ναῖκα τ' γόλιαβ' (= γυμνοί), τοῦ φκειάχν' τοῦ λουλοῦ μὲ τοῦ νόημα, δὲ μ(ι)λοῦν... Τοῦ κάμουν τοῦ καρφί ἀβριχου... Κι' ἅμα ἓνας ἐχ' λουλούδια (= σπυρία) θὰ πάρ' ἓνα καρφί κι θὰ μιτρήσ' τοῦ μπῶτ' τ' σ' ἓνα δέντρον κι ὡς ἱκεῖ πὸν θα φτάσ' τοῦ μπῶτ' τ' θὰ καρφῶσ' τοῦ καρφί». πρβλ. καὶ εἰς Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., τόμ. 6, σ. 340 (= ΒΒΠ., τόμ 6, σ. 200).

³ Βλ. Γ. Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 516.

⁴ Βλ. Ν. Κυριαζή, Ἐπφδαί, Κυπρ. Χρον., τόμ. 4 (1926), σ. 78 «τὴν σπληνομεγαλίαν ταύτην θεραπεύουσι... μὲ τὸ κάρφωμα τῆς παπούτσας (= ἀραποσυκιάς)».

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200).

⁶ Βλ. Α. Γ. Σοφιστοῦ, Προλήψεις περὶ τὴν κύησιν, τὸν τοκετόν, τὴν λεχώ, περ. Πέργαμος, Μυτιλήνη 1929, σ. 245.

⁷ Βλ. Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῇ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 σ. 647 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 338 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200). Στεφ. Α. Ἡμέλλον, Ναξιακαὶ ἐπφδαί, Λαογρ., τόμ. 20, σ. 194.

⁸ «Clavon ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit corrueus morbo comitali, absolutorium eius mali dicitur...» Πλίνιος, Ν. Η., XXVIII, XVIII.

⁹ Α. Α., ἀρ. 2463, σ. 7 (συλλ. Στεφ. Χριστοφίδη, Μεσιανὴ Κοζάνης 1962) «Παίρνουν μιὰ κόκκινη κλωστή, μετροῦν τὸ ἀνάστημα τῆς ἀρρώστης καὶ τυλίγουν τὴν κλωστή σ' ἓνα «ἄτεχνο» (= ἀμεταχειρίστον) καρφί...».

¹ Α. Α., ἀρ. 1159 Γ, σ. 70 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, Κορώνη Πυλίας 1938), Εἰς Κωστάναν Θεσπρωτίας καρφώνει τις καρφίδα ἐπὶ ξύλου πρὸς κατάπαυσιν τοῦ λυγγός (Α. Α., ἀρ. 2748, σ. 296, συλλ. Κων)τίνου Ἰωαννίδου, 1963).

γικῶν πράξεων προκλήσεως κακοῦ εἰς πρόσωπον πρὸς τὸ ὅποῖον διάκειται τις ἐχθρικῶς, ἐπιστεύθη περαιτέρω ὅτι δύναται τις νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τοῦτο καὶ ἀσθενείας. Οὕτως ἀναφέρεται παλαιότερον εἰς Θράκην (Γκιουμουλτζίνα = Κομοτηνή), ὅτι ἐρρίπτετο κατὰ τὴν νύκτα τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς εἰς σταυροδρόμι, ἀποῦ πρῶτον ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ πετεινοῦ, «κριθάρι, ζάχαρι καὶ ἓνα καρφί», ἵνα ὁ πρῶτος ἐκεῖθεν διαβάτης «καρφωθῇ», δηλ. παραλάβῃ τὴν πάθησιν τοῦ ἀσθενοῦς¹. Παλαιότερον ὑπῆρχεν ἔτι μὲ πλατεῖαν διάδοσιν ἢ συνήθεια τῆς καταπασσαλεύσεως καὶ ἀσθενειῶν, ἰδίᾳ ἐπιδημικῶν, ὡς τῆς πανώλους² κ.ἄ. Σήμερον δ' ἔτι πιστεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἀγιοιορίου Κορινθίας, ὅτι εἰς τὸ χωρίον των «δὲ μπαῖν» καμμιὰ ἀρρώστια γιατί τό 'χ'νε... φράξ' γύρω-γύρω μὲ καρφιὰ γύφτικα. Γιὰ νὰ φράξ'νι τοῦ χουργιὸ πῆραν οἱ παλποῦδισ μας νῆμα πού γνέθαν μὲ τ'ς ρότεις τσαὶ τ' ἀδρόχια τ'ς δυὸ ἀπάρθενα κουρίτσα τσαὶ ζέψαν τσαὶ δυὸ μοσχάρια πού τὰ γένν'σι τὴν ἴδια ὥρα μιὰ γελάδα τσαὶ φέραν γύρω τοῦ χουργιὸ τσαὶ σὲ κάθε μέρος μπῆγαν καρφιὰ γύφτ'κα... τσαὶ τὴν κλωστήν τὴν δέσαν στὰ γύφτ'κα καρφιὰ. Τὰ καρφιὰ αὐτὰ εἴχ'νι μπήξ' τσαὶ ἀπάνω σὲ λιθάρι... τσαὶ σήμερα ὑπάρχ' τοῦ καρφωμένου λιθάρ' πού λέμ' ἐτσεῖ ἔχ' ἓνα λιθάρ' πού ἓνα καρφί πού σώζεται ἀπ' τὰ γύφτικα καρφιὰ πού εἴχ'νι βάλλ' γιὰ νὰ πελάξουν τὸν τόπο τσαὶ ἓνα ἄλλου λιθάρ' πού καρφωμένα ἔστι καρφί³. Περὶ τῆς Παλαιοχώρας τῆς Αἰθίης παραδίδεται ὅτι κατεστράφη, ὅτε οἱ χωρικοὶ καλικοινοῦντες τὴν γῆν, ἀπέσπασαν ἧλους δι' ὧν αἱ ἀσθενεῖαι τοῦ τόπου εἶχαν καταπασσαλευθῇ⁴. Χρησις ἧλων ἀναφέρεται περαιτέρω καὶ εἰς κάρφωμα ἀσθενειῶν τῶν ζώων, τῶν αἰγοπροβάτων. Ἐπὶ ἐπιζωοτίας ἰδίᾳ εἰς ποίμνιον ὁ βοσκὸς καρφώνει τεμάχιον τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἥπατος καὶ τῆς καρδίας ἀρρώστου ζώου «κατ' ἀπ' τὸ τζάκ' μὲ τρία καινούργια καρφιὰ πού πρέπ' νὰ κλέψ' ἡ νοικοκυρ'ς ἀπ' τὸ μπακάλ»⁵. Ὅταν δὲ πάθῃ ἀπὸ λάβωμα ποίμνιον προβάτων, τότε καρφώνεται εἰς σταυροδρόμι ὁ σπλὴν ἑνὸς τῶν

¹ Βλ. Στ. Κυριακίδην, εἰς Λαογρ., τόμ. 2 (1910), σ. 410, 421 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ. Λαογρ., τόμ. 8, σ. 335 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 321, Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ. τόμ. 7, σ. 479, 480, 3.

³ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 349-350 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁴ Βλ. εἰς Νέον Ἑλληνομν., τόμ. 1 (1904), σ. 505 καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 517. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 321. Καὶ εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἀπαντᾷται ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενείας διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως αὐτῆς ἐπὶ τοίχου, ξύλου, τοῦ ἐδάφους, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ δένδρων ἅτινα αὐξάνονται ταχέως (Βλ. Karl Brunner, Ein Nagelstein aus Naumburg a.S., Zeitschrift d. Ver. f. Volksk., 25 (1915), σ. 351-52).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2898, σ. 13 (συλλ. Κωντίνου Δελιζώνα, Κρανέα Ἐλασσόνορος 1964).

ἀσθενῶν ζώων «μ' ἓνα ἄβαλτο καρφὶ» (Ἀργολίς)¹, εἰς περίπτωσιν δὲ κρυολογήματος, ἐὰν δὲν ἐπετυγχάνειτο ἡ θεραπεία τοῦ ἀσθενοῦς ζώου διὰ χειροπρακτικῶν μέσων, τότε ἐτρυπᾶτο τὸ αὐτί του μὲ «σιδερένιο σουβλί»². Ἐπὶ τῆς παθήσεως «ἥσκιος» εἰς ποιμνιον σφάζεται τὸ ἄρρωστον ζῶον καὶ καρφώνονται ἐπὶ δένδρου εἰς ἐρημικὸν τόπον, ὅπου δὲν ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ ἀλέκτορος, ὁ σπλὴν καὶ ἡ καρδιά τοῦ ζώου. Πιστεύεται ὅτι ἡ ἀσθένεια οὕτω προσηλούται εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ δὲν δύναται νὰ βλάβῃ ἕτερον ζῶον ἐκ τῆς ἀγέλης³. Ἐπὶ προσβολῇ τοῦ ποιμνίου ὑπὸ ἀνθρακος, ἐνῶ μετακινεῖται τοῦτο εἰς ἄλλον τόπον, ὁ ποιμὴν ἐμπηγνύει τρεῖς ἥλους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς μάνδρας⁴.

Εἰς περιάπτα (φυλακτὰ) πρὸς προστασίαν ἀπὸ τὸ κακὸ μάτι (βασκανίαν), ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἄλλα κακὰ γίνεται χοῆσις καὶ τοῦ ἥλου (καρφιοῦ ἢ βελόνης). Βελόνῃ οὕτω τοποθετουμένη εἰς τὰς πλεξίδας κορασίδος ἀποτελεῖ «καρφὶ στὰ μάθια τῶν ἐχθρῶν» τῆς (Κρήτη)⁵, δηλ. ἀποκρούει τὴν βασκανίαν. Ὅμοίως πρὸς ἀποδίωξιν τῆς βασκανίας εἰς τὴν Χρυσσαυγὴν Βοΐαν κατὰ τὸ ἔλχισμα τῶν σιτηρῶν «ρίχνουν στὸ σωρὸ τοῦ σιταριοῦ ἓνα σκόρδο κ' ἓνα καρφὶ»⁶. Ἐν Καρπάθῳ ἀναφέρεται κατασκευὴ φυλακτοῦ ἐκ τεθραυσμένης βελόνης (ῥαβδίου ελαίας τῶν Βαΐων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων)⁷.

Χοῆσις ἥλου ὑπὸ κορφὴν μάλιστα καρφίδου (= βελόνων, καρφιστῶν) γίνεται καὶ εἰς μαγικὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις τοιαύτας πρὸς πρόκλησιν κακοῦ εἰς μισούμενον πρόσωπον εἰς διαφόρους περιστάσεις, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν γάμον πρὸς βλάβην τοῦ νέου ζεύγους. Αἱ ἐνέργειαι αὗται καλοῦνται δεσίματα (κατάδεσμοι) καὶ καρφώματα. Κατ' αὐτὰ ἐμπηγνύονται ἥλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καινουργεῖς

¹ Βλ. Χρ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῶ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 647. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 341 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 203). Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 517.

² Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θυρίκη, τόμ. Α', 1956, σ. 192.

³ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1930, σ. 194 - 195.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 359 - 360 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Ἀγρινιῇ Σεργῶν 1963). «Τὸ νταλάκι (= ἀσθένεια) χτυπᾷ τὸ πρόβατο στὸ αἷμα, στὴ σπλήνα. Ἄν φάς ἀπὸ τὸ κρέας αὐτὸ θὰ πάρῃς κ' ἐσύ... Γ' αὐτό... ὅταν τὸ βράζουν τὸ κρέας βάζουν κ' ἓνα καρφὶ μέσα, τὸ καρφὶ τὸ σκοτώνει (τὸ νταλάκι). (Λ. Α., ἀρ. 2946, σ. 42 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ὁρεινῇ Σεργῶν 1965).

⁵ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 45.

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2480, σ. 23 (συλλ. Ἀνδρ. Παπαζαχαρίου, 1962).

⁷ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1932, σ. 194 - 195.

(Τριφυλία, Δωρίς καὶ Λάστα Γορτυνίας, Ἀχαΐα - Ἡλīs)¹, ἥ καρφίδες ἐπὶ ἀτέχνων πλαγγόνων ἐξ ὑφάσματος ἢ ἐπὶ ἀπλῶν κηροπλάστων εἰκόνων. Ἀναφέρεται ἡ εὐρεσις ἐν Ἀθήναις παλαιότερον ἐντὸς φρέατος κηρίνου ὁμοιώματος, προσηλωμένου με καρφία, πρὸς τὸν σκοπὸν προφανῶς τῆς προκλήσεως ἀσθενείας ἢ θανάτου εἰς τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον παρίστανε τὸ κήρινον ὁμοίωμα². Ἐκ Κρήτης παραδίδεται κατάδεσμος γαμβροῦ διὰ τῆς κατασκευῆς με κουρέλια ὁμοιώματος αὐτοῦ εἰς τὸ ὁποῖον καρφώνονται τεσσαράκοντα καρφίδες εἰς τὸ μέρος τῆς καρδίας. Τὸ ὁμοίωμα τοῦτο θάπτεται οὕτως εἰς τόπον διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ διέλθῃ ὁ γαμβρός. Οὕτως «μόλις τὸ ξεπεράσῃ, χτυπᾶται ντελόγο καὶ τέγεται - τέγεται (= ὑποφέρει λειώνοντας, τήκεται) ἴσαμε ν' ἀποθάνῃ»³.

Ἡ ἥλωσις αὕτη ἔχει μακρὰν παράδοσιν, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται αὕτη ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους⁴, καὶ παλαιότερον ἀκόμη κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων προέρχεται ἀγαλμάτιον ἐκ χαλκοῦ, τὸ ὁποῖον φέρει μαγικοὺς ἥλους, οἵτινες διαπερῶσι τὸ στέρνον καὶ τὴν κοιλίαν⁵, πρὸς δὲ καὶ σκεῦος μολύβδινον, προσηλωμένον διὰ χαλκῶν ἥλων πρὸς μαγικὸν σκοπὸν⁶.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 325, 329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 188, 191). Α. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χ. Κορύλλου, Αρ. 5, 1926).

² Βλ. Ἐφημ. «Ἐσπερινή» τῆς 22 Ἰουνίου 1915, ἀρ. φύλλ. 4331 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 324.

³ Βλ. Μαρίας Λιουδάκη, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπ., τόμ. Γ' (1940), σ. 352.

⁴ Νικίτα Χωνιάτου, Χρον. Διήγ., σ. 849 στ. 9 - 14 (Βόνν.) «Ἀναμοχλεύσαντες... ἀνθρωπόμορφον εὐρίσκουσιν Ἴνδαλμα ὑποκείμενον, ... ἐς τὸ διαμπερές ἐληλαμένον ἥλω καὶ μολύβδω πάντη κατεληγμένον». Βλ. καὶ ἐν σ. 190, στ. 16 - 20 ἔνθα ὁ λόγος περὶ τινος Ἐβραίου ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις συνελήφθη ἀσκῶν τὴν μαγειάν. Οὗτος ἀλίσκεται μαγείας προσανέχων, καὶ προῦκετο χελώνης ἔκφορον μίμημα, ἔνδον στέγον τῆς χέλως ἀνθρωπόμορφον εἰκασμα. πεπεδημένον ἄμφω τὸ πόδε καὶ τὸ στέρνον ἐληλαμένον ἥλω διαμπερές». Εἰς τὸ ἐγκώμιον ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Σωφρονίου εἰς τοὺς μάρτυρας Κῦρον καὶ Ἰωάννην (7ος αἰ.), *Migne*, P. G., 87, 3, στ. 3544 - 48), λέγεται περὶ τινος Θεοφίλου, ὅστις κατέκειτο ἀσθενὴς πρὸς θάνατον... «Ἀνοίξας οὖν πάντων ἐν ὄψεσιν σὺν κόπῳ πολλῶ τὸ κιβώτιον, θέαμα δεινόν... Ἔσανον ἦν ἀνδρεῖκελον, ἐκ χαλκοῦ λαχὸν τὴν ὑπόστασιν, εἰκονίζον μορφῇ τὸν Θεόφιλον, καὶ ἥλους ποσὶ καὶ χερσὶ καθηλωθέντας ἔφερε τέτταρας, ἥλου ἐνὸς καθ' ἑκάστου μέλους ὑπάρχοντος... εἰ μὴ πάλιν οἱ μάρτυρες τὸν οἰκονόμον κινήσαντες, τὸ τί ἂν εἶεν οἱ ἥλοι ζητησαί...».

⁵ Βλ. Α. Κεραμοπούλλου, Ἀποτυμpanισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 70.

⁶ Αὐτόθι, σ. 115.

Πλὴν τοῦ ὁμοιώματός τινος ἡδύνατο νὰ καρφωθῇ καὶ ὁμοίωμα μέλους μόνον τοῦ σώματος, οἷον ἡ καρδία ἔπειτα καὶ ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὸν καρφωνόμενον, οἷον ἔνδυμα ἢ ὑπόδημα¹, ἐν ἀνάγκῃ καὶ τεμάχιον ἐκ τούτων· ἔπειτα καὶ τεμάχιον σάπωνος, πρὸς δὲ καὶ ἡ σκιά τῆς κεφαλῆς τοῦ μισουμένου προσώπου κ.ἄ. Ἀναφέρεται προσέτι κάρφωμα δι' ἡλίων σχηματικῶς τῆς καρδίας τοῦ ἀντιπάλου ἢ τῆς σκιάς τῆς κεφαλῆς του (Οἶνοῦς Λακεδαιμόνος)². Ἠλώσεις ἐνεργοῦνται περαιτέρω καὶ καθ' ὁλοκλήρου οἰκογενείας διὰ τῆς ἐμπήξεως τῶν καρφίων ἐπὶ δένδρου (Οἶνοῦς)³ ἢ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας τοῦ μέλλοντος νὰ βλαβῇ (Ἡπειρος, Βατσουνιὰ Καρδίτσης)⁴. Αἱ καρφίδες δύνανται νὰ ἐμπηγνύονται ἔτι καὶ εἰς τεμάχιον κρέατος, εἰς τὸν πνεύμονα ἢ εἰς τὸ ἥπαρ ζώου⁵, τὸ ὁποῖον κατόπιν καταχώνεται ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τοῦ ἀντιπάλου (Αἰτωλία)⁶· καρφώνεται προσέτι ἡ καρδία ζώου, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ διαπεράσουν ἢ γεμίσουν μὲ καρφίδας, ρίπτουν ἐπὶ τῆς στέγης ἢ τῆς αὐλῆς τοῦ μισουμένου ἀτόμου (Σαλαμίς, Ἀθῆναι, Πειραιεύς)⁷ ἢ θάπτουν αὐτὴν κρυφίως ἐμπροσθεν τῆς ἑξωτερικῆς οἰκίας του (Ἀχαΐα-Ἡλις)⁸. Γίνεται χρῆσις ἔτι μικρᾶς πίττας, ἡ ὅποια κατόπιν ἀπορρίπτεται εἰς τὸ δωματίον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΔΟΗΝΩΝ

Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α, ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 217 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 327 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 189). Ἐνταῦθα, ἤτοι ἐν Ἀθήναις, ἐτίθετο παλαιότερον ἐντὸς τῆς κλινοστρωμνῆς ὁ μισουμένος μετὰ ὀσίων (Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 191)).

² Βλ. εἰς τὸ περ. Μαλεβός, ἔτ. Β, φ. 9α, σ. 5.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 328 (=ΒΒΠ., σ. τόμ. 6, 190), Ἐν Κύπρῳ ὁ χρησιμοποιοῦμενος ἥλος κατασκευάζεται μονόπυρος κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τῆς σελήνης (ἐνθ' ἄν., σ. 328-329 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, 190)). Ἡ καταπασσάλευσις ἐπὶ δένδρου ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (Βλ. Karl Brunner, ἐνθ' ἄν., σ. 352).

⁴ Βλ. Κ. Βαρζώκαν, εἰς περ. Ζωγράφ. Ἀγών 1 (1891), σ. 15. Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 316 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντᾷ ἡ τοποθέτησις ἥλου ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας ἢ τοῦ κατωφλίου τοῦ σταύλου μὲ σκοπὸν νὰ προκληθῇ οὕτως ὁ θάνατος εἰς τὸν ἐνοικοῦντα ἢ τὰ ζῶα του. (Βλ. Karl Brunner, ἐνθ' ἄν., σ. 352). Τὸ ἔθος τοῦτο, ἤδη ἀρχαῖον, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου, Fast. II, 572-73: «vix tamen ipsa tacet, et digitis tria tura tribus sub limine ponit, qua brevis occultum mus sibi fecit iter...».

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χρ. Κορύλλου, Ἀχαΐα - Ἡλις, 1926).

⁶ Βλ. Δημ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ., τόμ. 12 (1938), σ. 60-61.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 330, 331 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 191-192).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2268, σ. 919 (συλλ. Χρ. Κορύλλου, 1926).

τῆς οἰκίας ἔνθα κάθηται πρὸς φαγητόν ὁ ἀντίπαλος¹. Αἱ καρφίδες προσηλοῦνται ἔτι καὶ ἐπὶ χελώνης, ἥ ὁποία κατόπιν καταλείπεται ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ ἐχθροῦ (Πάτραι)², τέλος καὶ εἰς «βάτραχο» (Κύθηρα)³. Πλατύτερον γνωστός μαγικὸς τρόπος πρὸς βλάβην τινὸς εἶναι ὁ τῆς καταπερονήσεως σάπωνος διὰ καρφίδων ἢ ἡλῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει κατὰ τόπους⁴: συνήθως δὲ προσηλοῦν μετὰ τούτων καὶ τεμάχιον ὑφάσματος ἢ τρίχας ἀνηκούσας εἰς τὸν καταδενόμενον.

Καρφώματα λαμβάνουν χώραν προσέτι κατὰ τὸν γάμον πρὸ τῆς στέψεως καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὸν ἄνδρα ἀνικανότης καὶ στειρότης ἀντιστοίχως εἰς τὴν σύζυγον, γενικώτερον δὲ μαρασμὸς καὶ τελικῶς θάνατος εἰς τοὺς νεονύμφους. Πιστεύεται οὕτως ὅτι ὁπώρα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχουν ἐμπηχθῇ κατὰ τὸ στεφάνωμα τοῦ ζεύγους ἡλοι ἢ καρφίδες, ἐὰν ριφθῇ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ζεύγους, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀνικανότητα εἰς τὸν γαμβρόν, ἀκόμη δὲ καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ⁵. Ἡ καταπερόνησις αὕτη ἐκτελεῖται καὶ κατ' ἄλλους ποικίλους τρόπους, ὡς

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ. τὸμ. 5, τεύχ. 6, σ. 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192).

² Ἐνθ' ἄν., σ. 329 (= ΒΒΠ., σ. 191).

³ Α. Α., φρ. 2327, β. 181 (συλλ. Ἰωάνν. Π. Κασσιμάτη, 1959).

⁴ Βλ. Ἀρσεν. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερύσεσσι δαισιδαίμονων καὶ προλήψεων Φ. ΣΚ.Π., τόμ. 22, σ. 150, Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ., τόμ. 5, σ. 193. Α. Καμπούρογλου, ἔνθ' ἄν., τόμ. 1, σ. 217. Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 78 (συλλ. Εἰρ. Καρπαθίου Νίσυρος 1940), περ. Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933) σ. 297. Α. Α., ἀρ. 1104 Β, σ. 12 (συλλ. Γ. Μέγα, Ἀγχίαλος 1937). Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 126 (συλλ. Α. Λεοντοπούλου, Χαλκίς 1940). Α. Α., ἀρ. 44, σ. 15 (συλλ. Ε. Σαβράμη, Κεφαλληνία 1915). Α. Α., ἀρ., 1479 Β, σ. 23 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἄννα 1942). Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 198 - 199 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1959). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 415 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον 1963). Α. Α., ἀρ. 2419, σ. 23 (συλλ. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντιῇ, Σιδεροχώρι, 1961). Α. Α., ἀρ. 2810, σ. 15 (συλλ. Ἐ. Νικολαΐδου, Σταυροχώριον Σητείας 1963). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐλασσών 1963). Α. Α. ἀρ. 2855, σ. 12 (συλλ. Ἐμμ. Παπουτσάκη, Σίβα Μαλεβιζίου Κρήτης, 1964). Α. Α. ἀρ. 2780, σ. 52, 63 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργυθέα Καρδίτσας 1963). Α. Α., 2897, σ. 328 (συλλ. Κωντίνου Καραγιάννη κ.ἄ., Νιγρίτα Βισαλτίας Σερρών 1964). Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ - Δ (1941 - 42), σ. 109 (ἀνατ., τεύχ. 2, σ. 33). Α. Α., 2767, σ. 263 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963). Νίκης Πέρδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 156. Α. Α., ἀρ. 393, σ. 18 (συλλ. Σ. Βενέτου, Ἡπειρος 1922). Α. Α., ἀρ. 2746, σ. 98, 144, 313 - 314 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργυροπούλειον, Δελέρια, Διαμᾶσιον Τιρνάβου 1963). Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 459 (συλλ. Χρ. Διαμαντοπούλου, Δημ. Μπάγκαλα κ. ἄ., Τερπινὴ Βισαλτίας Σερρών 1964). Α. Α. ἀρ. 2797, σ. 52 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Χιλιμοδόδιον Κορινθίας 1964). Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 228, 330 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Χάλικη, Νίσυρος 1964).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 304, 334 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962).

διὰ τριῶν κλεμμένων ἡλῶν¹, τοὺς ὁποίους ἐμπηγνύουν εἰς τὸ ἔδαφος μετὰ τεμαχίου ἐκ τοῦ ἐνδύματος ἢ τῶν τριχῶν τοῦ μισουμένου προσώπου (Μακεδονία)². Ὡς καταλλήλοτερος χώρος διὰ τὴν ἐμπηξιν τῶν ἡλῶν θεωρεῖται ὁ τοῦ νεκροταφείου ἢ ὁ ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας (Καλύβια Ἑλασσόνης)³, ὡσαύτως ὁ χώρος τῆς εἰσόδου εἰς τὴν νέαν κατοικίαν τοῦ ζεύγους, ἵνα πατήσῃ ἐπὶ ἡλου τὸ ζεῦγος κατὰ τὴν πρώτην εἴσοδόν του εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν στέψιν καὶ καταστῇ οὕτω στεῖρον (Ἰβηρα Βισαλτίας)⁴. Ἠλώσεις ἀναφέρονται ἔτι καὶ ἐπὶ κορμοῦ δένδρου (Ζαγόρι Ἡπείρου, Σπάρτη, Οἰνοῦς)⁵, ἰδίᾳ ἐπὶ φραγκοσυκιᾷ ἢ ἄλλης συκῆς (Κρήτη, Κάρπαθος)⁶, πρὸς δὲ ὑπὸ κτιστῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας των εἰς τὸν ἀνεγειρόμενον τοῖχον (Σάντα Πόντου (πρόσφ.))⁷. εἶτα καὶ ἐπὶ σάπωνος (Ἡπείρος, Σπάρτη, καὶ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης Κρήτης)⁸. Κατὰ τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου, ἐνῶ ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός», δύναται ὁ ἀσκῶν τὴν μαγείαν, ἱστάμενος ὀπισθεν τῶν νυμφευομένων, νὰ κάμπτῃ βελόνην ἕως ὅτου τὸ αἰχμηρὸν ἄκρον τῆς εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τῆς ὁπῆς⁹. Βελὼν ὁμοίως κεκαμμένη τοποθετεῖται «μέσα στὶς μπότες» τῆς μελλόντινος πρὸς προστασίαν τῆς ἀπὸ μαγικὰς κατ' αὐτῆς ἐνεργείας (Ψυχρὸν Λασιθίου καὶ Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης Κρήτης)¹⁰. Τοῦ

μαγικοῦ τρόπου τούτου διὰ βελόνης ἔχουσιν παλαιότεραν ματυρίαν ἐκ τοῦ

¹ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 18 (συλλ. Καυτανόου Βουρμά, Καλύβια Ἑλασσόνης 1962).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 328 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 190).

³ Λ. Α., ἀρ. 2443, σ. 18 (συλλ. Κων. τῆς Βισαλτίας, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2897, σ. 228 (συλλ. Εὐστρ. Χατζηπαπαγιώτου κ.ἀ., 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2453, σ. 302 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 179. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 328 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 190). Μαλεβός, ἔτ. Β', φ. 10, σ. 4.

⁶ Βλ. Γ. Ἱ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, Δ.Ι.Ε.Ε. 2 (1885), σ. 333 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192). Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογρ. σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α, 1932, σ. 169.

⁷ Ἀρχ. Πόντου, 16 (1961), σ. 251.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 393, σ. 18 (συλλ. Σ. Βενέτου, 1922). Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 6, (1964). Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 333 (συλλ. Μαρ. Λιουδάκη, 1939).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 1161 Δ, σ. 34 (συλλ. Μαρ. Λιουδάκη, Ἰνναχώριον Κρήτης 1938). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἑπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ - Δ (1941 - 1942), σ. 112 (= Ἀνάτ., τεύχ. 2, σ. 36). Γ. Ἱ. Καλαϊσάκη, Κρητικαὶ προλήψεις, Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 2 (1885), σ. 333. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 329 - 330 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 192). Λ. Α., ἀρ. 44, σ. 15, (συλλ. Ἑ. Σαβράμη, Κεφαλληνία, 1915).

¹⁰ Λ. Α., ἀρ. 2840, σ. 6 1964. Λ. Α., ἀρ. 2860, σ. 26, (συλλ. Μαρ. Χαλαμπαλάκη, 1964). Εἰς Ἀγίους Δέκα Ἡρακλείου Κρήτης τοποθετεῖται ἀδιαφόρως μία κερφίτσα εἰς τὸ ὑπόδημα τῆς νύμφης (Λ. Α., ἀρ. 2854, σ. 13 (σύλλ. Ν. Παπαδοπούλου, 1964) εἰς δὲ τὴν Κουμάσα Κρήτης εἰς τὸ ὑπόδημα τοῦ γαμβροῦ «γιά νὰ μὴν τὸν δέσουν καὶ δὲ θὰ μπορῇ μετὰ νὰ ἀποκτήσῃ παιδί», (Λ. Α., ἀρ. 2858, σ. 44 (συλλ. Ἑ. Κογκάκη, 1964).

17ου αϊ.¹ Χρήσις βελονῶν καὶ καρφίδων ἀναφέρεται προσέτι πρὸς προστασίαν τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ μαγικὰς κατ' αὐτοῦ ἐνεργείας², ὡς καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν³. Οὕτως ἐμπηγνύεται ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν μελλονύμφων βελόνῃ κατ' ἀντίστροφον φορὰν⁴, κατὰ δὲ τὴν τέλει τῆς στέψεως ἴστανται ὀπισθεν αὐτῶν «οἱ συγγενῆδεις τ'ς καὶ τ'ς σουγλίζουν μὲ ἓνα βελόνι πού 'νι ἀφόριο, γιὰ νὰ μὴ τ'ς δέσουν, τ'ς κάνουν μάγια⁵», δηλ. νὰ ἀποτρέψουν «τοῦ κομπόδεμα»⁶. Ἡ βελόνη αὕτη κατόπιν θραύεται⁷ καὶ ρίπτεται ἔμπροσθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ὥστε διερχόμενοι οἱ νεόνυμφοι νὰ πατήσουν ἐπ' αὐτῆς⁸. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῆς νύμφης ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας διὰ τὴν στέψιν τοποθετεῖται πρὸς προστασίαν τῆς «ἓνα καινούργιο καρφὶ καὶ λίγη πρασινάδα μέσα στὰ μαλλιά της χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ» (Ἄνω Γραμματικὸν Ἑδέσεως)⁹.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, δηλ. τῆς ἀποκρούσεως μαγικῆς ἐπενεργείας, ἐμπηγνύεται καρφὶ καὶ εἰς τὴν θέσιν «ποὺ ξεντύνεται ἡ νύφη» (Γάβρος Καστορίας)¹⁰, προσέτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ γαμβροῦ ἐνηλατῶνται καρφίδες (Ἰσώμα Κιλκίς)¹¹, ἀλλαχοῦ δέ, ὡς εἰς τὸ Ἑλαιοπόλιν, ἑρπύλλων, κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν στέψιν τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασίλισσα τοῦ Πατρὸς» μιὰ γυναῖκα

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΕ, Λαογρ., τόμ. 9, σ. 704 = ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 251.

² Λ. Α., ἀρ. 2746, σ. 97 - 98, 302 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ροδιά καὶ Ἀργυροπούλειον Τρινάβου 1963). Μ. Λιουδάκη, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἑπετ. Ἑτ. Κρητ. Σπ., τόμ. 3 (1940), σ. 372. Λ. Α., ἀρ. 1389 Β, σ. 173 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Λασιθί, Ἄγιος Κωνσταντῖνος 1939). Εἰς Αἰτωλίαν κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ ζεύγους πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης, αὕτη ρίπτει ἓνα καρφὶ εἰς τὴν στέγην (Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 283 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927). Γ. Α. Μέγα, Ζητ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἑπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β (1940), σ. 153 (=ἀνάτ., τεύχ. 1, σ. 89).

³ Βλ. Arm. Delatte, Λ. Α., σ. 552, Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 207. περ. Κρητικαὶ μελέται, ἔτ. Α, 1933, ἀρ. 9, σ. 297. Karl Brunner, ἔνθ' ἀν., σ. 352.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2478, σ. 37 (συλλ. Κων. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοΐου 1962).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 221 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963), Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 415, 429 - 430 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον, Κοκκινόπηλός Ἑλασσόνος 1963). Εἰς Λεύκην καὶ Διχείμαρον Βοΐου προσηλοῦνται εἰς σχῆμα σταυροῦ (Λ. Α., ἀρ. 2486, σ. 29 (συλλ. Ἀλ. Ἀδαμίδη, 1962).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἑλασσόνος 1963). Λ. Α., ἀρ. 2901, σ. 9 (συλλ. Ἰωανν. Θεοδώρου, Δοξαράς Λαρίσης 1964).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 118 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Τσαριτσάνη Ἑλασσόνος 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1976, σ. 24 (συλλ. Μαίρ. Παπαγεωργίου, Τρίκαλα 1952).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2679, σ. 9 (συλλ. Ξανθοῦλας Ἀναγνώστου, 1962).

¹⁰ Λ. Α., 2508, σ. 10 (συλλ. Φωτ. Τσολάκη, 1962).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 2871, σ. 17 (συλλ. Χαρ. Τζουμπέ, 1964).

κεντᾶ τὸ γαμπρὸ καὶ βάζει τὸ βελόνι κάτω ἀπὸ τὸ σακκάκι του»¹.

Ἡ μαγικὴ αὕτη καταπερόνησις μὲ ἀποτρεπτικὸν τοῦ κακοῦ σκοπὸν συνεχίζεται ὡς ἔθος ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος².

Πλὴν τῶν μαγικῶν χρήσεων τούτων τῶν ἡλίων ἀναφέρεται ἡδη ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ πρὸς δέσμευσιν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἄλλου ἀτόμου, οὗτω δὲ καὶ πρὸς παρασκευὴν φίλτρων μὲ καταπερονήσεις κηρίνου ὁμοιώματος προσώπου, τοῦ ὁποίου τὸν ἔρωτα ἠθέλε τις νὰ ἐλκύσῃ³.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὑπῆρχε παλαιότερον, πιθανῶς δὲ σώζεται καὶ μέχρι σήμερον, ἡ συνήθεια τῆς καταπερονήσεως πρὸς τοῦτο διὰ καρφίδος ὠρισμένων παιγνιοχάρτων, τῶν ὁποίων αἱ ἀπεικονίσεις συμβολίζουν τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐρωμένου προσώπου⁴.

Ἡ καταπασσάλευσις πρὸς ἐπιφορὰν βλάβης ἀσκεῖται, ὡς ἐλέγχθη ἤδη, οὐ μόνον ἐπὶ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων⁵, οἰκιακῶν ἢ καὶ ἀγρίων (τοῦ λύκου, τῆς ἀλώπεκος, τῶν ποντικῶν), ὡς ἀκόμη καὶ ἐπὶ φυτῶν πρὸς ξήρανσιν αὐτῶν⁶, ἀπαν-

¹ Α. Α., ἀρ. 2897, σ. 26 (συλλ. Χρ. Μασοῦ, Μύθος Κομνηνοῦ, Εὐαγγ. Σιγανοῦ, 1964).

² Βλ. *Q. Hor. Flacci*, *Carm. I*, 35, 17: «*ut semper anteit serva Necessitas, | clavos trabalis et cuneos manu | gestans aene nec severus*» καὶ *III*, 29, 6-7: «*stipulis verticibus diu Necessitas | clavos, non aequum iacet*». *Δικέων*, *Act. in C. Verrem* sec. V. XXI, 53: «*Et ut hoc beneficium, quod Mamertinum deditur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat*. *T. Livii*, VII, 1. VIII, 18.

³ Βλ. *Arm. Delatte*, Α. Α., σ. 77: «... καὶ ἂν δύνασαι νὰ κλέψῃς ἀπὸ χαλκῆαν καρφίν, ἄμεινος (ἤγουν νὰ μὴν μείνῃς εἰς τὸν χαρκὴν) διὸ ἐκεῖνον εἶναι καλόν. καὶ κάρφωνε καὶ λέγε οὕτως: ἔδω καρφῶνω τὴν καρδίαν καὶ τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὸν νοῦν τῆς ὀδείου(α) γυναικός, ἵνα ἀποθνήσκῃ διὰ ἐμέν... νὰ μὴν ἔχῃ ἀναμονὴν ἢ ὀδείου(α) κόρη τῆς ὀδείου(α) διὰ ἐμέναν καὶ τὴν ἐμὴν ἀγάτην· βλέπε, καρφῶνω τὴν σκιά(ν) σου». (χειρ. 18ου αἰ.). (Αὐτόθι, σ. 461) παρατίθεται ἐτέρα συνταγὴ φίλτροκαταπερονήσεως ὑπὸ τινος κηρίνου ὁμοιώματος τῆς ἐρωμένης νεάνιδος. Ὁ καταπερονῶν τὸ εἰδῶλιον ἐπιλέγει «... ὥσπερ ἐμπήγω ἐγὼ τὴν βελόνην καὶ καρφῶνω εἰς τὴν καρδίαν τοῦ εἰδῶλου τούτου, τοιοῦτως νὰ καρφωθῇ καὶ ἡ ἀγάπη μου εἰς τὴν καρδίαν τῆς ὀδείου(α) θυγατρὸς» (χειρ. 18ου αἰ.).

⁴ Βλ. εἰς *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 325 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 187).

⁵ «Παλιὰ πηγαίνειν καὶ κίαναν μάγια τὸ βράδ' καὶ μῆγαν ἓνα καρφὶ 'κεῖ στοῦ γιοφύρ' γιὰ νὰ φοφᾶν τὰ ζῶα ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ 'κεῖ» ('Ελασσόν). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 38 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). *Εὐαγγ. Φραγκάκι*, ἐνθ' ἄν., σ. 31. Ἰ. Μαυρακάκη, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, τόμ. 1, Χανιά 1939, σ. 40.

⁶ «Ὅταν θῆς νὰ ξεράνῃς δεδρό, κάινε καὶ κάρφωσέ το μ' ἓνα μυτερὸ γαρφὶ στὴ ρίζα του (Α. Α., ἀρ. 1585, σ. 17 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Ἀπειρανθὸς Νάξου 1934), *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (= ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 181).

τᾶται δὲ πλὴν τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς¹, κ.λ.π. Ἐκ τῶν ἀγρίων ζώων καταπασσαλεύεται συνήθως ὁ λύκος πρὸς ἀποδίωξιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ποίμνιον. Εἰς Καταφύγιον Κοζάνης τὸ κάρφωμά του γίνεται τὴν παραμονὴν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τότε ὅταν κτυπᾷ ἡ καμπάνα διὰ τὸν ἐσπερινόν, καρφώνουν μὲ πεταλοκάρφι εἰς τὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ τὸ λύκο»². Εἰς Ἀργιθέαν Καρδίτσης ἡ καταπασσάλευσις αὕτη ἐνεργεῖται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς ταύτης διὰ τοῦ καρφώματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τριῶν ἡλῶν³ ἢ «μὲ ἓνα γύφτικο παλιὸ καρφὶ στὸ γωνο-λίθι τοῦ τζακιοῦ» (Κλειστόν Εὐρυτανίας)⁴. Κατὰ τὴν ἐορτὴν ἐπίσης τοῦ Ἁγίου Βλασίου δὲν ἐργάζονται εἰς Γρίζι Πυλίας, διότι «τὴ βαστᾶνε γιὰ τὸ τσακάλι καὶ γιὰ τὸ λύκο»· «ὄγοις θέλει νὰ δουλέψῃ παίρνει ἓνα σακκούλι καὶ νιὰ βελόνα καὶ τὰ ράφτει πίσω του... καὶ ἀπ' ἔκει πάει καὶ δουλεῖ»⁵. Παλαιότερον εἰς Μανιάκι Μεσσηνίας τὴν πρώτην Φεβρουαρίου ἡ νοικοκυρὰ εἰς κάθε οἰκογένειαν «ἔπαιρνε ἓνα μπάλωμα, βελόνι καὶ κλωνά» καὶ ἔρραπτε τὸ στόμα τοῦ λύκου, τῆς ἁλεποῦς, εἴτα δὲ ἔθαπτε τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν⁶. Περαιτέρω ἀπαντῶνται χρήσεις ἡλῶν εἰς μαγικὰς πράξεις κατὰ τῆς νοσηρίας καὶ ἐπέκτασιν δὲ καὶ κατὰ δαιμονικῶν ὄντων (δαιμόνων⁷, στοιχειῶν⁸, ἀντικείμενα⁹ κ.ά.) πρὸς παρεμπόδισιν τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ σπιτιοῦ καὶ Ἐπίσης καρφώνεται ὁ ἄνεμος πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀνεμοπαρόμβιος ἐκ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ ὅτι ἐνὶ αὐτῶν εἶναι

¹ Karl Brunner, ἐνθ' ἂν., σ. 352 κ.ε.· Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἂν., σ. 74.

² Α. Α., ἀρ. 2645, σ. 10 (συλλ. Κωνσταντίνος Σκουγάλη, 1962). Τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς Φθιώτιδα «οἱ γυναῖκες ράβουν τίς κουτσμπολές γυναῖκες» διὰ βελόνης ἐπὶ τεμαχίου ὑφάσματος. (βλ. Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικά τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1938, σ. 170). Εἰς δὲ τὴν Δημητσάναν πρὸς ἀποτροπὴν «τῆς γλωσσοφαγιάς» ἐμπηγνύουν «μιά βελόνα στὸ πάτωμα ἢ στὸν τοῖχο καὶ ἔτσι καρφώνουν τὸν ἔχθρὸ» (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Α.Σ., τόμ. Γ', σ. 151) ἢ ράπτουν μὲ «μιά σακοράφα... τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν» (Α. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962). Α. Α., ἀρ. 2459, σ. 42, περ. Καστορίας 1962).

³ Α. Α., ἀρ. 2780, σ. 280 (συλλ. Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2775, σ. 95-96 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, 1963).

⁵ Α. Α., ἀρ. 1378B, σ. 52 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1939).

⁶ Α. Α., ἀρ. 1508, σ. 35 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁷ Α. Α., ἀρ. 2807, σ. 22 (συλλ. Αἰκατ. Δανδουλάκη, 1963).

⁸ «Ἐνας ἀπὸ τὴ Κρούσοβα κάρφωνε τοὺς διαβόλους...» (Α. Α., ἀρ. 2762, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Μακεδονίας 1963).

⁹ «Οἱ παλαιοὶ ἤλεγαν ὅτι ὑπῆρχε ἡσκίωμα σ' ἓνα σπίτι. Ἦτονε στοιχειωμένο. Ὑπῆρχε ἓνας Ντάλας στὴ Νιγρίτα, ἐρχόνταν καὶ ἡπαιρνε ἓνα σκεπάρνι, ἓνα καρφὶ ξεγυμνωτόταν ὁ ἴδιος κ' ἔτρεχε νὰ πιάσῃ καὶ νὰ καρφώσῃ τὸ ἡσκίωμα». (Α. Α., ἀρ. 2762, σ. 9 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Σερρών 1963).

¹⁰ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 335 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 197).

σκονταί Νεράιδες¹ καὶ ἄλλα δαιμονικὰ ὄντα². «Βάζουνε ἓνα παννὶ μέσ' σὲ μιὰν δροῦπα» φράζουνε τὴ δροῦπα τ'ς νοτιᾶς. Βάζουνε καὶ τρία μεγάλα καρφιά (βουλο-
κάρφια), σποῦνε κ' ἓνα κ' μᾶρ³ νερό⁴. Τέλος καταπασσαλεύονται καὶ αἱ δριῖμες, ἵνα
μὴ προξηνήσουν κακὸν εἰς τὸν λουόμενον καὶ ἐπιφέρουν καταστροφὴν εἰς τὸν
πρὸς πλύσιν ρουχισμόν. Οὕτως εἰς Μῆλον ὁ λουόμενος κατὰ τὴν περίοδον
τῶν δριμῶν δέον νὰ ρίψῃ εἰς τὸ νερὸ καὶ «μιὰν πρόκα», ἵνα μὴ ὑποστῇ
τριχόπτωσιν⁵. Τοῦτο ἐξηρεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν λουομένων εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ
ὅποιοι ἔπρεπε νὰ ρίψουν προηγουμένως ἐντὸς αὐτῆς ἥλον⁶. Αἱ γυναῖκες δέ,
ἐὰν εἶναι ἀνάγκη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας νὰ πλύνουν ροῦχα, ρίπτουν πρὸ
τῆς ἐνάρξεως τῆς πλύσεως καρφὶ ἐντὸς τῆς σκάφης (Κυκλάδες, Γαλιτσάδες
Εὐβοίας, Τσαριτσάνη Ἑλασσόνος, Ἀργιθέα Καρδίτσης)⁷ ἢ εἰς τὸν λέβητα (Πύ-
θιον Ἑλασσόνος, Ἀσπροποτάμιον Πίνδου, Ἀργιθέα Καρδίτσης, Χιλιομόδιον Κο-
ρινθίας)⁸, ἵνα μὴ πάθουν «ἀπὸ ὥρα (=κακὴν ὥραν), ἀπὸ ἀρρώστειας» (Ἀνα-
τολὴ Λαρίσης)⁹ καὶ «οὔτε ἂ ἴνῃ κακό» (Μέγαρα Νισύρου)¹⁰. Τέλος καὶ κατὰ τὴν
περίοδον τοῦ Δωδεκαήμερου οἱ Ἕλληνας πρὸ τοῦ 1922 εἰς Καστανιὲς Ἀνατολ.
Θράκης δὲν ἐλούοντο οὔτε ἐπλύνον ροῦχα, ἀλλ' ὅταν ἀνάγκη πρὸς τοῦτο, τότε
«ἔβαζαν καρφὶ μέσα στὸ νερό»¹¹ προηγουμένως.

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μεταφορολογικὸν μῦθον, ΔΣ, Γ', σ. 41 κ. ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Παρα-
δόσεις, τόμ. 1, σ. 144, ἀρ. 267, 268, τόμ. 2, σ. 355-356, ἀρ. 267, 268. Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 5-6
(συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λέρος 1958). Λ. Α., ἀρ. 1573Ε, σ. 17 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, Μεσοχώρι
Πυλίας 1939).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., τόμ. 1, σ. 146, 147, ἀρ. 271, 272, τόμ. 2, σ. 859-860.
Λ. Α., ἀρ. 332, σ. 258 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, Γύθειον 1895). Λ. Α., ἀρ. 2279, σ. 5 (συλλ.
Γεωργ. Σπυριδάκη, Λέρος 1958). Λ. Α., ἀρ. 511, σ. 230 (συλλ. Τ. Γρέζου, Βογατσικόν 1924).
Λ. Α., ἀρ. 2382, σ. 307 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Καλέντζιον Ἰωαννίνων 1961).

³ Λ. Α., ἀρ. 1446Β, σ. 336 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος 1940). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλ-
λην. Λαογρ., Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 158 (=ἀνάτ., τευχ. 2, σ. 83).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2777, σ. 217 (συλλ. Γεωργ. Παγώνη, 1963).

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Ἑλπ. Στα-
μούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 179.

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 335-336. Λ. Α., ἀρ. 1612, σ. 14 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου,
1949). Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 141 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 21
(συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 422 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Αἰεξ. Κ. Χατζηγάκη,
Παραδόσεις τ' Ἀσπροποτάμου, Τρίκαλα 1948, σ. 126, ἀρ. 256. Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 20-21 (συλλ.
Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 363 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 266-267 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 354-355 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹⁰ Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', 1956, σ. 131.

Σημειωτέον τέλος ὅτι οἱ κνηγοὶ μεταβαίνοντες πρὸς θήραν ἀποδιώκουν διὰ ρήψεως καρφίδος κατὰ γῆς τὸ κακὸν συναπάντημα, ἐνόδιος σύμβολος, ὡς εἶναι ὁ ἱερεὺς¹, διὰ νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν θήραν ἐπίσης καὶ εἰς παιγνίδια τῶν παιδιῶν, τὸ μὴ κερδίζον, ἵνα μεταστρέψῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν τύχην, πηγνύει καρφὶ εἰς τὸ ἔδαφος (Ἀναβρυτὴ Λακωνικῆς, Κρήτη, Καλάμαι)², ἐπὶ ἀπωλείας δὲ ἀντικειμένου διὰ τὴν ἀνέυρεσιν αὐτοῦ καρφώνουν πολλαχοῦ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, ἐπὶ ξύλου ἢ τοίχου ἢλον ἢ καρφίδα καταπασσαλεύοντες οὕτω τὸν δαίμονα (Καρπάθος, Σαλαμίς, Βασσαράς, Θοράκη, Κρήτη, Χίος, Ἀβία Λακωνικῆς, Κύθηρα, Ἡράκλεια, Νάξος)³.

Η'. ΜΑΧΑΙΡΑ

Ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ μαχαιριοῦ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ὡς ὄργανου πρὸς πλήρωσιν βιοτικῶν ἀναγκῶν, πρὸς δὲ καὶ ὡς μέσου ἀμύνης ἐξ ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, ἐπεξετάθη προφανῶς ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ πρὸς μαγικοὺς σκοπούς. Μὲ τὴν τελευταίαν χρῆσιν ταύτην ἀπαντᾷται εὐρέως τὸ μαυρομάνικο ἰδίᾳ μαχαίρῃ εἰς ἐνεργείας ἢ πράξεις διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενειῶν, ἐπιπορευτῶν θεομηνιῶν ἢ δαιμονικῶν ἐπηρεϊῶν, καὶ γενικῶς δι' ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ καὶ

Α'. — Εἰς προκείμεναις πάσχετας καὶ ἐξ ἐπισμῶν ἢ μήτηρ ἢ ἡ μάμμη τοῦ, ἀφ' οὗ ἐκδυθῇ, πείσκει ἀνα μαυρομάνικο μαχαίρῃ καὶ χαράσσει ἓνα κύκλο εἰς τὸ πάτωμα... γύρω ἀπὸ τὸ παιδί, ἔπειτα καθάρει τὸ μαχαίρῃ εἰς τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς (Ἀπόστολοι Κρήτης, Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μελάνος Νάξου)⁴ ἢ «τὸ ξαπλώνει ἡ μάννα κάτω στὴν κάμαρα καὶ ἀποσκελώνει ἀπὸ πάνω ἀφ' τοῦ παιδι δίχως παντελόνι», βασιτάζουσα μαχαίρῃ μαυρομάνικῃ καὶ λέγουσα: «Μία φορὰ σὲ γέννησα καὶ μία φορὰ νὰ τὸ πάθης» (Χίος)⁵. Χρῆσις τοῦ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ μαρτυρεῖται ἐκ

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 334, 331 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 196, 194). Α. Α., ἀρ. 1473, σ. 280 (συλλ. Ἐλ. Τσιμόγιαννη, Καλάμαι 1940).

³ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 169. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀν., σ. 335 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197). Περ. Μαλεβός, ἔτ. Β, φ. 10, σ. 4. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θοράκη, τόμ. Α', 1956, σ. 166. Ἐναγγ. Κ. Φραγκάκη, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 41. Α. Α., ἀρ. 1105, σ. 244 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Κρήτη 1937). Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 333 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962). Α. Α., ἀρ. 788, σ. 13 (συλλ. Χρ. Φραγκούλη, 1927). Εἰρήνης Παπαδάκη, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Σητείας, Ἐπετηρ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1939), σ. 395, ἀρ. 18. Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 181 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, 1958). Α. Α., ἀρ. 2751, σ. 35 (συλλ. Ἑλπ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἡράκλεια 1963). Α. Α., ἀρ. 2303, σ. 369 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, Δανακὸς Νάξου 1959).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2867, σ. 37 (συλλ. Ἑμμ. Σαμπαθιανᾶκη, 1963). Α. Α., ἀρ. 2342, σ. 56-57 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1960).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 299 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

παλαιότερων χρόνων, ἤδη ἀπὸ τοῦ 15 αἰ. (1497), πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπιληψίας¹. Ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀναφέρεται τοποθέτησις τοῦ ἐπιληπτικοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἔμπηξις ἐπὶ τῆς γῆς δύο μαυρομάνικων μαχαιριῶν, τοῦ ἑνὸς παρὰ τοὺς πόδας καὶ τοῦ ἄλλου παρὰ τὴν κεφαλὴν του (Ἀμουργέλλαι Μονοφατοσίου Κρήτης, Νάξος, Κύπρος)². Τὰ μαχαίρια ταῦτα ἀνασύρονται εἰτα ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ ὁ ἀσθενὴς ὁδηγηθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του³. Ἀλλαχοῦ ὁ προσβληθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ ἐπιληψίας καὶ καταπεσὼν οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔπεσεν (Λιγούριον Ἀργολίδος)⁴.

Ἡ δι' ἐπφδῆς θεραπεύουσα τὸ ἐρυσίπελας, ἐνῶ ἔξορκίζει τὸ κακόν, τυλίσσει «σ' ἓνα μαυρομάνικο μαχαϊρόπ'λο λίγο...κόκκινο μάλλινο στουπί...»⁵, μεταβαίνει δ' ἔπειτα μετὰ τοῦ πάσχοντος εἰς τὴν ἐξοχὴν ὅπου χαράσσει ἐπὶ φλοιοῦ δένδρου διὰ μαχαίρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τρις⁶ ἢ φέρει μαυρομάνικο μαχαίρι⁷ μὲ τὸ ὁποῖον σταυρώνει τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος, ἐπιλέγουσα «καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος μυρωμένος... νὰ πιάσῃ... μαυρομάνικα μαχαίρι, νὰ γητέψῃ καὶ νὰ πῇ: ὡς σκορπᾷ τὸ κῆμα τῆς θάλασσης καὶ σκορπᾷ ἡ ριζιμίλα»⁸.

Πρὸς θεραπείαν παθήσεως τοῦ σπληνὸς ὁ λαὸς δέον «νὰ πιάσῃ μαυρομάνικο μαχαίρι... καὶ κηρύσσῃ τὴν ἀσθένειαν... καὶ νὰ τὴν κόψῃ διὰ συμβολικῆς τομῆς»⁹. Ἐν συνεχείᾳ σταυρώνει διὰ τοῦ μαυρομάνικοῦ τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ ὁποῖον πάσχει¹⁰.



¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 256).

² Α. Α., ἀρ. 2851, σ. 20 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, 1964), Ξ. Φαρμακίδου, Ὁ σεληνιασμός, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 507. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337-338 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199-200). Στεφ. Ἡμέλλου, Ναξιακαὶ ἐπφδαί, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 193.

³ Α. Α. ἀρ. 2851, σ. 20 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, Ἀμουργέλλαι Μονοφατοσίου Κρήτης 1964). Κάρφωμα τοῦ μαχαιριοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους γίνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων παθήσεων μετὰ τὴν σταύρωσιν δι' αὐτοῦ τοῦ ἀσθενοῦς· βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 9, σ. 610-611.

⁴ Βλ. Χ. Γιαμαλίδου, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουρίῳ Ἀργολίδος, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 646-7. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 103 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 256).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2419, σ. 21 (συλλ. Ἑλπιν. Σταμούλη-Σαραντῆ, 1961).

⁶ Ἀθ. Μπούττουρα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν, Ἀθῆναι 1931, σ. 64.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 199).

⁸ Α. Α., ἀρ. 2807, σ. 18-19 (συλλ. Αἰκατ. Δανδουλάκη, Σφάκα Κρήτης 1963). Α. Α., ἀρ. 2823, σ. 16 (συλλ. Νικολ. Γαρυφαλλάκη, Μάραθος Κρήτης 1964).

⁹ Βλ. Μαρίας Συμινελάκη, Ἐλευθερ. Λιναρδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 12-13, 45. Α. Α., ἀρ. 2854, σ. 22 (συλλ. Νικ. Παπαδοπούλου, Ἅγιοι Δέκα Κρήτης 1964).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 866, σ. 152-153 (συλλ. Γεωργ. Παγκάλου, Δυτικὴ Κρήτη, 1924-25).

¹¹ Βλ. εἰς περ. Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933), σ. 260-261. Μαρ. Συμινελάκη, Ἐλ. Λιναρδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 13. Α. Α. ἀρ. 2850, σ. 65 (συλλ. Γεωργ. Χριστοφακάκη, Πλώρα Κρήτης,

Ἄλλαι χρήσεις τοῦ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ ἀναφέρονται εἰς παθήσεις¹ ὡς ὁ προστάτης (Γιάννενα)², ἡ «ζιοῦρα» (=ἰσχύτης) (Μεσημβρία)³, ἡ ἀμυγδαλίτις (Βατσουνιά Καρδίτσης)⁴, τὸ «ἀκονάκι» τὸ ὁποῖον «βγάξ' τοῦ πιδὶ στὰ σκέλ'» (Χιλιομόδιον Κορινθίας)⁵, ὁ ἀνθραξ (Κύπρος)⁶, ἡ ὑδρωπικία (πρόσφυγες ἐκ Βιθυνίας)⁷, τὰ χελώνια⁸, ἡ ὀξεῖα γαστρεντερίτις (Ἀθήναι, Καστρισιάνικα Κυθήρων),⁹ ἡ ἐντερίτις (Κύπρος, Πάτραι)¹⁰, ὁ φόβος (Μεσημβρία)¹¹, ὁ πονοκέφαλος (Νυμφόπετρα Λαγκαδᾶ)¹², γενικώτερον οἱ πόνοι (Πύθιον Ἐλασσόνας)¹³ τὸ ῥίμμα (=ἐπιπεφυκίτις φλυκταινώδης) καὶ ἄλλαι ἀσθενεῖαι τῶν ὀφθαλμῶν (Ἰστιάια Εὐβοίας, Δίβρη Βορ. Ἡπείρου, Σταμνά, Ὀθωμανοὶ Κερκύρας, Ἀπόστολοι Κρήτης)¹⁴. Ὁ

1964). Λ. Α., ἀρ. 866, σ. 152 (συλλ. Γ. Παγκάλου, Δυτικὴ Κρήτη 1924-5), Λ. Α., 2830, σ. 11 (συλλ. Δημητρ. Βακάκη, Βουργάριον Κισσάμου Κρήτης 1964). Εἰς Παχτούριον Τρικάλων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν χρησιμοποιοῦν «μαυρομάνικο ξυράφι» βλ. Ἀποστ. Οἰκονόμου, εἰς περ. Ἱστορία-Λαογραφία τῆς περιφ. τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τῶν. 2 (1962), σ. 43.

¹ Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τῆς μαχαίρας ἀπὸ πολλοῦ λαοῦς (βλ. Haberlandt Mes-ser, ἐν Handw. d. deutsch. Aberggl., VI, 1934/35, τὸν 195, 202, 203).

² Λ. Α., ἀρ. 2277Δ, σ. 96 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1958).

³ Λ. Α., ἀρ. 1104Γ, σ. 147 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 115 (συλλ. Ἀννης Γ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 5 (συλλ. Ἀννης Γ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁶ Βλ. Ἰωάννης Κ. Χατζηκώστα, Ἡ Κύπρος, ἑξέδοσις τῆς, Λονδίνον 1943, σ. 75-76.

⁷ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, εἰς Λαογρ., τόμ. 3 (1923), σ. 516. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 339 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 200). Λ. Α., ἀρ. 300, σ. 64, 82 (συλλ. Π. Μακρῆ, 1921).

⁸ Βλ. Παν. Ἀ. Μπιμπέλα, Λαογραφικά Κυθωνίων, Μοσχονησίων καὶ Γεννητσαροχωρίου, Ἀθήνα 1956, σ. 123.

⁹ Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 65 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919). Ἰωάνν. Φωτίου, Συναγωγὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. Δ' (1913), σ. 57.

¹⁰ Βλ. Ξ. Φαρμακίδου, Κυπριακαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 610-611. Γρηγόρ. ἀρχιμανδρίτην Μαχαιρᾶ, εἰς Κυπριακὰ Γράμμ., ἔτ. Α' (1935), σ. 696. Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 11 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919).

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ', σ. 147 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

¹² Λ. Α., ἀρ. 2738, σ. 45-46 (Βασίλ. Θεοδοωροπούλου, 1962).

¹³ Λ. Α., ἀρ. 2766, σ. 394 (συλλ. Ἀννης Γ. Παπαμιχαήλ, 1963).

¹⁴ Βλ. Ἰωάνν. Παπαϊωάννου, εἰς Ἀρχ. Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμ. Α' (1936), σ. 122-123. Λ. Α., ἀρ. 2277 Δ, σ. 98 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1958). Λ. Α., ἀρ. 52, σ. 24-25 (συλλ. Ἀ. Μαρούλη, 1919). Εἰς τὸ περ. «Τὸ Φῶς», χρόν. Ε' (1932-33), ἀρ. 13, σ. 6. Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 366 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 2867, σ. 32 (συλλ. Ἑμμ. Σαμπαθιανᾶκη, 1963). Εἰς τοὺς Γερμανοὺς πάθησις τῶν ὀφθαλμῶν θεραπεύεται, διὰ τὴν ἀσθενῆς ἀτενίσθη τρεῖς Παρασκευαεὺς τὴν σελήνην (μετὰ τὴν πανσέληνον) καὶ κάμψις ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν κινήσεις διὰ κοπτεροῦ μαχαιριοῦ, λέγων εἰδικὴν ἐπωδὴν (βλ. Haberlandt, ἔνθ' ἄν., σ. 202).

ὑποφέρων ἐκ πόνου τῶν ὀδόντων δέον νὰ πατήσῃ ἐπὶ «μαυρομάνικου μαχαίριου» (Καστελλόρριζον)¹. Διὰ τοῦτου ἀλλαγῶ ὁ ἐξορκίζων σταυρώνει τὸν ἀσθενῆ («Α-γιονόριον Κορινθίας»)². Ἐπὶ τραύματος πρὸς ἐπούλωσιν αὐτοῦ «ἐνοῦνται τὰ χεῖλη τῆς πληγῆς καὶ κρατοῦνται μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι (Ρόδος)³ ἢ σταυροῦται δι' αὐτοῦ τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος (Βουλγάρω Κισσάμου Κρήτης)⁴.

Ἐπὶ ἐλμινθιάσεως τῶν παιδιῶν, ὁ γητεύων φέρει μαυρομάνικο μαχαίρι, ἐνῶ δὲ προσποιεῖται ὅτι κόπτει τὴν «κοιλιά τοῦ παιδιοῦ» λέγει:

ὁ ἥλιος ἀνατείλοντας
 βαστᾷ σπαθὶ ὀργυιάρικο,
 μαχαίρι μαυρομάνικο⁵,

ἐν συνεχείᾳ δὲ σταυρώνει δι' αὐτοῦ τὴν κοιλίαν τοῦ παιδὸς (Κρήτη)⁶ ἢ «χαράζ'νε μὲ τὸ μαχαίρι ἓνα χαράτσι γύρου στὸ γαρπὸ πᾶ' στὸ χοῦμα (Σκῦρος)⁷. Ἐπί-σχεσις τῆς ρινορραγίας ἐπιτυγχάνεται διὰ σταυρώματος ἐπὶ τοῦ μετώπου τρίς⁸. Ὁ μαγικὸς τρόπος οὗτος ἐπιτεύξεως τῆς αἰμοστασίας εἶναι ἀρκοῦντως παλαιός, σχετικῶν μαρτυριῶν ὑπαρχουσῶν ἐκ τοῦ 1399⁹ πάλιν¹⁰. Γενικώτερον ὅμως ἡ αἰμοστασία διὰ μαγικῆς ἐπιδόξης ἐπενέχθη ἤδη εἰς τοὺς ὀμηρικὸς χρόνους

(Ὀδυσσ. τ. 456-58).
 Ἡ ἔγκυος «ὅταν εἶχε κακοψύχην (= ἀδιαθεσίαν καὶ τάσις πρὸς ἔμετον) ἔτρωγε μαῦρο πετεινόν, σφαγμένον μὲ μαυρομάνικον πεντάλοιν καὶ τὴν περνοῦσε» (Καστανιές, Καλλιπόλις Θράκης)¹⁰. Ἡ λεχώ, πάσχουσα ἀπὸ «πάτημα», ἔπρεπε πρὸς θερα-
 πείαν νὰ στραφῇ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν της νὰ τοποθετηθῇ

¹ Βλ. *Ἀγ. Διαμαντάρα*, Συναγωγὴ ἐπιδόων καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 505.

² Λ. Α., ἀρ. 2797, σ. 157-158 (συλλ. Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

³ Βλ. *Γ. Δρακίδου*, Ροδιακά, Ἀθήναι 1937, σ. 249.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2830, σ. 10 (συλλ. Δημητρ. Βακάκη, 1964).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1380 Α., σ. 15 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

⁶ Βλ. *Ἰωάνν. Μανρακάκη*, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, Α', Χανιά 1939, σ. 39.

⁷ Βλ. *Ν. Πέριδικα*, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 156.

⁸ Βλ. *Εἰρ. Παπαδάκη*, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, Ἀθήνα 1938, σ. 130.

⁹ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 636 «Εἰς τὸ στήσαι αἷμα ῥινὸς... Γράφε ταῦτα καὶ... γράφον ταῦτα εἰς μάχαيران καὶ σφάζον εἴ τι θέλεις καὶ οὐκ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτοῦ αἷμα».

¹⁰ Βλ. *Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ*, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, τόμ. Α' (1956), σ. 59. Τῆς Ἀδῆς, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 181, ἀρ. 363. Ἀ. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπτόλεως, Ἀρχεῖον Θρακ. Θησαυρ., τόμ. 3 (1936-37), 86-87. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτος Α' (1939), σ. 122 (=ἀνάτ. τεύχ. Α', σ. 26).

μαυρομάνικο μαχαίρι¹, κατὰ τὴν ἐπφθὴν δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἀπὸ τὸν «μη-
τρόπονο» δέον αὕτη νὰ κρατῇ μαυρομάνικο μαχαίρι². Ἀλλὰ καὶ προηγουμένως
κατὰ τὸν τοκετὸν «γιά τὸ τέρριον» (= ὕστερον) γίνεται τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ
τῆς κοιλίας τῆς ἐπιτόκου μὲ «μαχαίρι τρικάρφι»³, ἐνῶ εἰς τῶν οἰκείων φέρων εἰς
χεῖρας μάχαιραν λέγει: «κόβω τὴ στέρα τῆς νύφης (= τὸν ὑστερόπονον)⁴. Ὅταν
τὰ βρέφη, ἅμα τῇ γεννήσει τῶν ἢ μετὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, ἀποθνήσκουν,
τοῦτο δὲ κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν ὀφείλεται εἰς τὴν καλουμένην «Μιαροῦσα»,
εἰς τὰς μαγικὰς τότε πράξεις πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸ νεογέννητον
περιλαμβάνεται χοῆσις μαυρομάνικου μαχαίριου⁵. Εἰς γητειὰν πρὸς θεραπείαν πα-
θήσεων τοῦ στήθους σταυρῶνεται ὁ ἀσθενὴς μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι (Ρόδος, Κο-
ρώνη Πυλίας, Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας)⁶.

Ἐπὶ δὴγματος ὄφρα⁷ ῥίπτεται ὄξος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐκ τοῦ δ' οὕτω δη-
μιουργουμένου πηλοῦ λαμβάνεται μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι ποσότης τις, ἡ ὁποία
ἐναποτίθεται ἐπὶ τοῦ δήγματος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει τοῦτο σταυρωθῇ⁸.
Ὅμοιως εἰς δῆγμα «μελίσσης ἢ σέσκου»⁹ ὁ ἐξοκατμὸς ἐκτελεῖται μὲ μαυρομά-
νικο μαχαίρι¹⁰, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς «σταυρὸν ἢ σφήκις σιδερῶνουνε» τὸ δεδηγμένον
μέρος «μὲ τὶδρος μαχίριον»¹⁰.

Χοῆσις τῆς μαχαίρας γίνεται περαιτέρω καὶ εἰς μαγικὰς ἐνεργείας πρὸς थे-
ραπείαν παθήσεων τῶν ζώων¹¹, ὡς εἶναι «τὸ λήθωμα» (Δυτ. Κρήτη)¹², «ὁ ζη-

¹ Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Σύμμ. Λαογρ., Θεσκιὰ, τόμ. Α' (1928), σ. 407.

² Βλ. εἰς τὸ περ. «Τὸ Φῶς», χρόν. Ε' (1932-33), ἀρ. 11, σ. 4.

³ Βλ. Ε. Φαρμακίδου, Κυπριακαὶ ἐπφθαί, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 611.

⁴ Α. Α., ἀρ. 747, σ. 25 (συλλ. Ἀθ. Παπασωτηροπούλου, Ἀργίνιον 1918).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2867, σ. 11-12 (συλλ. Ἑμμ. Σαμπαθιανᾶκη, Ἀπόστολοι Κρήτης 1914).

⁶ Βλ. Γ. Δρακίδου, Ροδιακά, 1937, σ. 248. Α. Α., ἀρ. 462, σ. 249 (συλλ. Γ. Δρακίδου, 1917). Α. Α., ἀρ. 1159 Γ, σ. 71 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938). Α. Α., ἀρ. 1479 Γ, σ. 139 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1942).

⁷ Βλ. Α. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπφθῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 37 καὶ Φ. Κονκονλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 340 (= ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 202).

⁸ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 32. Α. Α., ἀρ. 2868, σ. 23 (συλλ. Ἀλεξ. Λαυρεντάκη, Μάλια Πεδιάδος 1964). Α. Α., ἀρ. 1478, σ. 101 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1938).

⁹ Α. Α., ἀρ. 2268, σ. 908 συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα Ἥλις 1926).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 1478, σ. 98 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

¹¹ Ἡ χοῆσις αὕτη ἀπαντᾶται καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς (βλ. Haberlandt, ἐνθ' ἄν., στ. 191, 202-203).

¹² Α. Α., ἀρ. 866, σ. 170 (συλλ. Γ. Παγκάλου, 1927).

ληκούρις» (=ἀσθένεια τῶν ἵππων) (Κύπρος)¹, ἡ φλόγωσις τοῦ πνεύμονος, τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς τῶν αἰγοπροβάτων (Ἐμπαρος Κρήτης)², «τὸ νταλάκι» (Πύργοι Δράμας)³, «ὁ πονομάσταρος» (Νεοχώρι Ναυπακτίας)⁴, «ὁ στρόφος» (Βατσουνιά Καρδίτσας)⁵, «γιά τὴν πληγὴ ζῶου ποὺ σκουλήκισε» (Κύπρος)⁶, «ὁ χοιρόλαιμος» (Κρήτη)⁷ κ.ἄ.

Μὲ μαχαίρι⁸ ὡσαύτως, ἰδίᾳ μαυρομάνικο, «ξεματιάζεται», ἥτοι ἀπαλλάσσεται τὶς ἀπὸ τὴν βασκανίαν (πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Μεσιανὸ Γιαννιτσῶν, Λῆμνος, Λεσινίτσα Βορ. Ἡπείρου, Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνης)⁹.

Β'. — Μὲ σημασίαν προστατευτικὴν χρησιμοποιεῖται ἀντιστοίχως τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι (Σύμη)¹⁰, εἰδικώτερον εἰς τὴν λεχώ (Βασιλίτσι Πυλίας)¹¹, ἐπίσης καὶ τὴν νύμφην κατὰ τὸν γάμον (Μενίδιον)¹². Τοῦτο προστατεύει καὶ ζῶα (Νάξος)¹³ ἀπὸ βασκανίαν, εἴτα καὶ ἐκ τῆς ἐληρείας δαιμονικῶν ὄντων. Πρὸς τοῦτο, τίθεται μαυρομάνικο μαχαίρι παρὰ τὸ λίκνον τοῦ βρέφους (Κρήτη)¹⁴ ἢ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ (Χίλιομόδιον, Ἀγιοποταμίου Κερκινθίας)¹⁵ «γιά νὰ μὴν πᾶνε τὰ σεϊτανικά (=διάβολοι) νὰ πειράξουν τὸ παιδί ὅσον καιρὸ εἶναι ἀβάφτιστο»

¹ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 180).

² Βλ. *Α. Ζερβάκη*, Γηθειὲς ἐξ Ἐμπαρος, *Δασύλ.*, τόμ. 4 (1913), σ. 517-518. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., Δασογ., τόμ. 8, σ. 341 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 232).

³ *Λ. Α.*, ἀρ. 2896, σ. 53 (συλλ. Γεωργ. Αἰλιανταΐδου, Πύργοι Δράμας 1964).

⁴ *Λ. Α.*, ἀρ. 2870, σ. 55 (συλλ. Δημητρ. Φουρλά, 1964).

⁵ *Λ. Α.*, ἀρ. 2780, σ. 117 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. *Ξ. Φαρμακίδου*, ἐνθ' ἄν., *Δασογ.*, τόμ. 9 (1921-1925), σ. 610.

⁷ *Λ. Α.*, ἀρ. 2809, σ. 20 (συλλ. Ἰωάννου Ἀπιδιανάκη, Ἀρμένιοι Σητείας 1964). *Λ. Α.*, ἀρ. 2811, σ. 31 (συλλ. Ἐμμ. Φραγκιαδάκι, Ζίρος Σητείας 1963).

⁸ *Λ. Α.*, ἀρ. 2472, σ. 23 (συλλ. Ἀναστ. Κολκάκη, Ἀραβησσός 1958). Ἀθ. Μπούτουρα, ἐνθ' ἄν., σ. 15.

⁹ Βλ. *Γ. Ματθαῖον*, Τὸ μάτιαγμα, Ποντ. φύλλα, ἔτ. Β', ἀρ. 20 (1937), σ. 345-347. *Λ. Α.*, ἀρ. 242, σ. 162, 132 (συλλ. Ἐλ. Παπανανιάδου, 1896). *Λ. Α.*, ἀρ. 2476, σ. 17 (συλλ. Χρυστ. Πακαλίδου, 1961). *Λ. Α.*, ἀρ. 1160Α, σ. 66 καὶ 67 (συλλ. Γ. Μέγα, 1938). *Λ. Α.*, ἀρ. 1665Δ', σ. 61 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1951). *Λ. Α.*, ἀρ. 2766, σ. 427 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

¹⁰ Βλ. *Φ. Κουκουλέ* ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 333 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195).

¹¹ *Λ. Α.*, ἀρ. 1481, σ. 7 (συλλ. Γεωργ. Ταρσούλη, 1940).

¹² Βλ. *Γ. Μέγα*, ἐνθ' ἄν., σ. 518. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 333 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195-196).

¹³ *Λ. Α.*, ἀρ. 2303, σ. 115-6 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

¹⁴ Βλ. *Εὐαγγ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 66.

¹⁵ *Λ. Α.*, ἀρ. 2797, σ. 99, 370 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

(Βραχώρι 'Ηλείου)¹, επίσης καὶ εἰς τὴν λεχὼ (Βῶλας Δράμας, Ἁγιονόριον Κορινθίας, Νικεῖα Νισύρου, Βραχώρι 'Ηλείου, Σπάρτη)² πρὸς φύλαξιν αὐτῆς μέχρι τοῦ καθαρμοῦ της «γιατ' ἴσαμε τότες τὸ μνημα της ἐν' ἀνοιχτὸ» (Μανιάκι)³ καὶ δύναται «νὰ τὴν πιᾶσῃ ἢ κακιὰ ὥρα» (Πετρεὶ Δέσβου)⁴. Πρὸς τοῦτο ἡ μαῖα τοποθετεῖ ἐπὶ τῶν ρούχων «ποὺ ἀλλάζουμι» τὴν λεχὼ «ἓνα μαυρομάνικον μαχαίρι καὶ μιὰ βυροστιὰ κι λίγου νιρὸ κι δρασκελίζει κι λέει: Μαῦρο μαχαίρ' ἀπέρασα, βυροστιὰ ἀπέρασα, ἀπ' τοῦ χατὴλ' ἀπέρασα, τίποτα δὲν ἔπαθα κ' ἐγὼ καὶ τὸ παιδάκι μου» (Μεγαλόβρουσον Ἀγιάς)⁵. Ἐὰν ὁ σύζυγος νυκτωθῇ ἔξω τῆς οἰκίας, πρέπει κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς αὐτήν, πλὴν ἄλλων, νὰ ἐμπήξῃ ἐσωτερικῶς ἐπὶ τῆς θύρας μαχαίρι μαυρομάνικο⁶. Τοῦτο παραμένει εἰς τὴν θέσιν ταύτην καθ' ὅλην τὴν περιόδον τῆς λοχείας ὡς φυλακτήριον τοῦ οἴκου (Μεσημβρία, Χίος, Κάρπαθος, Κύμη)⁷, πρὸς δὲ καὶ ἵνα μὴ εἰσδύσουν ἐντὸς οἱ «κάγιοι» καὶ προκαλέσουν ζημίας (Κάρπαθος)⁸. Οἱ ὁδοιποροῦντες κατὰ τὴν νύκτα φέρουν μαζί των ἐκ τοῦ φόβου πρὸς φαντάσματα (Χίος, Ὑδρα, Κέα, Κυκλάδες, Πάρος, Βαρδαλάκας (Ἐμπορείος Νισύρου)⁹ καὶ τὰς Νεοάιδας¹⁰ καὶ μαυρομάνικα μαχαίρια (Μύκονος, Σωζόπολις, Κεφαλληνία, Νάξος, Ἀργιθέα, Καρδίτση, Πάρος, Βαρδαλάκας, Ἁγιονόριον καὶ Χίλι-



ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

¹ Δ. Α., ἀρ. 1422, σ. 64 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).
² Δ. Α., ἀρ. 2896, σ. 138 (συλλ. Λαογρ. Λαογραφίου, 1964). Δ. Α., ἀρ. 2797, σ. 136, 370-371 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Δ. Α., ἀρ. 2892, σ. 422 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Δ. Α., ἀρ. 1422, σ. 65 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944). Δ. Α., ἀρ. 1358, σ. 280, (συλλ. Μ. Λουδάκη, 1939).

³ Δ. Α., ἀρ. 1566, σ. 21 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁴ Δ. Α., ἀρ. 1446Α, σ. 154 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

⁵ Δ. Α., ἀρ. 2767, σ. 350 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. Ἀθ. Μπούτορα, ἐνθ' ἀν., σ. 40.

⁷ Δ. Α., ἀρ. 1104Γ, σ. 149 (συλλ. Γ. Μέγα, 1937). Δ. Α., ἀρ. 2157, σ. 119 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Φ. Κονκούλε, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 335 (=ΒΒΠ. τόμ. 6, σ. 197). Δ. Α., ἀρ. 62, σ. 207 (συλλ. Ἀπ. Ἀλεξανδρῆ, 1902). Εἰς τινες τόπους ὑπάρχει τοῦτο πάντοτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θύρας ὡς φυλακτήριον τῆς οἰκίας (Χίος, Μανιάκι). Δ. Α., ἀρ. 2457, σ. 11 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Δ. Α., ἀρ. 1508, σ. 130 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

⁸ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 237-238.

⁹ Δ. Α., ἀρ. 2457, σ. 119 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 88 (=ἀνὰτ., τευχ. 2, σ. 12). Δ. Α., ἀρ. 2340, σ. 251 (συλλ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, 1960). Ἀ. Παπαδοπούλου, Νεοελληνικὴ μαντεία, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδ., ἔτ. 1923, σ. 154.

¹⁰ Δ. Α., ἀρ. 2892, σ. 377-378 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. 1, σ. 396, ἀρ. 667 καὶ 719. Ἀγγ. Χατζημιχαήλ, Σαρακατοάνοι, τόμ. Α', Ἀθήνα 1957, σ. 161. Δ. Α., ἀρ. 2797, σ. 37 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπα-

μόδιον Κορινθίας, Πεταλίδιον Πυλίας) ¹, διὰ τοῦ ὁποίου κάμνουν «μιά γουλλούρα (κύκλον) κάτω στή 'ἡς κ' ἓνα σταυρὸ καταμεσῆς, βαίνουν μέσα» (Νάξος) ². Οἱ ποιμένες τοποθετοῦν μαυρομάνικο μαχαίρι «κάτω ἀπ' τὸ πέτρινο μαξιλάρι τους, τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ» (Δυτ. Κρήτη) ³, πλὴν ἄλλων καὶ πρὸς ἀποδίωξιν καὶ τοῦ βραχνᾶ ⁴.

Πρὸς ἀποδίωξιν τῶν Καλικάτζάρων κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανίων κάθε οἰκοδόσποινα ἐγείρεται πολὺν πρωΐ, πρὶν ξημερώσῃ, καὶ παρασκευάζει «ξεροτήανα», τὰ ὁποῖα κατόπιν ρίπτουν τὰ παιδιὰ ἐπὶ τῆς στέγης καὶ «πολογιάζουν», ἥτοι διώχνουν τοὺς Καλικάτζάρους, ἐνῶ ἐπιλέγουν: «τσιτσίν-τσιτσίν λουκάνικον, μαχαίρι μαυρομάνικον, νὰ φά'σιν καὶ νὰ φύουσιν» ⁵. Τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἐμπηγνύεται ἐπὶ τοῦ κρέατος τῶν σφαζομένων τότε χοίρων μάχαιρα μετὰ τὴν ἐκδοράν των πρὸς φύλαξιν τοῦ σφαγίου ἀπὸ τοὺς Καλικάτζάρους ⁶.

* Ἀποτρεπτικὴν δύναμιν πιστεύεται εἶναι καὶ τὸ μάχαιρον καὶ κατὰ τοῦ ἀνεμοστροβίλου ἐν ξηρᾷ ἢ θαλάσῃ (παραμυθία), θεωρουμένου ὡς κινουμένου ὑπὸ κακοποιῶν πνευμάτων. Οἱ δὲ πρὸς ἀπόκρουσιν τούτου, «κοινῶς κόνημο» χορεύσεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διακρούσας σταυρὸς (Οἰνοῦρα) ⁷, εἴτα δὲ

μαχίλ, Χίλιομόδιον Κορινθίας 1964). Ἀπαντᾷ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἢ πίστις, ὅτι προφυλάσσεται τις ἀπὸ τὸ κακὸν πνεῦμα, ἐὰν καρφώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς μαχαίρι ἢ τὸ φέρῃ μαζί του (βλ. *Haberlandt*, ἐνθ' ἄν., σ. 194).

¹ Βλ. *Φ. Κονκουλέ*, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 335 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 197). Δ. *Οἰκονομίδου*, Νάξαι καὶ παραδόσεις, Λαογρ., τόμ. 17 (1957-58), σ. 49, ἀρ. 49. Α. Α., ἀρ. 2780, σ. 58, 314 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμαχήλ, 1963). Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 407, 416 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμαχήλ, 1963). Α. Α. ἀρ. 2797, σ. 37, 342 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμαχήλ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2909, σ. 16 (συλλ. Ἀγγ. Νιόρχου, 1964).

² Βλ. Δ. *Οἰκονομίδου*, ἐνθ' ἄν., σ. 50, ἀρ. 50 καὶ 51. Α. Α., 2303, σ. 121 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

³ Βλ. *Γιάν. Μανρακάκη*, Ποιμενικά Δυτικῆς Κρήτης, Χανιά 1948, σ. 44-45.

⁴ Βλ. Νεολλ. Ἀνάλ., Α' (1870-72), σ. 336. Α. Α., ἀρ. 2808, σ. 42 (συλλ. Ν. Ρουσσόμου-στακάκη, Σκοπὴ Σητείας 1964).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2429, σ. 65 (συλλ. Λητοῦς Γεωργίου, Λάπηθος Κύπρου 1961).

⁶ Α. Α., ἀρ. 2942, σ. 25 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, Φέερε Φθιώτιδος 1965).

⁷ Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ μαχαιριοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. *Haberlandt*, ἐνθ' ἄν., σ. 192-194).

⁸ Βλ. *Φ. Κονκουλέ*, Οἰνουντιακά, ἐν Χανίοις 1908, σ. 117. Τοῦ *Αὐτοῦ*, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

καρφώνεται τὸ μαχαίρι ἐπ' αὐτοῦ (ἐπαρχ. Πέλλης, Λέσβος, Κερασσοῦς, Κεφαλληνία, Κύθηρα, Πάργα, Ἀνατολὴ Ἀγιάς)¹. Ὅμοίως καὶ οἱ θαλασσινοὶ κόβουν τὸν σίφουνα (Κύθηρα, Φυσίη Λήμνου, Πόντος, Σῦρος)², ἄλλως τὴν «δόρυπα», μὲ μαχαίρι μαυρομάνικο (Κορώνη Πυλίας, Χάλκη, Πάργα)³, σχηματίζοντες διὰ τῆς αἰχμῆς του πεντάλφα (Ἐρείκουσα-Κέρκυρα, Μεθώνη Πυλίας)⁴ ἢ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ (Κορώνη Πυλίας, Νικεῖα Νισύρου, Λήμνος Καμίνια, Κίμωλος)⁵ ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἱστῶν τοῦ πλοίου (Καστρισιάνικα Κυθήρων)⁶. Ἐπίσης ἀποτρέπονται καὶ ἡ ἀστραπὴ (Αἰτωλία, Πόντος)⁷, ἡ βροχὴ (Ἀνθὴ Σερρών)⁸, ἡ χιονιά (θύελλα, ἀέρας) (νησίς Ὀθωνοὶ Κερκύρας)⁹, ἡ χάλαζα (Τρίκαλα Κορινθίας, Αἰτωλία, Πύθιον Ἐλασσόνας, Χωριστὴ Δράμας)¹⁰ μὲ μαχαίρι καρφωνόμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μὲ μαχαίρι ὁμοίως σταυρῶνεται «τὸ σύννεφο γιὰ νὰ μὴ πέση χαλάζι» (Θοράκη)¹¹.

¹ Λ. Α., ἀρ. 2394, σ. 110 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961). Λ. Α., ἀρ. 1446 Β, σ. 337 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940). Α. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 155 Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Ἱ. Φωτίου, Σύμμεικτα Αἰτωλικά, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 58. Λ. Α., ἀρ. 2416, σ. 36 (συλλ. Νικ. Τσάκα, 1962).

² Λ. Α., ἀρ. 2327, σ. 191 (συλλ. Γεωργ. Κασσάτη, 1959). Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλην. λαογρ., ἐνθ' ἄν. σ. 159. Λ. Α., ἀρ. 1960 Β, σ. 113, 244 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 63. Λ. Α., ἀρ. 173, σ. 128 (συλλ. Γ. Βογιατζίδου, 1919).

³ Λ. Α., ἀρ. 1159 Β, σ. 46 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938). Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 12-13 (συλλ. Ἀννης Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2416, σ. 36 (συλλ. Νικ. Τσάκα, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 46 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1960). Λ. Α., ἀρ. 1378 Β, σ. 129 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1939).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 1159 Β, σ. 16 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη 1938). Λ. Α., ἀρ. 2892, σ. 251-253 (συλλ. Ἀννης Ἱ. Παπαμιχαήλ, 1964). Λ. Α., ἀρ. 1160 Β, σ. 244 (συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). Λ. Α., ἀρ. 2758, σ. 306 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

⁶ Βλ. Ἱ. Φωτίου, ἐνθ' ἄν. σ. 58.

⁷ Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα Αἰτωλικά, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 39 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 337 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Λ. Α., ἀρ. 242, σ. 159, 122 (συλλ. Ἱ. Παπαναννίδου, 1896).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2897, σ. 6 (συλλ. Ἰσαβέλλας Ρίζου, 1964). Ἡ πίστις καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, *Haberlandt*, ἐνθ' ἄν., σ. 192).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2344, σ. 366 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, 1960).

¹⁰ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 198). Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 385 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927). Λ. Α., 2766, σ. 414 (συλλ. Ἀννης Ἱ. Παπαμιχαήλ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2895, σ. 53 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

¹¹ Βλ. Ἑλ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θοράκη, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 172-173. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 336 (ΒΒΠ., τόμ. 6, 198). Α. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 155.

Τέλος ὁ διανυκτερεύων τὸ πρῶτον εἰς ξένην οἰκίαν δέον πρὸ τῆς κατακλίσεώς του νὰ τοποθετήσῃ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του μαυρομάνικο μαχαίρι «γιά νά 'ναι σιδερένιος»¹, προφανῶς ἀπρόσβλητος ἐκ βλαπτικῆς ἐπενεργείας, ἴσως τοῦ στοιχείου τοῦ σπιτιοῦ ἢ ἄλλου δαιμονικοῦ ὄντος. Τοποθέτησις ἐστὶ μαυρομάνικον μαχαίριον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον πιστεύεται εἰς Κύθηρα ὅτι συντελεῖ εἰς τὴν ἀποδίωξιν ἀπὸ τινα κατὰ τὸν ὕπνον τῶν κακῶν ὀνείρων². Ἡ ὥρυγὴ τοῦ κυνὸς θεωρεῖται γενικῶς ὡς κακὸς οἰωνός. Τὸ κακὸν ἐξ αὐτοῦ πιστεύεται ὑπὸ τῶν Ποντίων ἐκ Χαλδίας ὅτι προλαμβάνεται, ἐὰν καρφωθῇ πάραντα μαχαίρι εἰς τὸ ἔδαφος³.

Περὶ τῶν δεισιδαιμόνων καὶ μαγικῶν τούτων δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν γνωρίζομεν παλαιότερας μαρτυρίας ἐκ τοῦ 17^{ου} καὶ 18^{ου} αἰ.⁴.

Γ'. Χρήσις τοῦ μαχαίριου εἰς τὸν γάμον.

α) Προστατευτικὴ σημασία. Οὐκ ἐπισημνοί προὐχόντες πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ βλαπτικῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐπενεργείας προκαταρκτικῆς διὰ μαγικῶν μέσων ἔχουν κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀρραβῶνων «δὺὸ παντρεῖσθαι» ἀνοίγουν οἱ ἴδιοι, ὅταν θὰ πρωτοκοιμηθοῦν μαζί. «Ἀγιονόριον Κορινθίας»⁵, φέρει δ' ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας πρὸ τῆς τελεσεως τοῦ μυστηρίου τὸ ἐν γαίῳ μαυρομάνικο μαχαίρι «γιά ν' ἀποφύγουν τὸ δέσιμο» (Κρήτη)⁶. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλ. τῆς προστασίας τοῦ ζεύγους, τοποθετεῖται καὶ ἐντὸς τοῦ ἀμφωστῶν στρώματος κατὰ τὴν ραφὴν του «μαχαίρ' μαυρομάνικου» (Ἀγιονόριον Κορινθίας)⁷, πρὸς δὲ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον (Κύθνος)⁸ καὶ κάτωθεν τῆς κλίνης «γιά νά λύσουν ὅ,τι κακὸ ἔχουν κάνει

¹ Α. Α., ἀρ. 1508, σ. 106 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

² Α. Α., ἀρ. 2327, σ. 182, 189, 191 (συλλ. Ἰωάνν. Κασσιμάτη, 1959).

³ Βλ. Γ. Κανδηλάπη, Δεισιδαίμονες δοξασίαι καὶ συνηθελαι ἐν Χαλδίᾳ, Λαογρ., τόμ. 9, σ. 255.

⁴ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 386. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 322-323, τόμ. 9, σ. 71-72 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 227 καὶ 185).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2797, σ. 300 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμχαήλ, 1964). Εἰς Ἀνώγεια Κρήτης δίδεται παρὰ τοῦ μνηστῆρος, ὡς ἀρραβῶν, κομψὴ μικρὰ μάχαιρα, συμβολίζουσα τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀρρενος. (Βλ. Ἰ. Κονδυλάκη, ἐν ἐφημ. Ἑστία, 26 Ἰουνίου 1896, 2. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ. τόμ. Γ', σ. 247-48, 3. Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., ἐνθ' ἄν., σ. 122.

⁶ Α. Α., ἀρ. 2861, σ. 30 (συλλ. Γεωργ. Τουτουδάκη, 1964).

⁷ Α. Α., ἀρ. 2797, σ. 290-291 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμχαήλ, 1964).

⁸ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 467.

για τ' ἀντρώγου» (Νικειὰ Νισύρου) ¹. Μαυρομάνικο μαχαίρι καρφώνεται ἔτι καὶ εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς νυμφικῆς παστάδος (Ζιάκυνθος) ². Εἰς Βόρειον Ἡπειρον (Λεπενίτοαν καὶ ἄλλα χωρία) ἀποστέλλεται κατ' ἔθιμον κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν μελλόννυμφον «προζ' μόπιτα», ἡ ὁποία πρέπει νὰ κοπῇ ὑπ' αὐτῆς «μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι» πρὸς ἐξουδετέρωσιν μαγικῆς τυχὸν βλαπτικῆς ἐπενεργείας ³. Πρὸς τούτοις καὶ τὸ λουτρὸν τοῦ γαμβροῦ γίνεται ἐντὸς δωματίου ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἔχει τοποθετηθῇ μάχαιρα, τὴν ὁποίαν ἀφαιρεῖ ὁ ἴδιος μετὰ τὸ πέρας τῆς λούσεως (Κέντρον Γρεβενῶν) ⁴. Κατὰ τὴν διάρκεια δὲ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ γάμου τὸ ζευγὸς μεταξὺ ἄλλων φέρει (Κοῦμοι Ρεθύμνης, Ἁγιονόριον Κορινθίας, Δοξαράς Λαρίσης) ⁵, κυρίως δὲ ὁ γαμβρὸς (Τραπεζοῦς, Λίμναι Ἀργολίδος, Ζάκυνθος) ⁶, μάχαιραν διὰ νὰ προφυλαχθῇ «ἀπὸ τὸ δέσιμο». Αἱ δύο τέλος πενθεραὶ θέτουν πρὸς τοῦτο μαυρομάνικο μαχαίρι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ ⁷. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τῆς γαμηλίου πομπῆς τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ τὴν παραστάσιν τῆς πρὸς στέψιν προαποστέλλονται γυναῖκες καὶ νεάνιδες. Ἐκ τῶν τελευταίων μία φέρουσα εἰς χεῖρας μικρὸν «πρόσφορον» καὶ μαυρομάνικο μαχαίρι, εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ δωματίου, ὅπου ὑπάρχει τὸ νυμφικὸν ἔνδυμα «καὶ περνᾷ τὸ μαχαίρι τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὸ λαιμὸν ἐπάνω τοῦ φασταγίου καὶ τὸ βγάζει ἀπὸ κάτω». Ἐν συνεχείᾳ «βάζει τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ ἓνα μανίκι καὶ τὸ βγάζει...». Τὸ μαχαίρι τοῦτο ἐπιστρέφεται κατόπιν στὸ «γαμπρὸ» (Καλύβια Κοκκινόπηλου Ἐλασσόνας) ⁸. Κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν στέψιν, γυνή, ἵσταμένη ὀπισθεν τῆς νύμφης καὶ κρατοῦσα μάχαιραν, προφυλάττει ταύτην (Λίμναι Ἀργολίδος) ⁹. ὁ δὲ γαμβρὸς ἔχει ἀνεωγμένην κλειδομάχαιραν, ὡς ἀποτρεπτικὴν τοῦ καταδέσμου, κλείει δ' οὗτος αὐτὴν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κατακλίσεώς του μετὰ τῆς νύμφης (Κερασσοῦς) ¹⁰. Μεταξὺ τῶν ἐθιμικῶν πράξεων κατὰ τὴν εἰσο-

¹ Α. Α., ἀρ. 2892, σ. 317 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1946).

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 462.

³ Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Τρίκαλα 1946, σ. 26.

⁴ Α. Α., ἀρ. 2633, σ. 4 (συλλ. Δημ. Τσιουμάνη, 1962).

⁵ Α. Α., ἀρ. 2835, σ. 8-9 (συλλ. Νικ. Ὁρφανοῦ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2797, σ. 283 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2901, σ. 22 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, 1964).

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 459.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 463.

⁸ Α. Α., ἀρ. 2443, σ. 15-16 (συλλ. Κωνσταντίνου Βραχνιά, 1962).

⁹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 459.

¹⁰ Βλ. Ἀρ. Νεοφύτου, Περί τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, Φ.Σ.Κ.Π., τόμ. 22 (1889-90 καὶ 1890-91), σ. 151.

δον τῆς νεονύμφου εἰς τὴν νέαν τῆς κατοικίαν, προσέχουσιν σημασίαν ἔχουν αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ μαχαριοῦ. Ἡ νεονύμφος πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς σταυρώσει πρῶτον δι' αὐτοῦ τὸ ὑπέρθυρον τῆς οἰκίας (Κρήτη)¹, εἶτα δὲ τὸ ἐμπηγνύει ἐπ' αὐτοῦ (Κρήτη, Ρίζιανη (πρόσφ. ἐκ Βορ. Ἡπείρου))².

Εἷς τινες τόπους ἡ νύμφη εἰσερχομένη εἰς τὴν οἰκίαν πατεῖ ἐπὶ μαχαίρας (Μακεδονία) δι' ἧς προηγουμένως ἔχει πλήξει τὴν θύραν (Σεβέδικον Δωρίδος) ἢ διέρχεται κάτωθεν ἐμπηγθέντος εἰς τὸ ὑπέρθυρον μαυρομάνικου μαχαριοῦ (ἐπαρχ. Ἡλείας)³.

Πᾶσαι αἱ πράξεις αὗται, ὥς εἶναι φανερόν, ἀποβλέπουν εἰς τὴν διὰ τοῦ μαχαριοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ μαυρομάνικου, προστασίαν τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ πάσης βλαπτικῆς ἐπιφορᾶς, προερχομένης ἐκ μαγικῶν ἐνεργειῶν ἢ δαιμονικῆς ἐπηρείας.

β) Ἀποδίωξις τοῦ κακοῦ ἀπὸ τοῦ νέου ζεύγους. Ὁ γαμβρός, ὅταν φθάνῃ μετὰ τῆς συνοδείας του πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης «βγάζει ἓνα μαχαίρι ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ σταυρῶν τὸ ἐπὶ τῆς θύρας γὰρ νὰ κόψῃ τὰ κακὰ δαιμόνια (πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Γιάννιτσα Κρήτης, Μυτιλήνης, Μυτιλήνης)». Ἀλλαχοῦ, εἰσερχομένης τῆς νεονύμφου ἐντὸς τῆς οἰκίας τὸ ὑπέρθυρον (Γορτυνία)⁴ ἢ ὁ παράνυμφος (Φτέρη Φθιώτιδος)⁵ ἢ κάποιος ἐκ τῆς συνοδείας (Φαλουδιά (Κρήτη))⁶ «καρπῶναι με μαχαίρα σταυροῦς ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου». Ἡ γὰρ σκοποῦν τὰ τυχόν μύγδια ποὺ ἔχουν κάνει τῆς νύμφης» (Φτέρη Φθιώτιδος)⁷. Ὁ γαμβρὸς τοῦ γαμβροῦ «καρφῶνουν δύο ἕως τρία μαχαίρια εἰς τὸ ἐπὶ τῆς πόρτας γὰρ νὰ κόβεται ἡ κα-

¹ Α. Α., ἀρ. 2859, σ. 13. Βάρβαρον Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης. Α. Α., ἀρ. 95, σ. 20 (συλλ. Γ. Σαριδάκη, 1914). Ἰωάν. Μανρακάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 48. Α. Α., ἀρ. 2840, σ. 5. Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης 1964). Α. Α., ἀρ. 2835, σ. 13 (συλλ. Νικ. Ὁρφανοῦ, Κοῦμοι Ρεθύμνης 1964).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 294, 3. Ἡ χρῆσις τῆς μαχαίρας ἔχει συνδεθῇ πρὸς τὸν γάμον καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. Haberlandt, Messer, ἐν Handw. d. deutsch. Abergl. VI, 1934/35, στ. 200).

³ Α. Α., ἀρ. 2814, σ. 29 (συλλ. Παύλου Ἀντωνιουδάκη, Ἀκτιοῦντα Ἀρδάκτου Ἀγίου Βασιλείου Κρήτης 1964). Α. Α., ἀρ. 2453, σ. 439 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Δοτ. Ζαγόρι Ἡπείρου 1962).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2566, σ. 8 (συλλ. Δωροθέας Πιτάσκου, Χαρίεσσα Ναούσης 1962). Α. Α., ἀρ. 2673, σ. 21-22 (συλλ. Μαρ. Γιόνδης, Λουτροχώριον 1962). Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ, Γ', σ. 294, 3.

⁵ Βλ. Φ. Κονκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 332-333 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 195).

⁶ Α. Α., ἀρ. 2942, σ. 24 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, 1965).

⁷ Βλ. Γ. Παπαδοπετράκη, Ἱστορία τῶν Σφακιῶν, 1888, σ. 67. Φ. Κονκουλέ, ἐνθ' ἀν. σ. 332 (=ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 195).

⁸ Α. Α., ἀρ. 2942, σ. 24 (συλλ. Γεωργ. Θεοδώρου, 1965).

κογλωσσιᾷ (Μετόχιον Ἀνωγειῶν Κρήτης) ¹ ἢ «καρφώνουν τρία μαυρομάνικα μαχαίρια... γιὰ νὰ δείξουν τὴν δύναμιν των πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ σκορπίσουν» (Ἀμουργέλλαι Κρήτης) ². Εἰς Βογατσικὸν Δυτ. Μακεδονίας ἴστανται παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας «οἱ μπρατίμοι μ' ἓνα μαχαίρι» ³, ὁ ἀνάδοχος (Ἀλμαλὶ Μαλγάρων Θράκης, Ρούμελη, Αἰτωλία) ⁴ ἢ ὁ πλησιέστερος τῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ (Κλειστός Εὐρυτανίας) ⁵. Οὗτος κυπᾶ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου μὲ μαχαίρι, λέγων: «κόβω, κόβω». Οἱ περιστάμενοι τὸν ἐρωτοῦν: «τί κόβ'εις», ἐκεῖνος δὲ ἀπαντᾷ: «τὴν στεῖρα» τῆς νύμφης ⁶ καὶ τὴν «ζάντζα» τοῦ γαμβροῦ ⁷.

γ) **Μαγικοὶ κατάδεσμοι καὶ καταπασσαλεύσεις.** Εἰς μαγικὰς καταδέσεις τοῦ νέου ζεύγους γίνεται χρῆσις καὶ μαχαίρας. Οὕτω διὰ νὰ ἐπιτύχη τις κατάδεσμον τοῦ ἀνδρογύνου θέτει «ἄξανάστροφα (=ἀνάποδα) τὸ μαχαίρι μέσ' στὸ φηκᾶρι (=θήκη) (Ἀπείρανθος Νάξου, Πόντος) ⁸. Ὅμοίως πράττει τις, ὅταν θέλῃ νὰ προκαλέσῃ ἐχθρὰν μεταξὺ ἀνδρογύνου (Φιλώτιον Νάξου) ⁹. Διὰ κατάδεσμον γενικώτερον εἰς αὐτόμον τι κοινὸν ἐκείνου ὁμοίωμα αὐτοῦ ἐκ κηροῦ, τὸ ὁποῖον ἐβάπτιζον κατόπιν ἐντὸς ἀρωμάτων ἐπὶ ἀντικεῖται τοῦ μισουμένου προσώπου. Ἀκολουθῶς, ἔχοντες τὸν νοῦν των συντεταγμένων πρὸς τὸν ἐχθρόν των, κατεξέσχίζον μὲ τὸ μαχαίρι τὸ πῆλνον ὁμοίωμα ¹⁰. Τὸ μαχαίρι χρησιμοποιεῖται παρὰλλήλως κατεῖς παρασκευὴν φίλτρων. Οὕτω γίνεται χρῆσις πρὸς τοῦτο κοκκάου φητεῖδος, ἡ ὁποία ἔχει σφαγὴ «μὲ χρυσὸ μαχαίρακι» (Σπάρτη) ¹¹ ἢ «μανρομάνικο» (Σάμος) ¹². Μὲ μανρομάνικο μαχαίρι

¹ Λ. Α., ἀρ. 2837, σ. 112 (συλλ. Ἑμμ. Καλοκύρη, 1963).

² Λ. Α., ἀρ. 2851, σ. 18 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, 1964).

³ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., ἐνθ' ἀν., σ. 153 (ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 89).

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., Λαογρ., τόμ. 8, σ. 332 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 195). Ε. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογρ. Ρούμελης, Ἀθῆναι 1955, σ. 47. Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 95 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, 1963). Λ. Α., ἀρ. 867, σ. 282 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1927).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 66 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, 1963).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 95 (συλλ. Γ. Χαλαζιά, Ρούμελη 1963).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2775, σ. 66 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστός Εὐρυτανίας 1963).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 1585, σ. 15 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1934). Λ. Α., ἀρ. 242, σ. 134 (συλλ. Ἑ. Παπαναγιάδου, 1896).

⁹ Βλ. Στεφ. Ἡμέλλου, ἐνθ' ἀν., σ. 192 καὶ Λ. Α., ἀρ. 2303, σ. 119 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959).

¹⁰ Βλ. Ἀντ. Πισσάνου, Σολομωνική, σ. 105.

¹¹ Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 171 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

¹² Βλ. Ν. Πέρδικα, Σκύρος, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1940, σ. 155.

καρφώνεται προσέτι τὸ στοιχειὸν (Σωζόπολις, Νάξος, ἐπαρχ. Ἑρμιονίδος)¹ καὶ δαίμονες, ὡς ὁ ἀνασκελὰς κ.ἀ. (Κρήτη, Μάνδρα Διδυμοτείχου)².

Πρὸς ἀποτροπὴν φθορῶν εἰς τὰ ποιμνία καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ὑπὸ ἀγρίων θηρίων (λύκου κ.ἀ.) λαμβάνει τις μαχαιρίδιον (Μάνη, Ζωπάνιον Σισανίου)³, τὸ ὁποῖον ἀνοίγοκλείει πολλάκις. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δένεται «τὸ στόμα τοῦ λύκου», ὥστε νὰ μὴ βλάβῃ τὰ ζῶα (Πατρίς Ἡμαθίας, Μανδήλιον Σερεῶν)⁴. Ἀκόμη καὶ ἐπὶ ἀπωλείας ἀντικειμένου, ὁ ἀπολέσας καρφώνει μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ προηγουμένως χαράξῃ σταυρόν⁵. Οὕτω «καρφώνουν τὸν τρισκατάρaton»⁶ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀπολεσθέντος. Ἡ καταπασσάλευσις αὕτη παρατηροῦμεν ὅτι εἶναι ἀρκοῦντως παλαιά, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα⁷. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων ἀναφέρονται καὶ λύσεις καταδέσμου διὰ τῆς χρήσεως καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ⁸ ἢ μαχαιριοῦ δι' οὗ εἶχε διαπραχθῇ φόνος (φονικόν)⁹, πρὸς δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ἀνακάλυψις κλέπτου.

Δ'.—² Ἄλλαι μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες σπηλῆται.

Εἰς μαγικὴν παρασκευὴν τοῦ «αἰετοῦ»¹⁰, τὸ ὁποῖον «βγαίνει σὲ ρέματα», γίνεται χοῆσις μετὰξὺ ἄλλων καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ. Περί αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ δοξασία ὅτι «δοτὴν θὰ τὸ φάσθαι καὶ εἴτα χρόνια νὰ γάνῃς παιδί καὶ

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 495. Δ. Οὐροπόπου, ἔνθ' ἀν., σ. 47, ἀρ. 43. Λ.Α., ἀρ. 1898, σ. 175-6 (συλλ. Δήμητρο. Μερεμέτη, 1958).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 383-384, ἀρ. 646. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 468.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 483 καὶ 484. Λ. Α., ἀρ. 169β, σ. 131 (συλλ. Ἰωάνν. Ἀγακίδου, 1892).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2575, σ. 3 (συλλ. Ἑλισάβετ Ταχματζίδου, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2761, σ. 381-382 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1310, σ. 8 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἀθῆναι 1928). Haberlandt, ἔνθ' ἀν., στ. 204-205.

⁶ Βλ. Ν. Πέδικα, ἔνθ' ἀν., σ. 155.

⁷ Βλ. Arm. Delatte, Λ.Α., σ. 468.

⁸ Βλ. Arm. Delatte, Λ.Α., σ. 552 «περὶ δεδεμένου ἀνθρώπου... Ἐπαρον τζουνάλιν καινούργιον καὶ ἐλαφινὸν λουρίν καὶ μαυρομάνικον μαχαίριν... καὶ ὕπαγε νερόν ἄλαλον εἰς μαστραπᾶν εἰς ἀπόχυσιν φεγγαρίου... λῦσαι τοὺς ἀρμούς αὐτοῦ. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου» λέγε αὐτὸ ἐκ τρίτου καὶ ὑγιαίνει». Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀν., τόμ. 9, σ. 85 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 240).

⁹ Βλ. Arm. Delatte, Λ.Α., σ. 593, 609 «Λάβε μαχαίρας τρεῖς· σπῆξον εἰς ψωμὶν κομμάτι μικρὸν στρογγύλον...». Βλ. παρ' ἄλλοις λαοῖς Haberlandt, ἔνθ' ἀν., σ. 197-198.

ὅταν θὰ τὸ μυρίσης ντίπ δὲν κάνεις» (Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας)¹. Πρὸς παρακώλυ-
σιν τῆς ἐγκυμοσύνης, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν «καλὸ εἶναι
ν' ἀργῇ ἢ γυναικὰ νὰ παιδοκομάῃ», τοποθετεῖται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ἢ κά-
τωθεν τῆς κλίνης τῆς «μαχαίρι πὺν κόβουν τ' ἀφάλι» (Μανιάκι)². Ἀντιθέτως
ὁμως καὶ ἀμβλώσεις ἐπεχειροῦντο παλαιότερον, κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, διὰ τῆς χρή-
σεως τοῦ μαχαιριοῦ³.

Εἰς ἐπὶ φθὰς περαιτέρω πρὸς προστασίαν τοῦ καματεροῦ (=μεταξοσκώληκος)
(Κύπρος)⁴ καὶ τῆς «μουρνιάς» (μορέας) ὃ ἐπιδίδων πρέπει νὰ κρατῇ «μαυρομάνικο
μαχαίρι πὺν νὰ ᾔη σφάζει ἐννιά ὄζα» (Λασιθίον)⁵. Εἰς ἐξορκισμόν τῶν ἐντόμων
γίνεται χρῆσις καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμπηγνύεται εἰς τὸ μέρος
ὅπου ταῦτα συγκεντρώνονται (Λέσβος)⁶. Τὸ κάρφωμα μαχαιριοῦ ὑπὸ παιδὸς ἐπὶ
τοῦ ἄρτου σημαίνει ἔριν (Ἀρκαδία)⁷, ἐὰν δὲ τεθῇ τοῦτο εἰς πυράν, θὰ ἐπέλθῃ
φιλονικία μεταξὺ τῶν οἰκείων (Ἀρκαδία)⁸. Κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Βλασίου
(11 Φεβρουαρίου) εἰς οἰκίαν ἔνθα ὑπάρχει ἑκατόσχηνη ἢ ζῶον δὲν ἐπιτρέπεται
νὰ λάβῃ τις εἰς χεῖρας μάχαιραν (Μάλας, Πάριον, Σήμαντρον Βοΐου)⁹. «Ἀν
πιάση κανεῖς... τότε βάζουν δεκαπέντε κόκκους ὄστρου ἢ κριθαριοῦ κάτω ἀπὸ
μιά πέτρα καὶ λέγει: Στῆς γάτας τὸ κεφάλι ἢ τοῦ σκυλιοῦ τὸ κεφάλι νὰ πῆ»
(προσφώνη ἐκ Πόντου)¹⁰. Πολλαχοῦς ὡς εἰς Κασσάβαν, Κρήτην (Αρχάνες) ὑπάρ-
χει ἡ δοξασία ὅτι ἡ ἔγκυος, ἐὰν καθίσθῃ ἐπὶ μαχαίρας, θὰ γεννήσῃ ἄρρεν¹¹.

Ε'. Μετάδοσις δυνάμεως.

Ἡ λεχὼ, ὅταν πρόκειται μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ ἐγερθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλί-
νης, πατεῖ ἐπὶ μαχαιριοῦ (Κίμωλος)¹², προφανῶς διὰ νὰ εἶναι γερή, δηλ. ἀπρόσ-

¹ Α. Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 54-55 καὶ 1479Δ', σ. 33 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1942).

² Α. Α., ἀρ. 1566, σ. 1 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 386-388.

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 8, σ. 317 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, 180).

⁵ Α. Α., ἀρ. 1381, σ. 62-63 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

⁶ Βλ. W. Rouse, Folklore firstfruits from Lesbos, Folklore, vol. VII (1896), σ. 144.

⁷ Α. Α., ἀρ. 299, σ. 56 (συλλ. Ἀ. Τσίριμπα, 1918). Εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἀπαντᾷ ἡ δο-
ξασία ὅτι, ἐὰν τις καρφῶνῃ τὸ μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἄρτου, δὲν μένει ὁ πάππος του ἥσυχος εἰς τὸν
τάφον (Βλ. Haberlandt, ἔνθ' ἀν., στ. 204).

⁸ Α. Α., ἀρ. 662, σ. 28 (συλλ. Ἀ. Τσίριμπα, 1924).

⁹ Α. Α., ἀρ. 2487, σ. 50 (συλλ. Λεων. Τζανίδη, 1962 πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας).

¹⁰ Α. Α., ἀρ. 2761, σ. 379 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μανδήλιον Σεργῶν 1963).

¹¹ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρον, ἔνθ' ἀν., σ. 177. Α. Α., ἀρ. 2774, σ. 22-23 (συλλ. Εἰρ.
Οὐσταγιαννάκη - Ταχατάκη, 1963).

¹² Α. Α., ἀρ. 2758, σ. 288-89 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

βλητος ὑπὸ κακοῦ, ὅπως ὁ σίδηρος ¹. Κατὰ τὴν τέλεσιν παλαιότερον τοῦ ἀρραβῶ-
νος εἰς Ἀῆμονον ἐτίθετο κάτωθεν τοῦ ἐφαπλώματος τῆς κλίνης, καρπέτας, «ἐνα
μαχαίρι μαυρομάνικο γιὰ νὰ γένεται ἡ νύφη σὰν τὸ σίδερο γερὴ» ², πρὸ δὲ τῆς
εἰσόδου τῆς εἰς τὴν νέαν τῆς κατοικίαν πατεῖ αὕτη ἐπὶ σιδηρᾶς μαχαίρας (Κρασιά
Γρεβενῶν) ³, πρὸς δὲ «τὰ ροῦχα τ'ς... τὰ περνᾶμι γιὰ νὰ 'νι γερὴ ἀπὸ μαχαίρ'»
(Κοκκινόπηλός 'Ελασσόνος) ⁴ κλπ.

ΣΤ'. — Μαντική.

Εἰς μαντικὰς ἐνεργείας ὑπὸ νεανίδων τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς ἐορτῆς
τῶν Ἀγίων Θεοδώρων χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ κόλλυβα καὶ μαχαίρι, τὰ ὅποια θέ-
τουν αὐταὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν των ἢ σπείρουν κριθάρι καὶ ἐμπηγνύουν τὸ
μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ, ποῖον θὰ ὑπαν-
δρευθοῦν (Σαρατζᾶς Κορώνης, Κορινθία, Σάμος) ⁵. Ἐάν τις ἴδῃ ἐν ὄνειρῳ μαυρο-
μάνικο μαχαίρι, σημαίνει ὅτι μὲ κάποιον ἄνθρωπον τοῦ θὰ θυμώσει (Εὐβοία) ⁶.
«Ἐάν ἴδῃς ὅτι ἔδωσες μάχαιράν τινος θανάτῳ ἄνθρωπος ἔξευρε ὅτι δημοῖ χαρὰν ἐγρή-
γορα» (κῶδ. 19ου αἰ.) ⁷, ἐάν δὲ «ἴδῃς μάχαιράν ἡλικιωμένην», θὰ γίνῃς ἀνδρεῖος
καὶ ἐάν σπᾶσῃ, θὰ ἡττηθῇς (15ος αἰ.)

Ζ'. — Παρατηροῦμεν γενικῶς, ὡς καὶ ἐνωτέρῳ ἐνιαχοῦ ὑπεδηλώσαμεν, ὅτι
αἱ πλεῖσται τῶν χρήσεων τῆς μαχαίρας εἰς πρὶν γεωτέρους χρόνους ἀπαντῶνται
καὶ εἰς μαγικὰ κείμενα τῶν παλαιότερων, ἢτοι τῶν μεταβυζαντινῶν, χρόνων. Εἰς
τὰς σχετικὰς πηγὰς ἀναφέρεται ἡ χρῆσις αὐτῆς (μαυρομάνικης, καინῆς) εἰς μαγικὰς
ἐνεργείας καὶ πράξεις διὰ τὴν θεραπείαν νόσων ⁸, εἰς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος ¹⁰ εἰς

¹ Ἐνταῦθα τὸ μαχαίρι ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει ὑνὶ ἡ τὰ λούρα τοῦ
ζυγοῦ κ. ἄ.).

² Α. Α., ἀρ. 1160 Δ, σ. 4 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, 1938).

³ Α. Α., ἀρ. 2605, σ. 11-12 (συλλ. Αἰκ. Βλαγκούλη, 1962).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2766, σ. 430 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁵ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ., Γ', σ. 122, 121, 126. Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 154-
155. Τὸ ἔθιμον τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ μαχαιριοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπαντᾷ καὶ ἐν
Βοημίᾳ (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 130).

⁶ Α. Α., ἀρ. 2734, σ. 52 (συλλ. Τ. Παπαποστόλου, 1961).

⁷ Βλ. Arm. Delatte, Α. Α., σ. 197.

⁸ Arm. Delatte, ἔνθ' ἄν., σ. 518.

⁹ Αὐτόθι, σ. 636 (χρον 15 αἰ.).

¹⁰ Αὐτόθι, σ. 473, 58.

ἀνέυρεσιν ἀπολεσθέντος ἀντικειμένου¹, ἀνακάλυψιν κλέπτου², εἰς μαγικὰς πράξεις προσκλήσεως ἢ ἀποδιώξεως δαιμόνων³.

Μὲ καινουργές, μὴ μεταχειρισμένον, μαυρομάνικο μαχαίρι ἀναφέρονται εἰς κείμενα ἐκ τοῦ 15ου αἰ. ἡ κατασκευὴ φιλτροκαταδέσμου⁴, ἡ λύσις καταδέσμου⁵, ἔτι ἡ παρασκευὴ αἵματος: τῆς νυκτερίδος⁶, τῆς χελιδόνος⁷, τῆς περιστερᾶς⁸ καὶ τοῦ βοδὸς πρὸς μαγικοὺς σκοποὺς⁹. Ἐπίσης ἡ κατασκευὴ ρομφαίας¹⁰, κονδυλίου¹¹,

¹ *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 468 (χφον 15 αἰ.).

² Ἐνθ' ἀν., σ. 593 «Μέθοδοι καθρεπτίου εἰς τὸ εὐρεῖν κλέπτην... λαβὼν καθρεύτην καὶ μαχαίριν μαυρομάνικον ἀπέρχεσαι εἰς τόπον ἴδιον μὴ ὁρῶντός τινος. καὶ λαβὼν τὸ μαχαίριν ποιήσων...» (χφον 15 αἰ.).

³ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 417, 425, 426 «Ἔτερη πράξις περὶ τοῦ ἀγαγεῖν τὰ πνεύματα... καὶ ποιήσων τὸ τζέρκιον μετὰ μαχαίρας τῆς τέχνης... καὶ ὀρκίζε αὐτοὺς κατὰ τὸ ζητούμενον πράγμα σου... εὐθὺς ἅμα, ἅμα» (15 αἰ.). Ἐν σελ. 418 «Ποιήσας δὲ τὸν κύκλον τοῦ σχήματος εἰσελθε ἔνδον... ἀσφαλίσάμενος τὴν θύραν μετὰ τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης, ἔχων πάντα... Κύριε Θεέ... δός μοι χάριν... ὅπως δυναθὴν ὀφείλω» (ἵνα) εἰς τοὺς πόδας μου πέσωσι τὰ πνεύματα τῶν δαιμονίων» (15 αἰ.). Βλ. καὶ εἰς σελ. 578 (15 αἰ.), σ. 23 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.), σ. 40-41 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.), σ. 46 (17 καὶ 18 αἰ.) κ.ά.

⁴ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 459 «Πρῶτον ἅπαντα. Εἰ βούλῃ στεῖλαι δαίμονα εἰς μίαν γυναῖκα ὁποῦ ἀγνοῖς... καὶ ὅταν βούλῃ νὰ τὴν χάσῃς νὰ ἔλθῃ ἐν ἰδίῳ θελήματι, λάβε κακοὺς φυλλάτον καὶ σύνθλασον αὐτό· χρίσον τὸ καθόλου σου σῶμα καὶ λάβε εἰς τὰς χεῖράς σου μάχαιραν καινὴν...» σ. 467 «Περὶ ἔρωτος... καὶ εἰς τὴν εἰρησυχίαν πεπηγμέναις μαχαίρας τρεῖς μελανομανίκους».

⁵ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 552.

⁶ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 408, 409 «Περὶ <τοῦ γράφειν> μετὰ αἵματος νυκτερίδος. Λαβὼν τὴν νυκτερίδα ἐν τῇ χειρὶ σου <τῇ ἀριστερᾷ> καὶ τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης ἐν τῇ δεξιᾷ σου λέγε... ὀρκίζω σε νυκτερίς εἰς τὰ λεχθέντα ὀνόματα ταῦτα, ἵνα μείνῃ ἡ χάρις σου ἐν τῷ αἵματι τούτῳ...»

⁷ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 409, 475.

⁸ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 409 «Περὶ αἵματος περιστερᾶς. Ὅταν βούλῃ ποιῆσαι... λαβὼν... τὴν μάχαιραν τῆς τέχνης... λέγε οὕτως...».

⁹ *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 409 «Ὅταν θέλῃς γράφειν μετὰ αἵματος βοείου, λαβὼν τὴν μάχαιραν εἰς τὴν δεξιάν σου χεῖρα καὶ τὸ ζῶον λέγε οὕτως...» (χφον 15 αἰ) βλ. καὶ εἰς σελ. 14, 475 (χφον τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ).

¹⁰ Βλ. *Arm. Delatte, A.A.*, σ. 474 «Εἰ βούλῃ τι ποιῆσαι μετὰ αἵματος ρομφαίας, λάβε αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ τὴν μάχαιραν ἐν τῇ ἐτέρᾳ χειρὶ λέγων οὕτως...» ὀρκίζω σε, ρομφαία, εἰς τὰ λεχθέντα σοι ὀνόματα, ἵνα ἀπομείνῃ ἡ χάρις σου ἐν τῷ αἵματι σου, ἵν' εἴτι θελήσω γράψαι νὰ εὐρεθῇ δόκιμον καὶ ἀληθινόν» (χφον τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.).

¹¹ Βλ. *Arm. Delatte, ἔνθ' ἀν.*, σ. 473. «Ὅταν δὲ βούλῃ ποιῆσαι κονδύλιον τῆς τέχνης λάβε τὴν προγεγραμμένην μάχαιραν καὶ ὕπαγε εἰς τόπον ὁρεινὸν ἔνθα εἰσὶ κάλαμοι ἄνδρου καὶ κλίνας τὸ γόνυ λέγε ταῦτα· ὦ ἄγγελε... ἔσο εἰς τὴν βοήθειάν μου...» (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.), βλ. καὶ εἰς σελ. 13 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.), σ. 407 (15 αἰ).

μαγικοῦ χάρτου¹ ἀγεννήτου², μαχαίρας τῆς τέχνης³, πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης ἐργασίας, πλήρωσιν ἐπιθυμιῶν καὶ εἰς ἄλλας μαντικὰς ἐνεργείας⁴.

Ἡ ἐκ παραδόσεως χρῆσις αὕτη τῆς μαχαίρας εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ προέρχεται ἐκ τῶν τελευταίων τουλάχιστον βυζαντινῶν χρόνων, μὴ ἀπαντωμένης, ὅσον γνωρίζω, μνείας ταύτης εἰς χρόνους παλαιότερους. Πιθανῶς ἡ μαγικὴ χρῆσις τῆς μαχαίρας νὰ διεισφοφώθη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τούτους, ὅτε διεδόθη αὕτη εἰς τὸν καθημερινὸν βίον, ἰδίᾳ ὡς ἐπιτραπέζιον σκεῦος. Τότε ἐκ τῆς συχνῆς χρησιμοποίησώς της εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ὡς ὄργανον κοπῆς, ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας τοῦ λαοῦ⁵.

Θ'. ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὸν γάμον ἀπαντῶνται ἐκ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων μὲ μαγικοῦ ἢ δεισιδαίμονος γενικώτερον χαρακτήρος χρῆσιν τὸ ὑνί, ἡ ζεύγλη, ὁ πέλεκυς, ἡ ἀξίνη, τὸ δρέπανον, ὡς καὶ ἀπλοῦς ἀνθρώποι τι ἀντικείμενον.

α) Εἰς τὸν γάμον κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ γυναῖκες, διὰ πολλῶν ἐνεργειῶν ἐπιδιώκεται τὸ μὲν ἢ τροφιστρία τοῦ νεογέννητου ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ἰδίᾳ ἐκ μαγικοῦ καταδύσμου, τὸ δὲ ἢ μεταρροσὶς εἰς αὐτὸ δυνάμεως πρὸς εὐτυχὴ διαβίωσιν καὶ εὐτεκνίαν, χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο ἰδίᾳ τὸ ὑνί, εἴτα ἡ ζεύγλη, ὁ πέλεκυς, ἡ σκαπάνη, ἡ ἀξίνη κ. ἄ. Οὕτως, ὅταν τὰ πρῶτον δοθῇ ὁ λόγος, ὅστις ἐπικυρώνει τὴν ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν διὰ τὸν γάμον, φέρεται εἰς Χίον (Ἀρμόλια) εἰς τὴν μελλόνυμφον ἀξίνη ἢ σκαπάνη νὰ τὴν διασκελίσῃ διὰ νὰ εἶναι σιδερένια⁶, εἰς δὲ τὸν γαμβρὸν «νὶ ἀπ' τ' ἀλέτρι» (Λῆμνος)⁷.

¹ Βλ. *Arm. Delatte*, Δ. Α., σ. 14, 473-474 (τέλ. 16 ἀρχ. 17, 18 αἰ.), 407 (15 αἰ.).

² Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 408 (15 αἰ.), σ. 474 (τέλ. 16 ἀρχ. 17 αἰ.).

³ Βλ. *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 12. «Πῶς νὰ κάμῃς τὸν μαχαῖριν τῆς τέχνης. Ὅταν μέλλῃς νὰ κάμῃς τὸ μαχαῖριν... εὗρε μαχαῖριν... ὅπου νὰ ἐσκότωσεν ἄνθρωπον καὶ κλέψῃ αὐτὸ καὶ δόσῃ το τοῦ χαλκῆα τοῦ ποιῆσαι μαχαῖριν, ἡμέραν τρίτην τοῦ Ἄρεως, ὥρα πρώτη» καὶ μανίκωσον αὐτὸ ἀπὸ τράγου κέρατον μαῦρον ἢ μελανόν... αὐτὸ τὸ μαχαῖριν τὸ φύλαγε καὶ μὴν κόπτης τίποτε, μόνε κονδύλιν τῆς τέχνης, καὶ ἀλλοῦ ὅπου τὸ χρειάζεται ἡ τέχνη» (τέλ. 16 ἀρχ. 17 καὶ 18 αἰ.) βλ. καὶ ἐν σ. 406 (15 αἰ.).

⁴ *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 430. Πιβακτορομαντεία» (15 αἰ.), σ. 495. «Περὶ ὕγρο» μαντείας» (16-17 αἰ.), σ. 580 «ὄνυχομαντεία» (15 αἰ.), σ. 585 «κατοπτρομαντεία» (15 αἰ.), σ. 197 (19 αἰ.) καὶ σ. 517-518 «ὄνειρομαντεία» (16-17 αἰ.).

⁵ Βλ. εἰς Μεγάλ. Ἑλλ. Ἑγκυκλ., τόμ. 16, σ. 800.

⁶ Δ. Α., ἀρ. 2456, σ. 162-3 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁷ Δ. Α., ἀρ. 1160 Α, σ. 21 (συλλ. Γεωργ. Μέγα, 1938).

Κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς προετοιμασίας τοῦ γάμου, εἰδικώτερον δὲ ὅτε παρασκευάζεται ἡ ζύμη διὰ τοὺς γαμηλίους ἄρτους, «τὸ ἀλεύρι μὲ τὸ νερὸ» (ἀμίλητο)¹ «τ' ἀνακατεύει» πολλαχοῦ παιδίον μὲ ζευγλὴν (Λεύκη καὶ Διχείμαρρον Βοΐου, περιφ. Ἑορδαίας, Γάβρος καὶ Λεύκη Καστορίας, Ζώνη Κοζάνης)² ἢ «μπράτιμος» (Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης)³, δέον δ' ἔτι ἡ ζευγλὴ νὰ ἔχη κλαπὴ ὑπὸ νεάνιδος ἀμφιθαλοῦς, δηλ. ἐχούσης τοὺς γονεῖς τῆς ἐν ζωῇ (Ξινὸν Νερόν, Ἅγιος Παντελεήμων Φλωρίνης)⁴. Κατὰ τὸν στολισμὸν εἶτα τῆς νύμφης «κάτω ἀπὸ τὴν ψάθα ὅπου κάθεται...καὶ τὴν ἀλλάζουν, ἔχουν βαλμένο τὸ σιδερένιο λουρί τοῦ ἀλτριοῦ, γιὰ νὰ στεριώσῃ σὰν οὐ σίδηρος» (Μελίκη Βεροίας)⁵. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ γαμβροῦ ἐκ τῆς οἰκίας του πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης διὰ τὴν στέψιν εἰς Καβάσιλα καὶ Μελίκην Ἡμαθίας δίδεται εἰς αὐτὸν πέλεκυς, τὸν ὁποῖον ρίπτει οὗτος τρίς πρὸς τὰ ὀπίσω «γιὰ νὰ διώξῃ τὰ δαιμόνια»⁶. Κατόπιν γίνεται τὸ «γαμπροφύλημα» μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὁποίου πατεῖ οὗτος «ὕνι γιὰ νὰ καβαλλικέψῃ τὸ ἄλογόν του, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν νοῦνον» (Μοναχίτιον Γρεβενῶν)⁷. Ὅτε δὲ ἡ γαμβρὸς ποιεῖ τὴν θὰ ἔχη φθάσει πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης, ὁ παρὰ νυμφος πρὶν ἢ εἰσελθεῖν πηγαίνει τοῖς διὰ πελέκεως τὴν θύραν, λέγων «κόβω, κόβω». Οἱ παριστάμενοι ἀποκρίνονται «τί κόβεις;». Καὶ αὐτὸς ἀπαντᾷ: «κόβω, κόβω τὴν ἀστέρα τῆς νύμφης» (Γαβροῦλη Καστορίας)⁸.

¹ Λ. Α., ἀρ. 2506, σ. 3 (συλλ. Ζήση Καρακώστα, Λέσχη Καστορίας, 1962). Λ. Α., 2789, σ. 6 (συλλ. Μαίρης Λιάκου, Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης, 1963).

² Λ. Α., ἀρ. 2486, σ. 7 (συλλ. Ἀλεξ. Ἀδαμίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2502, σ. 49 (συλλ. Χρίστ. Ἀγερίδου, Λαζάρ. Εὐγενίδου, Βασίλ. Φθενάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2508, σ. 8 (συλλ. Φωτ. Τσολάκη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2506, σ. 3 (συλλ. Ζήση Καρακώστα, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2899, σ. 60 (συλλ. Ἀριστ. Μπακαῖμη, 1964).

³ Λ. Α., ἀρ. 2789, σ. 6 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 39 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963). Λ. Α., ἀρ. 2789, σ. 6 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 8 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2548, σ. 11 (συλλ. Ἀνδρ. Καραγκούνη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 8 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2727, σ. 40, Μοναχίτιον Γρεβενῶν 1962.

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2435, σ. 38 (συλλ. Εὐφροσ. Καλαβρουζιώτου, 1961). Τὸ ἔθιμον τοῦτο λαμβάνει χώραν καὶ κατόπιν μετὰ τὴν στέψιν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς νεονύμφου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου τῆς. Ὁ γαμβρὸς τότε σταυρώνει μὲ μαχαίρι τὸ ὑπέρθυρον (βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἀν., σ. 155), ἐν συνεχείᾳ δὲ λαμβάνων πέλεκυν κτυπᾷ δι' αὐτοῦ τρίς εἰς τὸ κατώφλιον λέγων «κόβω». Εἰς ἐρώτησιν ὑπ' ἄλλων «τί κόβεις», ἀπαντᾷ «κόβω τὸν ἀστέρα τ'ς νύφ'ς» (βλ. Λ. Α., ἀρ. 1542, σ. 441). Ἡ μαγικοῦ χαρακτῆρος πράξις αὕτη ἐνεργεῖται ἀλλαχοῦ ὡς εἰς Κεφαλόβρυσον, Ἀκαρνανίαν καὶ Μύτικαν Πρεβέζης ὑπὸ τῆς νύμφης ἢ ὑπὸ δύο γυναικῶν

Κατὰ τὴν εἴσοδον ἔπειτα τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἢ μήτηρ αὐτῆς τοῦ προσφέρει ἐπὶ ὕνιου «ἐμβατικί μετὰ θυμιάματος»¹, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ κακόν, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδόν του διὰ τὴν στέψιν δίδεται εἰς αὐτὸν πέλεκυς, τὸν ὅποιον ρίπτει τρίς πρὸς τὰ ὀπίσω «γιά ν' ἀφήνῃ τὸ ἀνδρόγυνον ἀπὸ δ'ὼ καὶ μπρὸς πίσω του κάθε ἐμπόδιο τῆς ζωῆς» καὶ «γιά νὰ εἶναι σιδερένιο», «νὰ φύγουν τὰ κακὰ καὶ νὰ προκόψουν» οἱ μελλονύμφοι (Καμποχώριον, Ἀγκαθιά, Νησίον, Μελίκη Ἡμαθίας)². Τὸ αὐτὸ κάμνει καὶ ἡ νύμφη «γιά νὰ 'ναι σιδερένια» (Σταυρὸς Ἡμαθίας)³. Ἐπίσης πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν κατὰ τὴν ἀμέσως ἀνάβασίν της ἐπὶ ἀλόγου «τὴ βάζουν καὶ πατάει πάνω σὲ ἓνα ταγάρι (=μέτρο μετρήσεως σιτηρῶν) καὶ σὲ ἓνα ὕνι». Τοῦ ταγαριοῦ γίνεται χρῆσις διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτον, τοῦ δὲ ὕνιου, ὡς λέγεται, «γιά νὰ εἶναι γερὴ σὰν τὸ σίδηρο» (Τρανόβαλτον Κοζάνης)⁴.

Μετὰ τὴν στέψιν τοῦ ζεύγους, κατ' ἔθιμον τὸ ὅποιον ἀπαντᾷ εἰς πλείστους τόπους, τίθεται ὕνιον⁵ ἢ «τὰ λουῖρα τοῦ ζευγαριοῦ» (Κουμάσα, Ψυχρόν, Ἀπομαρ-

(βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, ἐνθ' ἄν., σ. 357· παρὰ καὶ Λαογρ., τόμ. Α', (1909), σ. 316). Αὗται ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Καμαρινὰν Σουλίου (Κ. Α. Ρωμαίων, ἐνθ' ἄν., σ. 357), «κόβουν ἓνα ἄχιερο στὸ ἀνῶφλι μ' ἓνα ταγκούρι». Εἰς Περιβόλιον Ὀλεφάν, κατὰ χρῆσιν «σιδερένιου» διὰ τὴν κατάψιν τὸν «ὑστεροστάνων» τῆς λεχοῦς «παίρνουν τὸ σκουλὸν δυὸ γυναῖκες καὶ τὰ πηγαίνουν στὴν κασόπορτα» ὅπου εἰς τὴν ἐξουσησίαν της μίαν τὴν κόβει, ἀπαντᾷ ἢ ἄλλη: «τοὺς ὑστερους» (Λ. Α., ἀρ. 2418, σ. 152 (συλλ. Γεωργ. Κωστάκη, 1962)).

¹ Βλ. Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 119. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, Τὸ ὕνι κατὰ τὸν γάμον, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 348.

² Λ. Α., ἀρ. 2550, σ. 8 (συλλ. Γεωργ. Καλιῦ, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2520, σ. 8 (συλλ. Κωνσταντίνου Μαγαλιῦ 1962). Λ. Α., ἀρ. 2556, σ. 5 (συλλ. Αἰκατ. Βαμβούδη, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2516, σ. 6 (συλλ. Ἐμμ. Ἀλεξανδρίδου, 1962). Λ. Α., ἀρ. 2526, σ. 10 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκον, 1962).

³ Λ. Α., ἀρ. 2527, σ. 4 (συλλ. Ἑλένης Γκόγκου, 1962).

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2462, σ. 5 (συλλ. Σπυρ. Στεφανίδου, 1962). Βλ. περὶ τῆς συμβολικῆς σημασίας τοῦ ὕνιου εἰς τὸν γάμον, εἰς Κ. Ἀ. Ρωμαίων, ἐνθ' ἄν., σ. 353 κ.ά.

⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, Τὸ ὕνι κατὰ τὸν γάμον, ἐνθ' ἄν., σ. 347, 353. Π. Φουρίκη, Γάμοι καὶ γαμήλια σύμβολα ἐν Σαλαμῖνι, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 540. Παῦλ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 92. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940), σ. 155 (=ἀνάτ., τευχ. 1, σ. 91). Ν. Γ. Πολίτου, Λ. Σ., τόμ. Γ', σ. 294 Ἀθ. Μπούτορα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 51. Λ. Α., ἀρ. 2762, σ. 23, 86 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κορμιστά, Μικρὸ Σοῦλι Σεργῶν 1963). Λ. Α., ἀρ. 2761, σ. 393, 365 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Λευκοθέα, Ἀγριανή 1963). Λ. Α., ἀρ. 2844, σ. 29 (συλλ. Παύλου Ἀντωνίουδάκη, Ἀκτοῦντα Ἀρδάκτου Ἀγίου Βασιλείου Κρήτης, 1964). Λ. Α., ἀρ. 2613, σ. 3 (συλλ. Ἰωάνν. Στάμου, Πριόνια Γρεβενῶν 1962). Λ. Α., ἀρ. 2767, σ. 223 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀνατολὴ Ἀγιάς 1963).

μά, Φουρνοφάραγγον Κρήτης)¹ ἢ πέλεκυς², ἀξίνη³, σκαπάνη⁴ εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ὅπως ἡ νύμφη, εἰσερχομένη, πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, οὕτω δὲ καταστῇ σιδερένια. Τὸ ὕνιον τοῦτο ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει πατήσῃ ἡ νεόνυμφος ἀναρτᾶται ὅπισθεν τῆς θύρας ὡς συντελεστικὸν τῆς προκοπῆς ἐν γένει τοῦ ζεύγους⁵.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ νύμφη ἐν Λευκάδι οὐ μόνον πατεῖ ἐπὶ ὕνιου, ἀλλὰ πρέπει αὕτη νὰ διέλθῃ καὶ διὰ μέσου μεγάλου στεφάνου ἐκ λευκοσιδήρου⁶, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ δύο πελέκων ἢ μαχαριῶν, φερομένων ὑπὸ δύο νέων. Ἀλλαχοῦ ὡς εἰς Μεγαλόπολιν λαμβάνει αὕτη εἰς χεῖρας ἐντὸς σάκκου ὑνὶ καὶ δρέπανον⁷ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἀναρτοῦν ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς νύμφης τοὺς ἱμάντας διὰ

Α. Α., ἀρ. 2761, σ. 267 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Νέον Σοῦλι Σεργῶν 1963). Α. Α., ἀρ. 2851, σ. 17 (συλλ. Ἑμμ. Καραμανωλάκη, Ἀμουργέλλια Μεγαροπολείου 1964). Α. Α., ἀρ. 2857, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, Φουρνοφάραγγον Μεγαροπολείου Κρήτης 1963).

¹ Α. Α., ἀρ. 2858, σ. 46 (συλλ. Β. Κονταξάκη 1964). Α. Α., ἀρ. 2860, σ. 34 (συλλ. Μαργ. Χαλαμπαλάκη, 1964). Α. Α., ἀρ. 2818, σ. 12 (συλλ. Γεωργ. Χρυσοῦ, 1964). Α. Α., ἀρ. 2857, σ. 22 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη 1963).

² Βλ. Λαογ. Δώδου, Τὸ χωρίον Πύθιον καὶ τὰ εἰρηὰ του, Ἀνασυγκροτήσεις, ἔτ. Β' (1955), ἀρ. 3-4 (15-16), σ. 50. Α. Α., ἀρ. 2744, σ. 21 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Γιάλτρα Εὐβοίας 1963). Α. Α., ἀρ. 2745, σ. 220 καὶ 261 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πολύλοφος Εὐβοίας 1963). Α. Α., ἀρ. 2443, σ. 20 (συλλ. Κωνσταντίνου Βραχνῆ, Καλύβια Ἐλασσόνας 1962). Α. Α., ἀρ. 1977, σ. 9 (συλλ. Ἐλισάβετ Παπαφιλιππου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1952). Εἰς Περίστασιν Θράκης ἱσταται τότε ἡ πενθερά τῆς νεονύμφου κατὰ τὴν εἴσοδον φέρουσα εἰς τὴν μίαν χεῖρα χαλινὸν καὶ ἄρτον, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν πέλεκυν (βλ. Γ. Ἀ. Μέγαρ, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 2 (1940), σ. 153).

³ Βλ. Κ. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 140,3. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 354. Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 119 καὶ 126 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πυργί, Καλαμωτὴ Χίου 1962). Εἰς τὸ Ἀλμαλὶ τῶν Μαλγάρων ἡ ἀξίνη ἐπὶ τῆς ὁποίας πατοῦν τίθεται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον (βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 353).

⁴ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἔνθ' ἄν., σ. 353.

⁵ Βλ. Ξ. Ἀγανωστοπούλου, Λαογραφ. Ρούμελης, Ἀθῆναι 1956, σ. 47. Α. Α., ἀρ. 2813, σ. 8 (συλλ. Ἠλία Ἀγγελιδάκη, Φανερωμένη Γόρτυνος Κρήτης 1963). Εἰς Μελικὴν Ἡμαθίας ἡ νύμφη εἰσερχομένη ψάχνει νὰ εὔρῃ τὸ ὕνιον τὸ ὁποῖον εἶναι κρυμμένον ὀπισθεν τῆς θύρας (Α. Α., ἀρ. 2526, σ. 12 (συλλ. Θεοδ. Ἀλδάκου, 1962). Εἰς τοὺς Βλαχοφώνους εἰς Πίνδον ἡ νεόνυμφος πατεῖ ἐπὶ ὕνιου καὶ πελέκεως τοποθετημένων εἰς σχῆμα σταυροῦ. Βλ. Β. Βήκα, Ὁ γάμος παρὰ τοῖς βλαχοφώνοις, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 555).

⁶ Βλ. Εἰστ. Γ. Πολίτου, Ὁ γάμος ἐν Λευκάδι, Λαογρ. τόμ. 1 (1909), σ. 316.

⁷ Ν. Γ. Πολίτου, ΔΣ., Γ', σ. 294, 3.

τῶν ὁποίων δένονται αἱ ζευγαί διὰ τὴν ζευξίν ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ τῶν ἀροτήρων βοῶν, δίδεται δὲ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς τὸ ἄροτρον¹.

β') Γεωργικά ἐργαλεῖα ἀπαντῶνται ἐν χρήσει καὶ εἰς ἐθιμικὰς πράξεις κατὰ τὴν γέννησιν. Οὕτως εἰς τὴν ἐπίτοκον πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ «παίρνομε ἓνα δριπὴν² κὶ φτειάνομι στὴ γῆς τρεῖς γραμμὲς κ' ὕστερα πιρνάει ἡ φουρτουμένη ἀπὸ πάν' τρεῖς φουρὲς σταυρωτά· σὶς γραμμὲς αὐτὲς ρίχνουμε νερὸ προτοῦ νὰ πιράσ³ ἡ φουρτουμένη... γιὰ νὰ φύγῃ τὸ μικρὸ γρηγορώτερα»⁴. Κατόπιν, μετὰ τὸν τοκετόν, «παίρνει ἡ μαμμη τὸ σάρωμα καὶ ἓνα σκεπάρνι καὶ φωνάζει τὴ λεχώνα» τρεῖς. Εἰς ἑκάστην κλῆσιν αὐτῆς «βαρεῖ μὲ τὸ σκεπάρνι πάνω στὸ σάρωμα γιὰ νὰ φύγουν τὰ νεραϊδικὰ καὶ στερνὰ θὰ ῥοῖῃ ὁ παπᾶς γιὰ εὐκὲς»⁵.

Πολλαχοῦ ὥς εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Μεσημβρίας⁶, ἐτίθετο παλαιότερον ὑνὶ ἡ καὶ δρέπανον (Σιτοχώριον, Ἀγριανὴ καὶ Καλλιθέα Δράμας)⁷ ὅπισθεν τῆς θύρας ἢ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τῆς λεχοῦς πρὸς ἀπόκρουσιν κακοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ βλάψῃ τὸ βρέφος ἢ τὴν λεχὼν μέγα τοῦ καθαρμοῦ της. «Ὅποιος ἔμπη μέσα... νὰ δῇ τὴ λεχὼ», δέον νὰ διασκεύασθαι πρὸς τὴν ἀξίνην «γιὰ νὰ μὴν ἔμπη μέσα ὀξωποδίτης (Νάξος)⁸. Μετὰ τὴν ἰατρικὴν τοῦ βρέφους, ἡ μαῖα, φέρουσα τσεκούρι, δίδει τὴν λεχὼν μετὰ τοῦ βρέφους ἔξω τῆς οἰκίας. Ἐκεῖ ἡ λεχὼ λαμβάνει εἰς χεῖρας λεπτὰ ξύλα, εἴτα δὲ ἀπαντᾷται ἐντὸς τοῦ οἴκου, ἀφοῦ πρώτον ἀπαντήσῃ τρεῖς ἔξωθεν εἰς τὴν ἤδη ἐισελθούσαν μαῖαν, ὅτι εὐρίσκεται ἔξω «μὲ τὸν Χριστό, μὲ τὴν Παναγίαν καὶ μὲ τὸ μωρὸν». Ἡ λεχὼ κατόπιν ἀπορρίπτει τὰ ξύλα, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς χεῖρας ἐπὶ πτύου, εἴτα δὲ ἡ μαῖα, λαμβάνουσα τὸ τσεκούρι, κτυπᾷ σταυρωτὰ τρεῖς ἐπὶ τῶν ξύλων καὶ ἐν συνεχείᾳ θέτει πῦρ εἰς κομισθέντα ἐπὶ τούτῳ φρύγανα. Τὸ κτύπημα σταυρωτὰ μὲ τὸ τσεκούρι ἔχει σκοπὸν τὴν ἀποδιώξιν τοῦ διαβόλου⁹. Μὲ ἀπελαστικὴν τοῦ κακοῦ σημασίαν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς σκλη-

¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, ἔνθ' ἀν., σ. 353, Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940), σ. 155 (ἀνατ. τευχ. 1, σ. 91).

² Α.Α., ἀρ. 2780, σ. 113 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Βατσουνιά Καρδίτης 1963). Εἰς Σιταριάν Φλωρίνης κόπτουν τὸν ὀμφαλὸν τοῦ βρέφους μὲ δρέπανον «γιὰ νὰ γίνῃ τὸ παιδί καλὸς θεριστὴς σὰν μεγαλώσῃ». Α.Α., ἀρ. 2787, σ. 7 (συλλ. Προκοπίου Παπανούση 1963).

³ Α.Α., ἀρ. 1566, σ. 11 (συλλ. Μαγδ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1944).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1104 Γ, σ. 31 (συλλ. Γεωργ. Μέγα, 1937).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2763, σ. 117 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963). Α.Α., ἀρ. 2761, σ. 367 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1963). Α.Α., ἀρ. 2895, σ. 99 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1964).

⁶ Α.Α., ἀρ. 2303, σ. 284 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, Δανακὸς Νάξου 1959).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2584, σ. 6-7 (συλλ. Κυριακ. Μορφοπούλου, Ἐπισκοπὴ Ναούσης 1962).

ρότητος τοῦ μετάλλου, ἡ ὁποία κατὰ τὴν μαγικὴν ἀντίληψιν δύναται νὰ μεταδοθῇ ἐξ ἐπαφῆς, τοποθετεῖται ὑνίον, ἵνα πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἡ λεχώ, ὅταν πρόκειται νὰ ἐγερωθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης της «γὰ νὰ γίν᾽ σιδερένια»¹.

Μετὰ τὴν τέλει τῆς βαπτίσεως ὁ ἀνάδοχος, ἔχων τὸν πόδα ἐπὶ ἀξίνης², παραδίδει τὸ βρέφος εἰς τὴν μητέρα του, ἡ ὁποία πατεῖ ἐπὶ ὑνίου κεκαλυμμένον δι' ὑφάσματος (Αἶνος, Κεσάνη Θράκης)³. Ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Κάρπαθον, κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ νεοφωτίστου ὑπὸ τῆς μητρὸς ἱσταμένης εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ἔχει τοποθετηθῇ ἐκεῖ ὑνίον μετὰ θυμιάματος⁴. Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ ὑνίου προήλθεν εἴτα κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἡ πρὸς τεκνοποιεῖν ἐπὶ στεῖρων γυναικῶν, ἀρρενογονίαν ἢ καὶ ἀντιθέτως (Λευκάς)⁵.

Ὁ θεριστὴς προτοῦ ἀρχίσῃ τὸν θερισμὸν φέρει περὶ τὴν ὁσφύν του τρις ἀπὸ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ δρέπανον «γὰ νὰ γίνῃ σιδερένια ἡ μέση του», οὕτω δὲ νὰ μὴ αἰσθάνεται κάματον⁶.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ὄρεστος καὶ θερισταὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν οἰκίαν των κατὰ τὸ ἐσπέρας «περνᾶν τὰ παιδιὰ κάτω ἀπὸ τὰ δρεπάνια τους γὰ νὰ μὴ τὰ μαυρίσῃ ὁ ἥλιος» (Γαλατσία Κοζάνης)⁷.

Ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ τόξου τοῦ ἀνηκεῖσθαι ὑπὸ τοῦ δρεπανοῦ, ὅταν καρφωθῇ ἡ αἰχμή του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους περνᾶν καὶ τὰ μικρὰ ὀρνίθια (κλωσσοπούλια) τὰ ἐκκολαπτόμενα κατὰ τὸν «Θεριστὴ» (= Τοῦνιον) διὰ νὰ «μὴ ψοφήσουν» (Κορώνη Πυλίας)⁸. Ἐπίσης χρῆσις τοῦ ὄρεστος γίνεται καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ νόσου. Οὕτως ἐπὶ πόνου εἰς τὴν κοιλίαν σταυρώνεται εἰς Πύθιον Ἐλασσόνοος ὁ πά-

¹ Α.Α., ἀρ. 2780, σ. 117 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Βατσουνιά Καρδίτης 1963). Ἀναφέρεται μάλιστα καὶ σχετικὸς διάλογος μεταξὺ μαίας καὶ λεχοῦς — «Τί πατεῖς,» — «Σιδερό» — «Σιδερένια νὰν εἶσαι σὺ καὶ τὸ παιδί σ'». Βλ. † Καλλ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θεσ., τόμ. 7, (1940-41), σ. 73.

² Α.Α. ἀρ. 151, σ. 24 (συλλ. Ν. Κωνσταντινίδου, Ἀλμαλί Μαλγάρων).

³ Α.Α., ἀρ. 140, σ. 264 (συλλ. Σ. Μανασσείδου, 1882). Βλ. Γ. Ἀ. Μέγαν εἰς Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., Α' (1939), σ. 138.

⁴ Α.Α., ἀρ. 221, σ. 37 (συλλ. Ἐμμ. Μανωλακάκη, Κάρπαθος 1893).

⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, ἐνθ' ἄν., σ. 349-350 «ἐξυπόλυτη παταεῖ στὰ δυὸ ὑνάκια στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς .. Αὐτεῖνο εἶν' ἀδιάλεχτο (ἀλάθητον). Τὸ παιδί πού θά ῥθῃ θά ᾽ν' ἀρσενικό. Ἄλλες πάλε στέρφες ἐκάμαν παιδιὰ μὲ τὰ ὑνάκια». (Αὐτόθι, σ. 350 βλ. καὶ εἰς 352).

⁶ Α.Α., ἀρ. 662, σ. 27 (συλλ. Δ. Τσίριμπα, Ἀρκαδία 1919).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2737, σ. 28 (συλλ. Πέτρ. Ἀνανιάδου 1960, πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1159 Α, σ. 36 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938).

σχων μὲ λελέκ' (=εἶδος δρεπάνου)¹, βρέφος δὲ τὸ ὁποῖον «καρδιοπονάει» τοποθετεῖται πλησίον τοῦ δρεπάνου².

Τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μετὰ τὸ κόψιμον τῆς πίττας «βγάζουν τότε τὰ βόδια ἔξω στὸ πλάτωμα, νὰ τὰ βάλουν νὰ πρωτοπατήσουν πάνω σὲ σίδερο, στὸν κασμᾶ συνήθως, γιὰ νὰ εἶναι γερὰ καὶ σιδερένια ὅλο τὸ χρόνον» (Σκῦρος)³. Οἱ ποιμένες «ὅταν θὰ πρωτοβάλουν τὰ γαλάρια στὸ γαλαρομάντρι, βάνουν τσεκούρι στὴν πόρτα γιὰ νὰ δρασκελήσουν τὰ πρόβατα καὶ στεριωθοῦνε»⁴ δηλ. «νὰ γίνουν γερὰ σὰν τὸ σίδηρον»⁵.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπῆρχε παλαιότερον τὸ ἔθιμον τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἢ οἰκοκυρὰ νὰ λαμβάνῃ ὕνιον μετὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἐδεσμάτων. Δι' αὐτοῦ «θύμιαζε πρῶτα τὰ φαγιά, ὕστερα ὅλους, κατόπι τὴν κάμαρα, τὸ σπίτι, ὕστερὰ θύμιαζε τὰ ζῶα κι ἄφινε τὸ ὕνι πάνω στὸ τραπέζι» (Καστανιές)⁶. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας τοποθετοῦν ἀλλαχοῦ «τὸ ὕνι στὴ φωτιά»· ἐκεῖ παραμένει ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας· τὴν ἑμέραν δὲ τῶν Φώτων τὸ μεταφέρουν «στὴ βρύσι καὶ τὸ βρέχουν· καὶ αὐτὰν τὸν τρόπον ἐπιτυχαίνουν τὰ σπαρτά των» (Χρυσὴ Καστορίας)⁷.

Εἰς τὴν καίμενον ἐπωδὴς πρὸς ἡρωοποίησην τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἀπληνὸς πασαν γέλαται ἡ χρῆσις «μαγιάρας» (=ταχυοποιῶν) πρὸς ἀποκοκκίαν τοῦ μακυῦ σπληνός⁸, εἰς ἑτέραν δὲ ἐπωδὴν ἐπὶ νοσήματι τῶν ἐκφθαλμῶν ἀναφέρονται ὁμοίως «ἐννιά τσεκούρια, ἐννιά κλαδευτήρια, ἐννιά μαγιάρια μαυρομάνικα»⁹.

Ἐπὶ ἐπωδὴς κατὰ τοῦ «στρόφου» τῶν ζῶων γίνεται χρῆσις μετὰξὺ ἄλλων καὶ κλαδευτηριοῦ¹⁰.

¹ Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 403-404 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Πύθιον Ἑλασσόνης 1963).

² Λ.Α., ἀρ. 1665 Α, σ. 10 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, προσφ. ἐκ Β. Ἡπείρου 1951).

³ Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 129.

⁴ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1930, σ. 206, 20.

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2520, σ. 11 (συλλ. Κωσταντίνου Μαγαλιῶ, Ἀγκαθιά Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 222 (συλλ. Εὐστρ. Χατζηπαναγιώτου, Χρήστ. Δεληοτζάκη, Ὀλγα Κοκκίνη, Εὐαγγ. Φουρλάκη, Ἰβήρα Βισαλτίας 1964).

⁶ Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 130.

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2459, σ. 147 (συλλ. Δημ. Δήμου, 1962).

⁸ Βλ. Σπ. Γ. Βαρδάκη, Κρητικαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 9 (1626), σ. 243.

⁹ Λ.Α., ἀρ. 52, σ. 25-26 (συλλ. Ἀνδρ. Μαρούλη, Μεσολόγγιον 1919).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 869, σ. 141 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1902). Δ. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ. τόμ. Δ' (1912-1913), σ. 40. Ἐπίσης καὶ εἰς μαγικὰς περιαρώσεις χωρίων πρὸς ἀπόκρουσιν λοιμικῶν νόσων μεταχειρίζονται χρυσοῦν ὕνιον μὲ «ζ'γάλετρα

Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κεραυνοῦ «τ'νάζουν ὅξ' ἀπ' τὸ σπίτ'... νὶ πού ζευγαρίζουν»¹ ἢ κάμνουν διὰ πελέκεως σταυρὸν ἐπὶ δένδρου². Πρὸς διάσωσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐκ τοῦ παγετοῦ ἐτίθετο παλαιότερον «στὴ γωνιά τὸ ἀλετροσί-δερο»³, εἰς μαγικὴν δὲ ἐνέργειαν πρὸς πρόκλησιν βροχῆς ἀναφέρεται μετ' ἄλλων καὶ ἡ χρῆσις ζεύγλης. Οὕτω «μιά ἀπὸ τὶς καλὲς γριεὲς τοῦ χωριοῦ...κάρφωνε...δυὸ ζεύγες στὸ ποτάμι μετὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς ἔβρεχε» (Ἀχλάδα Φλωρίνης)⁴.

Εἰς Κρήτην μετὰ τὸ πέρας τοῦ θερισμοῦ ἀνύπανδροι θερισταὶ ρίπτουν «ψηλὰ τὸ δρεπάνι καὶ ἂν μὲν τοῦτο πέσῃ στὴ γῆ καθέτως, θὰ παντρευθοῦν σύντομα, ἂν πέσῃ πλαγίως... μετὰ καιρὸ πολὺ» (Φουρνοφάραγον Μονοφατοῖου)⁵. Ἐὰν τοῦτο «πέσῃ δεξιὰ», σημαίνει ὅτι ὁ θεριστὴς θὰ «θερίσῃ σὲ ξένο χωράφι» καὶ ὅπου δρεπάνι πέσῃ ἀριστερά, σημαίνει ὅτι «τελείωσε καὶ θὰ θερίσῃ τοῦ χρόνου» (Ἐπισκοπὴ Ναούσης)⁶.

Κατὰ δεισιδαίμονα δοξασίαν εἰς τὴν περιοχὴν Βοΐου (Παλαιόκαστρον) μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δὲν δανερίζονται «σιδερένια» (ἱερὰ, ὕνι κ.λπ.), «γιατὶ παθαίνουν κακὸ τὰ ζῶα»⁷. «Τὴν Ἀσπροπέφτ' (= Πέφτ' τῆς Διακαινησίμου) δὲν βγάζουν ὕνι οὔτε σκιάβουν, γιὰ μὴ πέφτ' χάλας» (Ἀχλάδα Καρδίτσας)⁸. Ἐπὶ τριόδου δέ, ἐὰν εὖρον τι ἐξοῦμα ἢ ἄλλο τι, δὲν καὶ ἐγγίζει διότι πιστεύεται ὅτι «ἀντικείμενα ταῦτα εἶναι «μαγεμένα κι ἀφημένα ἐπιτηδὸς ἐκεῖ», πρὸς ἀποδίδωξιν δὲ τοῦ κακοῦ πατοῦν ἐπὶ ὕνιου (Νεστόριον)⁹.

σιδερένια» καὶ «ἀσημένια». Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962). Λ. Α., ἀρ. 2459, σ. 42 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ, Νεστόριον Καστορίας 1964). Λ. Α., ἀρ. 2750, σ. 58 (συλλ. Γ. Χαραζιᾶ, Ροῦμελη 1963). Λ. Α., ἀρ. 2785, σ. 17 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, Ξινὸν Νερόν Φλωρίνης 1963). Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 474-475. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 554, ἀρ. 907. Γ. Ἀ. Μέγα, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ. Θράκῃ, Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 157, 1. Λ. Α., ἀρ. 1104 Γ, σ. 226 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία 1937).

¹ Λ. Α., ἀρ. 1160 Α, σ. 44 (συλλ. Γ. Μέγα, Ἀῆμιος 1938).

² Λ. Α., ἀρ. 2651, σ. 2 (συλλ. Δημ. Βραζιλιώτη, Καλλονὴ Γρεβενῶν 1960).

³ Βλ. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 180.

⁴ Λ. Α., ἀρ. 2786, σ. 43 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963).

⁵ Λ. Α., ἀρ. 2857, σ. 7 (συλλ. Γεωργ. Κονταξάκη, 1963).

⁶ Λ. Α., ἀρ. 2584, σ. 3 (συλλ. Κυριακῆς Μορφοπούλου, 1962).

⁷ Λ. Α., ἀρ. 2490, σ. 16 (συλλ. Κωνσταντίνου Ζιωντάκη, 1962).

⁸ Λ. Α., ἀρ. 2780, σ. 91, 278 (συλλ. Ἀννης Ἰ Παπαμιχαήλ, 1963).

⁹ Λ. Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρίλ. Χατζῆ, 1962).

Γ'. ΟΙΚΙΑΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ (ΕΡΓΑΛΕΙΑ, ΣΚΕΥΗ κ.ά.)

Ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἀντικειμένων εἰς τὴν οἰκίαν ὁ πυροστάτης (πυροστιά), ἡ πυράγγρα, ὁ λέβης κ.ά. ἀπαντῶνται καὶ ὡς ἀποτρεπτικὰ γενικῶς τοῦ κακοῦ. Οὕτω πρὸς κατάπανσιν ἢ ἀποτροπὴν ὄμβρου (Λεσινίτσα Δελβίνου, Χρυσὴ Καστορίας, Κλειστὸν Εὐρυτανίας, Νεστόριον Καστορίας, περ. Ἀσσου Πρεβέζης, Κρανέα Ἐλασσόνος, Λέσβος, Ἀδριανούπολις)¹, τυφῶνος (Αἰτωλία)², χαλάξης (Δαμασκη- νέα Κοζάνης, περ. Φαναρίου Πρεβέζης, Μαυρέλιον Καλαμπάκας, Βατσουνιὰ Καρ- δίτσης, Ὀμαλὴ Βοΐου, Νεστόριον Κοζάνης, περ. Ἀσσου Πρεβέζης, Βογατισκὸν Δυτ. Μακεδονίας, Κρανέα Ἐλασσόνος, Ζαγόριον, Κόνιτσα, Ἀμπελοὶ Βισαλτίας, Κοκκινοπηλὸς Ἐλασσόνος, Ἀργιθέα καὶ Μαυρομμάτιον Καρδίτσης, Ἀχλάδα Φλω- ρίνης, Σισάνιον Μακεδονίας, Θράκη)³, εἶτα καὶ πρὸς φύλαξιν ἀπὸ κεραυνὸν (Δο- ξαρᾶς Λαρίσης)⁴ ἀπορρίπτεται ἐν δεδομένη στιγμῇ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας ἢ πυροστιά «τ' ἀνάποδα» ὑπὸ τοῦ νεωτέρου πατρὸς τῆς οἰκογενείας (Γαλατινὴ Κο-

¹ Λ.Α., ἀρ. 1665 Α', σ. 51 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, 1951). Λ.Α., ἀρ. 2887, σ. 10 (συλλ. Ἀνδρ. Στεφοπούλου, 1964). Λ.Α., ἀρ. 2779, σ. 91 (συλλ. Ἡλ. Κ. Σαμαρᾶ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γεωργ. Λιάππα, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κο- λιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2698, σ. 39 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, 1963-64). Λ.Α., ἀρ. 1446, σ. 338 (συλλ. Δ. Πουλάζκη, 1924). Λ.Α., ἀρ. 51, σ. 132 (συλλ. Κ. Κουρτίδου καὶ Γ. Κωνσταν- τινίδου, 1891).

² Λ.Α., ἀρ. 916, 197 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1928).

³ Λ.Α., ἀρ. 1103α, σ. 31 (συλλ. Ἰωάνν. Μπαλάκη, 1937). Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964). Λ.Α., ἀρ. 916, σ. 197 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1928). Ἀναστ. Δ. Καμ- πόση, εἰς περ. Ἱστορία - Λαογραφία τῆς περιφ. τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 (1962), σ. 139. Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 275 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμυχαήλ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2494, σ. 36 (συλλ. Θεολ. Χασιώτη, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γεωργ. Λιάππα, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 1129β, σ. 13 (συλλ. Θ. Βράκα, 1937). Πέτρο. Ἰ. Ἀγ- γελεῖ, Νεστόριον μιὰ ἐθνικὴ ἐπαλξίς τοῦ Γράμμου, Νεστόριον 1959, σ. 46. Λ.Α., ἀρ. 2898, σ. 39 (συλλ. Κωνσταντίνου Δεληζώνα, 1963-64). Λ.Α., ἀρ. 1571, σ. 181 (συλλ. Δ. Παπᾶ, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1908Γ, σ. 118 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1953). Λ.Α., 2897, σ. 78 (συλλ. Ἀθαν. Δρο- γαλᾶ, Βασ. Ταμπάκη, Ἀθαν. Πατάκα, 1964). Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 433 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπα- μυχαήλ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 21, 185 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμυχαήλ, 1963). Λ.Α., 2786, σ. 44 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 14 (συλλ. Β. Μαροπούλου, Σκαλο- χώριον Βοΐου 1962). Κ.Α. Ρωμαίων, εἰς Μακεδ. Ἡμερ. (1934), σ. 115. Λ.Α., ἀρ. 169β, σ. 125, 5 (συλλ. Ἰωάνν. Ἀγακίδου, 1892), Δ. Λουκοπούλου, Σύμμ. λαογρ. ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ. τόμ. 12 (1938), σ. 21. Φ. Κουκουλέ, Μνεῖα δεισιδαιμονιῶν τινῶν καὶ μαγικῶν συνηθειῶν εἰς νομο- κανόνας (ἀνάτ. ἀπὸ τιμ. τόμ. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου), Ἀθῆναι 1958, σ. 8. Ἐλ. Σταμούλη- Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατ. Θράκη, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1956, σ. 172, Τῆς Αὐτῆς, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 13, σ. 212.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2901, σ. 23 (συλλ. Ἰωάνν. Θεοδώρου, 1964).

ζάνης)¹, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ πράττων τοῦτο κάμῃ τρεῖς τὸν σταυρόν του καὶ ἐνῶ θὰ λέγῃ ἐκάστοτε «Ἄρατα ρήματα στὰ βουνὰ καὶ στ' ἄγρια λόγγα» (περ. Φαναρίου Πρεβέζης)². Ἀντὶ τῆς πυροσιᾶς εἰς ἄλλους τόπους γίνεται χοῦσις πρὸς τοῦτο πυράγρας (περ. Ἀσσου καὶ Φαναρίου Πρεβέζης)³, κρούονται δὲ καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν (Διαῖκος Γρεβενῶν, Καστανόφυτον Καστορίας, Ἄνω Ὁρεινὴ Σερρών)⁴, ἐνῶ συγχρόνως ὁ ἱερεὺς σταυρώνει «μὲ τὸ ἅγιον ποτήριον τὰ σύννεφα» (Νιγρίτα Βισαλτίας)⁵. Πρὸς ἐπίτευξιν μεταβολῆς τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως ὀρίπτονται εἰς Νίσυρον «τενεκέδες» εἰς τὴν θύραν, ἡ ὁποία εἶναι ἐστραμμένη «στὸ μέρος τοῦ καιροῦ»⁶. ἐπίσης γίνεται χοῦσις καὶ τῆς πυροσιᾶς (Δυτ. Θράκη, Νέα Βύσσα Ὁρεσιάδος)⁷ εἰς περιπτώσεις ἀνομβρίας. Τότε «γυρίζουν τὴν πυροσιὰ ἀνάποδα καὶ ἐπάνω βάνουν τέντζερη (μπακίρι) μὲ νερὸ γιὰ νὰ βράσῃ. Τὸ βρασμένο αὐτὸ νερὸ τὸ χύνουν στὸ σταυροδρομί». Ἐπὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης (Λέρος, Σύμη, Χάλκη)⁸ ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἡλίου (Χάλκη)⁹ κρούονται οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, «γ'διά», ἀλύσεις, «τενεκέδες» πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκ νέου ἐμφανίσεως αὐτῶν. Εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἡχου τῶν παλαιῶν κωδῶνων (κυπριοκούδωνων), τοὺς ὁποίους φέρουν οἱ μεταμφιεζόμενοι κατὰ τὴν εὐρὴν τῶν Θεοφανίων, ἀποσκοπεῖται ἡ ἐκδίφξις τῶν καλικαντζάρων (Μεσοβουνίου Καρδίτσας)¹⁰. Ἡ τελευταία αὕτη σημασία τῶν κώδων, δηλ. τῆς ἐκδίφσεως δαιμονικῶν ὄντων, φαίνεται ὑπαρχουσα καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔθιμα ἐπὶ ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης.

Ἡ δοξασία αὕτη συνεχίζεται προφανῶς ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος. Ὁ Λουκιανὸς (Φιλοψ. 15) μαρτυρεῖ ὅτι τὰ δαιμονικὰ φάσματα «ἦν ψόφον ἀκούση χαλκοῦ ἢ σιδήρου πέφευγε». Ἀργότερον κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Migne, P. G. 38, 1001) ἀναφέρει ἐπὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης τὴν συνήθειαν τῆς

¹ Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 85 (συλλ. Κωνσταντίνου Βουζιανᾶ, 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964).

³ Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 63 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, 1963). Λ.Α., ἀρ. 2876, σ. 26 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2610, σ. 12 (συλλ. Γεωργ. Δούβλη, 1962). Λ.Α., ἀρ. 1103, σ. 25 (συλλ. Ἰωάνν. Μπακάλη, 1937). Λ.Α., ἀρ. 2946, σ. 31 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, 1965).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 327 (συλλ. Κωνστ. Καραγιάννη κ.ἄ., 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 77.

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2343, σ. 424 (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, Σταυρ. Καρακάση, 1960).

⁸ Ν. Γ. Πολίτου, Ἡ σελήνη κατὰ τοὺς μύθους τοῦ λαοῦ, Λ.Σ., τόμ. Β', σ. 172. Λ.Α., ἀρ. 2279, σ. 43 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1958). Λ.Α., ἀρ. 2455, σ. 231 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2892, σ. 108 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2892, σ. 229 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 2945, σ. 49 (συλλ. Θωμᾶ Κυρίτση, 1965).

ἐπιζητήσεως τῆς ἐπαναφορᾶς αὐτῆς διὰ τῆς κρούσεως μετάλλων¹. Μεταγενεστέ-
ρωσ καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης (12 αἰ.) ἀναφέρει εἰς τὰ σχόλιά του εἰς τὴν Λυκό-
φρονος Ἀλεξ. (I, 368, 77) ὅτι ὁ κύων «βαύξας λύει τὰ φάσματα, ὥς καὶ χαλκὸς
κροτηθεὶς εἴτε τι τοιοῦτον».

Πλὴν τῶν περιπτώσεων τούτων καὶ πρὸς ἀποδίωξιν τῶν ὄφρων καὶ ἄλλων
ἐρπετῶν κρούονται πολλαχοῦ μέταλλα ἀντικείμενα (κώδωνες, ταψιά κ.ἄ.), ὥς εἰς
Λιθὶ Χίου τὴν προτεραίαν τῆς 1ης Μαρτίου², εἰς Μακεδονίαν (Βλάστη, περ. Ἑορ-
δαίας, Σισάνιον Βοΐου) καὶ Ἀκαρνανίαν τὴν 1ην Μαρτίου³, εἰς Φανάριον Πρεβέ-
ζης τὴν 24ην Μαρτίου⁴, εἰς Βατσουνιὰν Καρδίτης καὶ Κρανέαν Ἐλασσόνης τὴν
25ην Μαρτίου⁵, εἰς τινὰς δὲ τόπους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας τὴν
ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Μάρκου (25 Ἀπριλίου)⁶.

Μεταλλικὰ ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως ἀπαντῶνται περαιτέρω εἰς μαγι-
κὰς καὶ δεισιδαίμονας πράξεις κατὰ τὴν γέννησιν. Ἐν Πύργῳ τῆς Ἠλείας, ἵνα ἡ
στεῖρα γυνὴ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόκτησιν τέκνου, διασκελίζει τεσσαρακοντάκις ἀνε-
στραμμένην πυροσιάν⁷. Ὅταν δὲ «μὴ γυναικὶ ἀγνήσ' ν' ἀποκτήσ' καὶ ἀποκτήσ'
τὸ πρῶτο παιδί, θὰ φκειάσ' ἓνα τετὰ ἀφουρῖο (=καινούργιο) στὸν καλαν-
τζῆ (=χαλκουργὸν) καὶ θὰ πάρῃ ἓνα σέφαν' πο' τ'ς γύφτους στὰ ἴδιο μέγε-

¹ «Ἐπειδὴ λέγουσι τινες ἐπαιδιάς καὶ γοητείας τὴν σελήνην καταγεσθαι οὐρανόθεν
καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῇ φήμῃ τινὶ κρατηθέν, σίδηρον καὶ χαλκὸν
κρούοντες, ὥσπερ ἐν ἐκτάσει γενομένην τῇ ἡλῶ τῆς πλάνης αὐτὴν ἐπανάγεσθαι νομίζουσιν».

² Α. Α., ἀρ. 2457, σ. 299 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962). Εἰς Κοκκινόπηλόν Ἐ-
λασσόνης ἡ μαγικὴ πράξις αὕτη γίνεται τὴν 9ην Μαρτίου, ἐορτὴν τῶν ἁγίων Σαράντα (Α. Α.,
2766, σ. 434 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963)).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Α. Σ., τόμ. Β, σ. 281. Ἀ. Κεραμοπούλου, Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀ-
θήναις 1923, σ. 77-78. Α. Α., ἀρ. 2502, σ. 112 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ.
Φθενάκη, 1962). Α. Α., ἀρ. 2454, σ. 21 (συλλ. Κωνστ. Μακρῆ, 1962). Α. Α., 2903, σ. 24, 46
(συλλ. Κωνστ. Χινοβίτη, 1964). Εἰς Ζευγοστάσιον Καστορίας τὸ ἔθιμον λαμβάνει χώραν τὴν
1ην Φεβρουαρίου, ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος διὰ νὰ φύγουν οἱ ποντικοὶ «καὶ ὅλο τὸ
χρόνον νὰ ἀποφεύγουν τὶς ζημιές». Α. Α., ἀρ. 2459, σ. 107 (συλλ. Ξ. Μαγκλάρα, 1962).

⁴ Α. Α., ἀρ. 2876, σ. 19 (συλλ. Ὁδ. Μπέτσου, 1964). Α. Α., ἀρ. 865, σ. 88 (συλλ. Ἰ. Παπα-
γεωργίου, 1922). Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 281.

⁵ Α. Α., ἀρ. 2780, σ. 273-274 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963). Α. Α., ἀρ. 2766,
σ. 340 (συλλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1963).

⁶ Βλ. Δημ. Δουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 166. Α. Α.
ἀρ. 124, σ. 71 (συλλ. Στ. Βίου, Εὐρυτανία 1919). Α. Α., ἀρ. 2901, σ. 19 (συλλ. Ἰωάνν. Θεο-
δώρου, Δοξαράς Λαρίσης 1964). Εἰς Ξινὸν Νερόν Ἀμυνταίου τοῦτο τελοῦν τὸν Μάϊον (Α. Α.,
ἀρ. 2785, σ. 48 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963)).

⁷ Βλ. Ἀθανασοπούλου, Μαγικὰ τελετὰ πρὸς τεκνοποίησιν, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 409.

θος με τὸ τεψί. Καὶ θὰ βάλουν τὸ τεψὶ κάτω στὸ μέρος ποὺ θὰ στέκεται ὀρθή ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ γεννήσ'. Τὴν ὥραν ποὺ θὰ γεννᾷ θὰ βαστᾷν τὸ στεφάν' δυὸ γυναικες καὶ θὰ πέση τὸ παιδί ἀνάμεσα 'πὸ τὸ στεφάνι μέσα στὸ τεψὶ ποὺ ἔχουν μπροστά της. Ἔτσι θὰ δεχτοῦν τὸ παιδί. Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ μπορέσ' νὰ βαστήξ', νὰ τ'ς γένῃ παιδί κι ἄλλο, γιατί αὐτὴ ἄργησε νὰ γεννήσ'» (Χουλιαράδες Ἰωαννίνων)¹. Τὸ βρέφος μόλις γεννηθῇ «τὸ δέχονται σ' ἓνα μπακαρένιο ταψί, ἀμεταχειρίστο ποὺ δὲν θὰ τὸ μεταχειρισθοῦν γιὰ καμμιά ἄλλη χρῆσι, ἀλλὰ τὸ βάζουν στὸ ταβάνι ὅσο ζῇ τὸ ταψὶ νὰ ζῇ καὶ τὸ παιδί» («Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης») «καὶ νὰ γίνῃ σιδερένιο» (Λέχοβον Φλωρίνης)². Ἀκολουθῶς ὅτε τὴν τρίτην ἡμέραν λαμβάνει χώραν ἡ ἐστίασις τῶν γενεθλίων (Καρωτὴ Διδυμοτείχου), καλουμένη «τὸ τραπέζι τῆς Παναγιᾶς», ἡ μαῖα «θὰ πάρῃ τὸ 'ποκάμισό του (=τοῦ βρέφους) καὶ θὰ τ' ἀπιδράσῃ 'πὸ μασὰ (=πυράγγρα) τρεῖς φορὲς καὶ θὰ πῇ «σὰν τὸ σίδερο γερὸ νὰ γένῃ»³, δηλ. ὑγιές. Πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν, ὅταν γυναικὸς τινος ἀποθνήσκουν τὰ τέκνα διότι ἔπειτα τὸν τοκετόν, περνοῦν τὸ βρέφος ἀπὸ τὴν ὀπὴν σιδηροῦ ἀντικειμένου (Λέχοβον) ὅσῳ ἢ πυροστιά (Αὐλὼν Τριφυλίας)⁴, «ἢ σιδεριά τοῦ παραθύρου» (Κοιτίου) ἢ σιδηριά ποὺ κλειδώνουν τὴν ἐξώπορτα» (Ζαγόριον) ἢ στεφάνη σιδηρὰ (Λέχοβον Φλωρίνης, Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας) ἢ ἀργυρὰ, κατασκευασμένη με μαγικὰς ἐροάς⁵. Ἐπίσης ἐξαπατᾶται ἀπὸ τὸ αὐτὸ τοῦ βρέφους ἐνώπιον μεταλλινὸν «πρᾶξι» καὶ νὰ 'ναι γερὸ σὰν τὸ μέταλλο»

¹ Α.Α., ἀρ. 2302, σ. 116-117 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1959).

² Α.Α., ἀρ. 2789, σ. 12 (συλλ. Μαρ. Λιάκου, 1963).

³ Α.Α., ἀρ. 2881, σ. 29 (συλλ. Χαριλ. Φίτζιου, 1964).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1500, σ. 19-20 (συλλ. Ἰ. Ξανθάκη, 1922). Κατ' ἐπέκτασιν «ἅμα βγοῦν ἀπ' αὐτὰ τὰ κλωσόπουλα τὰ περνοῦν μέσα ἀπὸ μιὰ πυροστιά γιὰ νὰ σιδερωθοῦν» ἢ ἀπὸ «τὸ κρουκέλλι τῆς πόρτας» (Α.Α., ἀρ. 2775, σ. 99 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστὸν Εὐρυτανίας 1963). Α.Α., ἀρ. 1898, σ. 178-9 (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἑρμονίδος, 1953). Α.Α., ἀρ. 2327, σ. 221 (συλλ. Ἰ. Κασσιμάτη, Κόθηρα 1959). Α.Α., ἀρ. 174, σ. 105 (συλλ. Γ. Καμμά, Τήλος 1895). Βλ. καὶ Γ. Α. Μέγαν εἰς Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Γ-Δ' (1941-42), σ. 97 «Τὰ μονομηνιάτικα» τὰ περνοῦν ἀπὸ «τὸ τηγάνι» (Α.Α., ἀρ. 1421, σ. 921, (συλλ. Δ. Δουκοπούλου, Θεσσαλία 1926).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2881, σ. 34 (συλλ. Χαρ. Φίτζιου, 1964).

⁶ Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 89 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

⁷ Α.Α., ἀρ. 1908Α, σ. 50 (συλλ. Δημητρ. Οἰκονομίδου, 1953).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1571, σ. 305 (συλλ. Δημητρ. Παπαῖ, 1940).

⁹ Α.Α., ἀρ. 2786, σ. 34 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, 1963). Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 58 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 1381Β, σ. 116-117 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

Σκαλοχώριον Βοΐου, Πράμαντα Ἰωαννίνων, Ξινὸν Νερὸν Φλωρίνης)¹. Τὸ ἐνώτιον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ «γαλάζια πέτρα»² ἢ εἶναι ἀργυροῦν, κατεσκευασμένον ἐκ μετάλλου, συλλεχθέντος ἐκ τριῶν ἐγγάμων γυναικῶν, πρωτοστεφάνων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν προσφέρει πρὸς τοῦτο ἀργυροῦν νόμισμα (παρᾶν). Ἐὰν ἡ ποσότης αὕτη δὲν εἶναι ἀρκετή, τότε συλλέγεται ἀπὸ ἑπτὰ πρωτοστέφανες³. Ἐπίσης ζυγίζουν τὸ βρέφος «σὲ καινούργιο μπακιρί»⁴, τὴν τρίτην δ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς βαπτίσεως ὅτε ἡ ἀνάδοχος ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συντέκνου μὲ δῶρα διὰ τὸ νεοφώτιστον τὴν ὑποδέχονται κρούοντες «ταψί», «γὰ νὰ γίνη τὸ παιδάκι σιδερένιο καὶ νὰ φύγουν μακριὰ ὅλα τὰ κακὰ» (Λέχοβον)⁵. Ὅταν τὸ νήπιον παρουσιάσῃ καθυστέρησιν εἰς τὸ νὰ ἀρχίσῃ νὰ ὀμιλῇ, τότε ρίπτουν «σ' ἕναν κύπρο (κώδωνα αἰγοπροβάτων) νερὸ καὶ πίνει τρία Σαββάτα» (Καλέντζιον)⁶, ἐπὶ τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας «τὸ ποτίζουν νερὸ γὰ νὰ χωρῇ τὰ λόγια του... μὲ σιδερένιο κουτάλι, διότι ἐδῶ ὑπάρχουν ξύλινα» (Περιβόλια Ὀλυμπίας)⁷. Ὅτε τὸ πρῶτον φυόμενοι ἐμφανίζονται οἱ ὀδόντες τοῦ παιδίου, ἡ μήτηρ του εἰσάγει κοχλιάριον εἰς τὸ στόμα του καὶ λέγει: «Σιδερένια νὰ ᾖ τὰ δόντια σου» (Μῆλος)⁸. Ὅπως δὲ καταστῇ τοῦτο καλλίφωνον, ἡ μήτηρ, κατὰ παλαιότερον ἔθος, συλλαβάνουσα τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὴν ἐσκότωνεν ἐπὶ χαλκίνου δίσκου (Κρήνη)⁹. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ λεγώ, ὅταν, μετὰ τὸν τοκετὸν, ἐγερθῇ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης, πατεῖ ἐπὶ πυρσουλᾶς (Πετρὶ Λέσβου)¹⁰ ἢ πυράγρας (Περιβόλια Ὀλυμπίας)¹¹, «γὰ νὰ εἶναι σιδερένια». Τέλος μετὰ τὸ «σαράντισμα», ἐπιστρέφουσα ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκίαν «προτοῦ...μπῇ μέσα στὸ σπίτι της θὰ πᾶσιν τὸ σιδερένιο χαλκὰ τῆς ἐξώπορτας

¹ Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 14 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου, 1962). Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 575 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1959). Λ.Α., ἀρ. 2785, σ. 21 (συλλ. Ἀριστ. Μαντρατζῆ, 1963).

² Βλ. Πέτρ. Σ. Σπανδωνίδου, Μελένικος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 113.

³ Λ.Α., ἀρ. 151, σ. 15 (συλλ. Ν. Κωνσταντινίδου, Ἀλμαλὶ Μαλγάρων 1891).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1908Α, σ. 50 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Κόνιτσα 1953).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 33 (συλλ. Χαρ. Φίτζιου, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2382, σ. 117 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1961).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2418, σ. 163 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2304, σ. 57 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

⁹ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκη, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 33. Λ.Α., ἀρ. 312, σ. 36, 17 (συλλ. Ἀντ. Πουλάκη, Κρήνη Μικρᾶς Ἀσίας 1889).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 1446Α, σ. 160 (συλλ. Δημ. Λουκάτου 1940).

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 2418, σ. 180 (συλλ. Ἀναστ. Κοπανᾶ, 1962).

τοῦ σπιτιοῦ της, γιὰ νὰ γίνη «σιδερένια» ὅπως εἶναι καὶ ὁ χαλκός»¹.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ἡ μήτηρ φέρει μετὰ τοῦ ἀναδόχου τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα μεταλάβῃ τῆς ἁγίας κοινωνίας, πρὸ τῆς ἐκκινήσεως διὰ τὴν ἐκκλησίαν πατεῖ ἡ μήτηρ, φέρουσα τὸ βρέφος, ἐπὶ πυροστάτου διὰ «νὰ γίν᾽ σιδερένιο» (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας)². Ἐὰν διέλθῃ νεκρώσιμος πομπὴ διὰ τῆς ὁδοῦ ἔξω τῆς οἰκίας τῆς λεχοῦς, ἡ λεχὼ κλείει ἀμέσως τὰ παράθυρα καὶ τοποθετεῖ πυράγραν ἐπὶ τοῦ βρέφους της³ «γιὰ νὰ μὴ τζαλαπατ᾽θῇ»⁴.

Εἰς τὸν γάμον, κατὰ τὸν χορὸν ὁ ὁποῖος λαμβάνει χώραν μετὰ τὸ ζύμωμα τῶν ἄρτων, ἡ νεάνις ἡ ὁποία ἡσχολήθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, φέρει εἰς τὴν χεῖρα, ἐνῶ χορεύει, πυράγραν διὰ νὰ εἶναι τὸ νέον ζευγος «σιδεροκέφαλο» (Πολύδενδρον Βεροίας, Πετραία Ἐδέσσης)⁵. «Στὰ λούσματα» ἔπειτα ἵστατο παλαιότερον ὁ γαμβρὸς ὄρθιος «μέσα σ' ἓνα καζάνι», ἔρριπτον δὲ ἐπ' αὐτοῦ νομίσματα (Δροσιὰ Πυλίας)⁶. Τὸ ξύρισμα κατόπιν γίνεται, ἐνῶ οὗτος κάθηται «μέσα σ' ἓνα ταψί» (Παγγαῖον)⁷. Ἐπίσης καὶ ἡ ἔνδυσις τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν ἐγίνετο, ἐνῶ οὗτος ἵστατο ἐπὶ ταψιοῦ, καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν «σιδερένιος»⁸ ὁμοίως στολίζου καὶ τὴν νεμερὴ ἵσταμένην ἐπὶ ταψιοῦ⁹. Ἀκολουθῶς κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τῆς γαμηλίου συνοδείας τὸν γαμβροῦ πρὸς παραλαβὴν τοῦ πούκου (παρανύμφου) πατεῖ αὐτός πομπὴν διὰ τοῦ δεξιῦ ποδὸς σιδηροῦν ἀντικείμενον διὰ νὰ καταστῇ σιδερένιος¹⁰. Τοῦτο γίνεται καὶ κατὰ τὴν ἀφιξίν του εἰς τὴν

¹ Βλ. Χρυσ. Κ. Χονδρονίκη, «Εἶμα περὶ τῆς λεχὼ καὶ τὸ βρέφος, Πέργαμος, ἔκδοσις «κοινότητος Περγάμου», Μυτιλήνη 1929, σ. 240.

² Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 18-19 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, 1942).

³ Βλ. Ἑλπ. Σαραντῆ-Σταμούλη, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 184, ἀρ. 372.

⁴ Βλ. † Κ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθῶρων τῆς Ἀνατ. Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θησ., τόμ. 7 (1940-41), σ. 73. Ἐν γένει ὅταν διέρχεται κηδεὶα τότε πάντες λαμβάνουν σιδηροῦν τι ἐργαλεῖον διὰ νὰ εἶναι γεροὶ σάν «τὰ σίδερο» (Α.Α., ἀρ. 188, σ. 115, 3 (συλλ. Ἰωάνν. Πρωτοῦ, Ν.Α. Μακεδονία 1888).

⁵ Α.Α., ἀρ. 2523, σ. 3 (συλλ. Ἀναστ. Κουσουρέτα, 1962). Α.Α., ἀρ. 2675, σ. 2 (συλλ. Ἑλένης Σταματίου, 1962).

⁶ Α.Α., ἀρ. 2919, σ. 3 (συλλ. Νικ. Ψώνη, 1964).

⁷ Α.Α., ἀρ. 2438, σ. 15 (συλλ. Δημ. Καραγιαννακίδου, 1961).

⁸ Βλ. Μαρτιάνθης Μακρυγιαννοπούλου, Ὁ ἀρραβὼν καὶ ὁ γάμος, Πέργαμος, ἔκδοσις «κοινότητος Περγάμου», Μυτιλήνη 1929, σ. 251. Α.Α., ἀρ. 2674, σ. 3 (συλλ. Φωτεινὴ Καψάλα, Ἀρσένιον Ἐδέσσης (πρόσφυγ. ἐκ Καρὰ Ντάγ Μ. Ἀσίας).

⁹ Α.Α., ἀρ. 2945, σ. 35 (συλλ. Θωμᾶ Κυρίτση, Μορφοβούνιον Καρδίτσης 1960).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 2443, σ. 12 (συλλ. Κωνστ. Βραχνιά, Καλύβια Κοκκινόπηλου Ἐλασσόνο-
νος 1962).

οικίαν τῆς νύμφης. Ἄφοῦ ἀφιππεύσῃ, πατεῖ εἰς ταγάρι ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἄλυσις¹. Κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἔπειτα τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν, οὗτοι διασκελίζουν ἀσμηκὰ, τοποθετημένα ἐπάνω εἰς τὸ κατώφλιον², ἡ νύμφη δὲ ἰδιαίτερος «δρασκελάει ἓνα ἀσμηοζώναρα»³ ἢ ἀπωθεῖ διὰ τοῦ ποδός, λακτίζουσα, «ποτήρι μὲ νερό, παράδες καὶ ρύζι»⁴, ἀφοῦ δὲ ἐξέλθῃ εἰς τὴν αὐλήν, πατεῖ εἰς ταγάρι ξύλινον, ἀναποδογυρισμένον⁵, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν τοποθετημένα «ἀσμήμια»⁶, «κάτι μαλαματένιο»⁷ καὶ «μιὰ ἀσμημένα ἄλυσίδα... σύμβολον πλούτου καὶ ὑγείας»⁸. Εἶτα δὲ ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ ἵππου. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκκινήσεως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἄτομα ἐκ τῆς συνοδείας τοῦ γαμβροῦ «προσπαθοῦν κρυφά... ν' ἀρπάξουν κάτι σιδερικό ἀπὸ τὸ σπίτι της (τῆς νύμφης) γιὰ νὰ 'ναι κ' ἐκείνη σίδερο στὴ ζωὴ της»⁹. Κατὰ τὴν διάρκειαν κατόπιν τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου οἱ νυμφευόμενοι «πατοῦν πάνω σὲ σιδερένια ξύστρα... γιὰ νὰ γίνουν κι αὐτοὶ ἰσχυροί, δυνατοὶ σὰν τὸ σίδερο»¹⁰.

Παλαιότερον ἢ στέψις ἐγένετο μὲ στέφανον ἐκ «μέταλλο»¹¹, «ἀσμημένα»¹², «ἀργυρά»¹³, «σιδερένια»¹⁴, τὰ ὁποῖα ἐρχοντο ἐκκλησίᾳ πρὸς κοινὴν χρῆσιν. Μὲ

¹ Λ.Α., ἀρ. 2611, σ. 11 (συλλ. Πρωτοεργασίας Νεοεὐσεβίου, Λαγκαδά Γρεβενῶν 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2482, σ. 10 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου Σκαλοχώριον Βοΐου 1962).

³ Λ.Α., ἀρ. 2500, σ. 22 (συλλ. Σπυλ. Χασάλαμπίδου, Χορηγός, Ἀηδονοχώριον Βοΐου 1962).

⁴ Βλ. Μαριάνθης Μακρυγιαννοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 252.

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 27 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, Σταυρός Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2617, σ. 17 (συλλ. Ἑλένης Ἀμπάτη, Καληράχη Γρεβενῶν 1962).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2727, σ. 4 (Ἅγιος Γεώργιος Γρεβενῶν 1962).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2617, σ. 17 (συλλ. Ἑλένης Ἀμπάτη, Καληράχη Γρεβενῶν 1962).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 27 (συλλ. Αἰκατ. Κράββα, Σταυρός Ἡμαθίας 1962). Παλαιότερον εἰς Λέχοβον Φλωρίνης, ὅτε ἡ στέψις ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἐτοποθέτουσαν εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας «σιδερένιο λαστό», ὥστε εἰσερχομένη ἡ νύμφη νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ «γιὰ νὰ γίνῃ... γερὴ σὰν τὸ σίδερο». (Λ.Α., ἀρ. 2881, σ. 19 (συλλ. Χαρίλ. Φίτζιου, 1964).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2747, σ. 17 (συλλ. Εὐαγγ. Ντόκα, Παλιοχώριον Σιράκου Ἰωαννίνων 1963).

¹⁰ Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Τρίκαλα 1946, σ. 25.

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 2579, σ. 12 (συλλ. Ἑλένης Κόλλια, Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας 1962). Λ.Α., ἀρ. 2899, σ. 63 (συλλ. Ἀριστ. Μπακαίμη, Ζώνη Βοΐου Κοζάνης 1964).

¹² Βλ. Βορειοηπειρωτικὲς σελίδες, Ἡ Λιούντζη, ἔκδ. Ἐνώσεως Λιούντζης, Ἀθήναι 1947, σ. 88. Λ.Α., ἀρ. 2939, σ. 45 (συλλ. Δεσποίνης Παπαδοπούλου, Πρώτη Σεργῶν 1965).

¹³ Βλ. Μαριάνθης Μακρυγιαννοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 252.

¹⁴ Λ.Α., ἀρ. 2762, σ. 25 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι 1963). Λ.Α., ἀρ. 2946, σ. 52 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ὀρεινὴ 1965).

τοιαῦτα στέφανα στεφανώνονται καὶ σήμερον ὅσοι ἔρχονται εἰς δεύτερον γάμον¹. Μετὰ τὴν στεφάνωσιν οἱ νεόνυμφοι, ὁδηγούμενοι ἐν πομπῇ εἰς τὴν νέαν τῶν κατοικίαν, εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν πατοῦντες ἐπὶ μεταλλίνων ἀντικειμένων², τοποθετημένων εἰς τὸ κατώφλιον ὑπὸ τῆς πενθερᾶς τῆς νύμφης, ἥτοι εἰς «λοστό» (Ἑράτυρα Βοΐου), «ἀσημένια ἄλυσίδα» (Σταυρὸς Ἡμαθίας)³, «μάσα» (Ἁγιονόριον Κορινθίας)⁴, «τσιαπράκια ἀσημένια» (Λυτ. Ζαγόρι)⁵, «γιά νά ναι σιδερένιο σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ» (Σιτοχώριον Βισαλτίας)⁶· διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν πατεῖ μόνον ἡ νύμφη εἰς «ταψί, σαγάνια, τέτσερι»⁷, «δύλαβον»⁸, «καζάνι»⁹, πυροστάτην¹⁰, «ξύστρα»¹¹, «ἀργυρὰ κλειδώματα ἀπὸ ζῶνες»¹², «τσιαπράκια»¹³, «λοστό»¹⁴, «ἀσημένια ἢ χρυσὴ ἄλυσίδα»· διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς¹⁵ διασκελίζει «ἀσήμι γιά νά εἶναι γερὰ τὰ στέφανα»¹⁶. Εἰς Λάσταν τῆς Γορτυνίας ἔπιανε ἡ νύμφη τὸν σιδερένιο κάβουρα τῆς θύρας¹⁷.

Ἡ πενθερὰ ὑποδέχεται τὴν νεόνυμφον, κρατοῦσα εἰς τὰ χεῖρή «ἀσημικό»

¹ Λ.Α., ἀρ. 2579, σ. 13 (συλλ. Ἑλένη Κούβα, Ἀρχαγγελοῦ Ἡμαθίας 1962).

² Βλ. Ἀναστ. Καμπόση, Ἱστορία Λαογραφίας τῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 1962, σ. 136.

³ Λ.Α., ἀρ. 2479, σ. 14 (συλλ. Ἰωάνν. Σιδιέρτα Νέστ. Θεοδόση, 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2518, σ. 30 (συλλ. Αἰσατ. Κούβα, 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 286 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2453, σ. 438 (συλλ. Δημ. Οὐρανιόπουλου, 1962).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2897, σ. 425 (συλλ. Ἰωάνν. Μαντζουράκη, Βασ. Γούναρη κ. ἄ., 1964).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 42 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἀργιθέα Καρδίτης 1963).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2673, σ. 25, 26 (συλλ. Μαρ. Γιόννη, Λουτροχώριον 1962).

¹⁰ Λ.Α., ἀρ. 2511, σ. 12-13 (συλλ. Εὐσταθ. Σπυροπούλου, Ὁρεστικὸν Ἄργος Καστορίας 1962). Ἀντ. Παπαδοπούλου, Γαμήλια ἔθιμα εἰς τὸ Χαροκόπι τῆς Ματζούκας, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 19 (1954), σ. 245. Λ.Α., ἀρ. 242, σ. 129 (συλλ. Ἑλ. Παπαναυιάδου, Πόντος 1896).

¹¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 359. Λ.Α., ἀρ. 2471, σ. 73-74 (συλλ. Κωνστ. Μπατζιου, Μεταμόρφωσις 1961-62). Λ.Α., ἀρ. 1446Β, σ. 264 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Δέσφος πρόσφ. Ἀδραμυττίου 1940).

¹² Λ.Α., ἀρ. 2745, σ. 191 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς 1963). Λ.Α., ἀρ. 1560, σ. 53 (συλλ. Μ. Κοντοστάνου, Αἰδηψὸς 1930).

¹³ Βλ. Ἰ. Ζήρα, Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Μπλάτσι, Μακεδ. Ἡμερ., ἔτ. 1939, σ. 172.

¹⁴ Βλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Σύμμικτα (Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι Ζαγορίου), Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 218, Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 356.

¹⁵ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 356.

¹⁶ Λ.Α., ἀρ. 2466, σ. 5 (συλλ. Νικολ. Τσούλη, Κοντοβούνιον Κοζάνης 1962).

¹⁷ Λ.Α., ἀρ. 2487, σ. 21-22 (συλλ. Λεων. Τζανίδου, Διαλεκτὸν Βοΐου 1962).

¹⁸ Βλ. Νικ. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, ἐν Πύργῳ 1902, σ. 108. Ν. Γ. Πολίτου, Δ.Σ., τόμ. Γ', σ. 294, 3.

τὸ ὁποῖον παραλαμβάνει ἡ νύμφη εἰς τὰ ἰδικά της χεῖλη, «δείχνοντας ἔτσι μίαν ἀμοιβαίαν μελλοντικὴν ἀγάπην καὶ συμφωνίαν»¹ ἢ «ἐτοιμάζει τρία ψωμιά καὶ βάζει ἐπάνω ἓνα βραχιόλι γιὰ νὰ εἶναι ἡ νύμφη σιδερένια»². Εἰς Ἡπειρον καὶ Δυτ. Μακεδονίαν (Κάτω Λιποχώριον Ἐδέσσης) ἴστανται πρὸ τῆς θύρας τῆς νέας κατοικίας τοῦ ζεύγους δύο συγγενεῖς γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι φέρουν εἰς χεῖρας «μιά χρυσὴ ἢ ἀσημένια ἀλυσίδα ποῦ πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ κάτω οἱ νιόνυφοι»³ ἢ δι' αὐτῆς «τοὺς τρανῶ μέσα στὸ σπίτι» ἢ μήτηρ τοῦ γαμβροῦ⁴.

Τὴν Δευτέραν μετὰ τὸν γάμον, ὅτε κατ' ἔθιμον ἡ νύμφη μεταβαίνει εἰς τὴν βρύσιν, αὕτη «γεμίζει νερὸ εἰς ἓν γκιούμι καὶ πλένουν τὰς χεῖρας των πρῶτος ὁ κουμπάρος καὶ ἀκολουθῶς οἱ ἄλλοι εἰς ἓν ταψί, τὸ ταψὶ δὲ στηρίζεται εἰς πυροστιάν. Στὸ τέλος πλένεται ὁ γαμβρός»⁵. Οἱ νυμφευόμενοι τὸ δεύτερον, προτοῦ παρέλθῃ ἔτος ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, παλαιότερον «περνοῦσαν ἀπὸ μιὰ πυροστιά ὅλα τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ, γιὰ νὰ μὴ πάθουν τὸ ἴδιο, δηλ. νὰ μὴ χηρέψουν»⁶.

Εἰς Σκῦρον τὴν παραμονὴν τῆς εὐστροφῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τίθεται κατὰ τὸ ἑσπέρας ἐπὶ τῆς τραπέζης «τὸ χορδοφάρο». Τὴν προΐαν δὲ ὁ οἰκοδεσπότης, ὅτε κατ' ἔθιμον κάμνει οὗτος τὸ ποδαρικό, «χρὴς μετὰ στὸ σπίτι (τὸ νερό), γιὰ νὰ εἶναι πάντα ὀροσομένο. Ὅποτε πετᾷ τὸ χορδοφάρον, γιὰ νὰ εἶναι ὅλοι γεροὶ καὶ σιδερόκεφαλοι νὰ μὴν πονέσῃ τὸ κεφάλι τους ὅλο τὸ χρόνον»⁷. Κατὰ τὴν περιφορὰν τῶν εἰκόνων τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων κατὰ ἀκρινὰ σπίτια βγάζουν τὸ σιδερόφκναρο μὲ φωτιά καὶ θυμιάμα καὶ τὰ θυμιάζουν. Τὰ παιδιά ντρασκελοῦν τὸ σιδερόφκναρο»⁸.

Μετὰ τὴν κηδεῖαν οἱ ἐπιστρέφοντες εἰς τὸν οἶκον, ἀφοῦ γίνῃ «τὸ νίψιμο καὶ τὸ σκούπισμα τῶν χειρῶν, θὰ ἀκουμπήσουν τὰ τρία δάκτυλα τοῦ δεξιοῦ χειροῦ των στὸ σιδερόφκναρο γιὰ νὰ εἶναι γεροὶ σὰν τὸ σίδερον»⁹.

Μεταδόσις μαγικῆς δυνάμεως ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Οὕτως ὅταν πίνουν «γιὰ πρώτη φορὰ γάλα, πατοῦν ἐπάνω σὲ σιδερένιο ἀντικείμενον»

¹ Λ.Α., ἀρ. 2630, σ. 8 (συλλ. Δημ. Μουλαρά, Παρόρρειον Γρεβενῶν 1962).

² Λ.Α., ἀρ. 2605, σ. 11 συλλ. Αἰκατ. Βλαγκούλη, Κρανιά Γρεβενῶν 1962).

³ Βλ. Βορειοηπειρωτικὲς σελίδες, Ἡ Λιούντζη, ἔκδοσις Ἐνώσεως Λιούντζης, Ἀθῆναι 1947, σ. 88.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2681, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Μυσιρλιάδου, Κάτω Λιποχώριον 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2422, σ. 80, Σαρακηνοὶ Ἀλμωπίας Πέλλης 1961.

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2761, σ. 297-298 (συλλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Ἅγιον Πνεῦμα 1963).

⁷ Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 129.

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2936, σ. 21 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1965).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2936, σ. 38 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου, Πύθιον Ἐλασσόνας 1965).

ἐπιλέγοντες «σάν τὸ σίδιρο νὰ γίνουν καὶ νὰ χιλιάσουν» (Μαυρέλιον καὶ Λογγὰ Καλαμπάκας)¹. Διὰ τὸ νεοαγορασθὲν ζῶον πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς του εἰς τὸν στάβλον τίθεται ἐπὶ τῆς εἰσόδου δέρμα ἀμνοῦ καὶ σίδηρος, διὰ νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ καὶ «νὰ γίνῃ σιδερένιο»². Εἰς Νάξον (Ἅγιοι Ἀπόστολοι) κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Σιδέρου (Ἰσιδώρου) «πᾶνε καὶ θερίζουνε ἔστω κ' ἓνα χερόβολο γέννημα γιὰ νὰ σιδερώσῃ τὸ γέννημα, νὰ μὴ τὸ πιάνῃ τὸ μαμούνι»³. Ἐπίσης εἰς τὸν «Ἅγιο Σίδερο» φέρονται ἀσθενῆ παιδιὰ «γιὰ νὰ τὰ σιδερώσῃ», ὥστε νὰ μὴ ἀσθενήσουν ἐκ νέου⁴.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν φυλακτοῦ, ἥτοι πρὸς προστασίαν ἀπὸ ἐπιφορᾶς κακοῦ ἐκ κακοποιῶν πνευμάτων, γίνεται χρῆσις τῆς μασίᾶς, ἥτοι πυράγρας, ἐνωτίων κ.ἄ. Οὕτως ἡ μαῖα πρὸς προστασίαν τοῦ μωροῦ ἀπὸ βασκανίαν τοποθετεῖ κάτωθεν τοῦ προσκεφαλαίου του «μιὰ μασιά»⁵. Ἡ μασιά τίθεται προσέτι μαζὶ μὲ σάρωθρον καὶ ὀπισθεν τῆς θύρας πρὸς παρεμπόδισιν τῆς διεισδύσεως δαιμονικῶν πνευμάτων εἰς τὴν οἰκίαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς λοχείας⁶. Πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς βασκανίας ἀπὸ τὸ νήπιον, ὅταν τοῦτο «μοιάζῃ» τ' πατέρα ἢ ἐξάγγελος τ' τὸ τρυπᾶν τὸ ἓνα αὐτὶ καὶ βάνουν ἓνα σκ'λαρικὰκι μὲ ἀσημέννιον λαβίδα⁷. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν κρεμάται καὶ χρυσοῦς σταυρὸς ἐκ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ βορέφους⁸. Εἰς τὴν αἰθηροῦν κοίτην (κρεβάτι, χέλικον) τῆς θύρας τῆς οἰκίας προστίβει τὰ χεῖλη του, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ ἀνατολῆς, ὁ πᾶσχων ἀπὸ χαλινάγια (=μικρὰ ὑπόλευκος πληγὴ) ὅπως θεραπεύει⁹. Ἐπίσης δαγκάνει τὸν χαλκὸν τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν ὕπνον του τρίζει τοὺς ὀδόντας του¹⁰. Πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐρυσιπέλατος γίνεται χρῆσις πεπυρωμένου «τηγα-

¹ Βλ. Ἀναστ. Καμπόσην, εἰς περ. Ἱστορία-Λαογραφία τῆς περιφερείας τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τευχ. 2 (1962), σ. 139 καὶ Δημ. Γκουτζιούπα, ἐνθ' ἄν., σ. 170.

² Α.Α., ἀρ. 2737, σ. 47 (συλλ. Πέτρ. Ἀνανιάδου, Γαλάτεια Κοζάνης 1960, πρόσφ. ἐκ Κουβουκλίων Προύσης, Γαλατᾶ Ἀνατ. Θράκης).

³ Α.Α., ἀρ. 2342, σ. 58 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1960).

⁴ ἐνθ' ἄν., σ. 58. Βλ. εἰς Ἑπετ. Ἑτ. Κυκλ. Μελ. Α' (1961), σ. 523.

⁵ Βλ. Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὰ Θρακικὰ ἔθιμα, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 131.

⁶ Βλ. Ἑλπιν. Σαραντῆ-Σταμούλη, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογρ. 14 (1952), σ. 185-186.

⁷ Α.Α., ἀρ. 1479Γ, σ. 59 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα 1942).

⁸ Βλ. Πολ. Ζαφειρίου, Ἔθιμα τῆς Σάμου, Ἀρχ. Σάμου, τόμ. 4 (1955), σ. 182. Εἰς τὴν Χίον ἀναρτοῦν εἰς τὰ ζῶα σιδερένιο σταυροῦδάκι καὶ ἓνα κομμάτι ἄλυσίδα, ὡς ἀντιβασκανία (Α.Α., ἀρ. 2457, σ. 119 καὶ 211 (συλλ. Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1962)).

⁹ Βλ. Εὐαγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήναι 1949, σ. 52.

¹⁰ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Α.Σ.Κ., τόμ. 1, Ἀθήναι 1932, σ. 178.

νιοῦ»¹, χαλκίνου σκεύους², «μασιᾶς»³, «πτυαρίου»⁴. Εἰς Λειβήσιον ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια, ἔαν τὸ παιδί ἐβράδυνε νὰ βαδίση, νὰ τὸ τοποθετοῦν «σ' ἕνα λεένιν (=χάλκινη λεκάνη) ὅπου ἔπλεναν τὰ ροῦχα... καὶ τὸ γύριζαν σὲ ἑφτὰ Μαρίες νὰν τοῦ δώκουν ἀπὸ ἕνα κομμάτι ψωμι ὥσπου νὰ τὸ φάη θὰ γίνη καλὰ» ἢ «τὸ γύριζαν σὲ φούρνους»⁵, «τὴν αὔστρια μὲ πυρωμένο σίδερο»⁶. Εἰς ἐπωδὴν πρὸς θεραπείαν τῆς «κουφῆς» (=ἐξάνθημα εἰς τὴν μασχάλην) γίνεται χρῆσις σφυριοῦ διὰ τοῦ ὁποίου σταυροῦται ὁ πάσχων, ἐνῶ λέγεται ἡ ἐπωδή⁷.

Κατὰ δεισιδαίμονα πίστιν τοῦ λαοῦ, ἔαν ἀφεθῇ «ἀδειανὴ ἡ πυροσιὰ στὴ φωτιά, «θὰ ἀργήσῃ ὁ ξενιτεμένος νὰ ῥθῇ»⁸ ἢ «βράζ'νι ὁ διάβολος τὸ φαγητό του»⁹, πρὸς δὲ βάζει τις «πολλὰ χρέη»¹⁰. Ἐκ τούτου δέον νὰ ἀποσυρθῇ αὕτη ἐκ τοῦ πυρὸς «γιά νὰ φύγουν τὰ χρέη» ἢ «γιά νὰ ῥθῇ γρήγορα ὁ γαμβρός»¹¹. Θὰ συμβῇ ἔτι εἰς τὸν οἶκον κακόν, ἔαν ἀφεθῇ ἡ πυροσιὰ κειμένη «ἀνάποδα, δηλ. μὲ τὰ πόδια πρὸς τὰ ἐπάνω»¹². Εἰς τὴν θέσιν ταύτην πιστεύεται ὅτι «μουτζώνει τὸ Θεό»¹³, ὅπερ θεωρεῖται μέγα παράπτωμα. Λέγεται σχετικῶς ὅτι «καὶ τὸ παιδί σ'

¹ Λ.Α., ἀρ. 2734, σ. 48 (συλλ. Τάσος Πάπακαστοῦ, Εὐβοία 1961). Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 124 (συλλ. Ἀντὼς Ἰ. Παπαμυαήλ, Βασιλευρά 1963).

² Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 189, 193 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1958).

³ Λ.Α., ἀρ. 2750, σ. 152 (συλλ. Γεωργ. Χαλῆζα, Ρεθύμνη 1963).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2447, σ. 32 (συλλ. Χαρ. Σατση, Μεσσήνιον 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1480, σ. 101, 199 (συλλ. Μαρ. Γεωργίου, προσφ. Δειβησίου 1943).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 193 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1959).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 1474, σ. 371 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

⁸ Λ.Α., ἀρ. 2481, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Τζημοπούλου, Βυθὸς Βοῖου 1962). Λ.Α., ἀρ. 2194, σ. 535 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἰθάκη 1956). Λ.Α., ἀρ. 51, σ. 94, Ἕπειρος, 1919. Λ.Α., ἀρ. 36 σ. 291, 15 (συλλ. Δ. Μ. Σάρρου, Ἕπειρος 1888-1893). Ν. Χαλιορῆ, Ὑδρέικα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 172. Λ.Α., ἀρ. 2382, σ. 309 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Καλέντζιον Ἰωαννίνων 1961).

⁹ Λ.Α., ἀρ. 2775, σ. 99 (συλλ. Ἡλία Σαμαρά, Κλειστὸν Εὐρυτανίας).

¹⁰ Λ.Α. ἀρ. 2490, σ. 16 (συλλ. Κωνστ. Ζιωντάκη, Παλαιόκαστρον Βοῖου Γρεβενῶν 1962). Λ.Α., ἀρ. 2489, σ. 24 (συλλ. Λεων. Κουκουλιάτα, Πολύδενδρον Γρεβενῶν 1962). Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 85 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962). Λ.Α., ἀρ. 2903, σ. 46, 5 καὶ 9 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτου, Βλάστη Ἑορδαίας 1964).

¹¹ Λ.Α., ἀρ. 1898, σ. 181 (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἑρμιονίδος 1953). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 197 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1958).

¹² Λ.Α., ἀρ. 2903, σ. 46, 7 (συλλ. Κωνστ. Χινοβίτου, Βλάστη Ἑορδαίας 1964).

¹³ Λ.Α., ἀρ. 2194, σ. 535 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἰθάκη 1956). Λ.Α., ἀρ. 2302, σ. 296 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Χουλιαράδες Ἰωαννίνων 1959). Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 189 (συλλ. Ἰωάν. Κασσιμάτη, Κύθηρα 1958).

νά καίγεται κ' εἶναι ἡ σιδεροστιὰ σου ἀνάποδα, πρῶτα νὰ σηκώσης τὴ σιδεροστιὰ εἰς τὰ ἴσια τῆς κ' ὕστερα ν' ἀρπάξης τὸ παιδί σου ἀπὸ τὴ φωτιά»¹. Ὑπάρχει δ' ἔτι ἡ πίστις ὅτι ὅταν αὕτη «κοκκίνιση καὶ βγάλη σπίδες» εἶναι σημεῖον ὅτι «θὰ ῥθῇ ὁ ταξιδιώτης» ἢ τις ἄλλος² ἢ «θὰ πάρωμε χρήματα»³. «ὅταν τὶς βγάζῃ πρὸς τὰ ἔξω»⁴ ἢ «πρὸς τὰ κάτω»⁵ θὰ δώσωμεν χρήματα, ἐὰν αἱ σπινθῆρες «σὰν μυρμηγκάκια πηγαινοέρχονται τόσους ἐχθροὺς ἔχει τὸ σπίτι καὶ ἀμέσως ρίχνουν νερὸ γιὰ νὰ σκάσουν οἱ ὀχθοί»⁶.

Ἡ τοποθέτησις πυραίου παρὰ τὴν ἀξίνην ἐντὸς τοῦ οἴκου θεωρεῖται ἁμαρτία καὶ πρόσκλησις τοῦ θανάτου⁷.

ΙΑ'. ΜΟΛΥΒΔΟΣ

Πλὴν τῆς πρὸς μαγικοὺς σκοποὺς χρήσεως τοῦ μολύβδου ἀπαντᾷ ἐν χρήσει οὗτος καὶ πρὸς μαντικούς. Ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης παρατηροῦνται αἱ μορφαὶ τοῦ μετάλλου τούτου, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται κατὰ τὴν πῆξιν του μετὰ προηγουμένην ρῖψιν τηχομένων μεταλλοῦ αὐτοῦ ἐντός ὕδατος. Μαντικάι ἐνέργειαι διὰ μολύβδου σημειοῦμεν ὅτι ἀπαντῶνται καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοίς⁸. Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἡ μολύβδωμαντεία ἀσκεῖται πρὸς ποικίλους σκοποὺς ἐξ ὧν σπουδαίαν θέσιν κατέχει ὁ τῆς ἐπιτήσεως ὑπὸ τῶν νεανίδων τῆς ἀποκαλύψεως εἰς αὐτὰς τοῦ νέου τὸν ὁποῖον θὰ ἀπανόρευσθουν. Αἱ μαντικάι ἐνέργειαι.

¹ Λ.Α., ἀρ. 2327, σ. 83 (συλλ. Ἰωάνν. Κασιμάτη, Κύθηρα 1959). Ὑπάρχει δὲ ἡ πίστις ὅτι «ἀφορισμὸς πιάνει, ἂν ὁ παπὰς τὸν διαβάσῃ ἐπάνω σ' ἓνα λεβέτι γυρισμένο ἀνάποδα» (Ἐφημ. Ἑσπερινή, 9 Μαρτίου 1930).

² Λ.Α., ἀρ. 2748, σ. 119, 269 (συλλ. Κωστ. Ἰωαννίδου, Κωστὰνα Θεσπρωτίας 1963).

³ Λ.Α., ἀρ. 2453, σ. 129 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, δυτ. Ζαγόρι 1962). Λ.Α., ἀρ. 2498, σ. 13 (συλλ. Κίμ. Χαρίση, Αὐγερινὸς Βοῖου 1962). Λ.Α., ἀρ. 2738, σ. 46 (συλλ. Βασ. Θεοδοροπούλου, Νυμφόπετρα Λαγκαδᾶ 1962). Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 271 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, ἐπαρχ. Κορινθίας 1964). Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 84 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁴ Λ.Α., ἀρ. 2478, σ. 84 (συλλ. Κωνστ. Βουζιανᾶ, Γαλατινὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 2797, σ. 271 (συλλ. Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, 1964).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 2739, σ. 57 (συλλ. Γεωργ. Κολιοῦ, περ. Ἀσσου Πρεβέξης, Ἅγιοι Ἀπόστολοι 1963).

⁷ Λ.Α., ἀρ. 2423, σ. 37, Ἅγιος Θεράπων Κύπρου 1961.

⁸ Βλ. L. Schmidt, Heiliges Blei, Wien 1958, σ. 59-60. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ μολύβδωμαντεία γίνεται κατὰ τὰς νύκτας τῶν Χριστουγέννων, βλ. Olbrich, Bleigiessen Hand. d. deutsch. Aberggl., I, 1927, στ. 1389-1390.

αὐται λαμβάνουν χώραν συνήθως κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ γενεσίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου). Τότε αἱ ἀνύπανδροι νέαι «λειώνουν μέσα σὲ ἕνα δοχεῖον μολύβι καὶ τὸ ρίχνουν σὲ ἕνα ποτήρι μὲ νερό. Ἀνάλογα δὲ μὲ τὸ σχῆμα ποῦ θὰ πάρῃ, θὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ γαμβροῦ τοῦ κοριτσιοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο χυθῆκε τὸ μολύβι» (Ἄργος, Νάξος, Βουρλά Μ. Ἀσίας)¹ ἢ τὸ «ριζικό» των (Σμύρνη πρόσφ., Πύλος)². Ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Ἑρεσὸν Λέσβου, Κυδωνίας καὶ Βουρλά Μ. Ἀσίας (πρόσφ.), Θεσσαλονίκην, Νάξον, Μῆλον, Κρήτην κ.ά.³ βυθίζεται πρὸς τοῦτο ὁ λειωμένος μόλυβδος εἰς «νερὸ ἀπὸ τὰ κλήδονα». Πλὴν τούτων ἐκτίθεται τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἰουνίου εἰς τὰ ἄστρα ὕδωρ, ἀντληθὲν ἀπὸ φρέαρ. Ἐντὸς αὐτοῦ ῥίπτεται κατόπιν τετηγμένος μόλυβδος (περιοχὴ Πυλίου)⁴ ἢ κασσίτερος (Κεφαλληνία, Θεσσαλονίκη, Κρήτη)⁵ πρὸς τὸ σκοπὸν νὰ γνωρίσουν ἀκόμη αἱ μαντευόμεναι καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μέλλοντος συζύγου (Σκιάθος, Θήρα, Σπέτσαι, Φιλιατρά, Αἴγινα, Κρήτη, Σκῦρος, Μ. Ἀσία)⁶. Σημειωθῆτω ὅτι

¹ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 210 (συλλ. Μ. Παράσκη, 1940). *Δ. Οἰκονομίδης*, Ἀπεραθίτικα λαογραφικὰ σύμμεικτα, Ἀθήναι 1940, σ. 29-30. *Ν. Ε. Μηλιώρη*, Λαογραφικὰ Βουρλῶν, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), σ. 366-367. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 49 (συλλ. Ἀ. Γαυνοπούλου, 1940). Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀναφέρεται καὶ εἰς Wiprach ἐν Κρατὶ καὶ εἰς Σλοβενίαν. Βλ. *L. Schnitzler* ἐνθ' ἄν., σ. 60.

² Βλ. *Συλβίον*, Ὁ κλήδονας, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), 393. Λ.Α., ἀρ. 1159Β', σ. 182 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

³ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 97 (συλλ. Ἑλ. Κούκου, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1358, σ. 78 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939). *Ν. Ε. Μηλιώρη*, ἐνθ' ἄν., σ. 366. *Θ. Ἀθανασοπούλου*, Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 565. *Δ. Οἰκονομίδης*, ἐνθ' ἄν., σ. 30, *Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη*, Κρητικαὶ προλήψεις, ΔΙΕΕ, τόμ. Β' (1885), σ. 335. Λ.Α., ἀρ. 2777, σ. 215 (συλλ. Γεωργ. Παγγώνη, 1963). *Παν. Ἀ. Μπιμπέλα*, Λαογραφικὰ Κυδωνιῶν, Μοσχονησίων καὶ Γεννητσαροχωρίων, Ἀθήνα 1956, σ. 59.

⁴ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 263 (συλλ. Στ. Στανίτσα, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 73 (συλλ. Χρ. Διομήδη, 1940).

⁵ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 258 (συλλ. Μ. Σταματάτου, 1940). *Θ. Ἀθανασοπούλου*, Μαντεῖαι καὶ μαγικαὶ τελεταί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 565. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 165 (συλλ. Νικολοπούλου, 1940).

⁶ Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 24 (συλλ. Μαργ. Βασάλου, 1940). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 290 (συλλ. Σαρ. Τσουλοχοπούλου, 1940). *Γ. Ἀ. Μέγα*, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. ἔτ. Γ-Δ (1941-1942), σ. 131-132 (=ἀνάντ., τεῦχ. 2, σ. 55-56). Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 235 (συλλ. Χ. Σαμπάνη, 1940). *Ἀ. Α. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1923, σ. 150-151. *Albert Thumö*, Zur neugriechischen Volkskunde, Der Klidonas, Zeitsch. d. Ver. f. Volksk. 2 (1892), σ. 401. *Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη*, Κρητικαὶ προλήψεις ΔΙΕΕ, τόμ. 2 (1885), σ. 335. Λ.Α., ἀρ. 1473, σ. 56 (συλλ. Δ. Θεοχάρη, 1940). *Παν. Ἀ. Μπιμπέλα*, ἐνθ' ἄν., σ. 39.

τὴν μαντικὴν σημασίαν τῶν στερεοποιουμένων ἐντὸς τοῦ ὕδατος μορφῶν τοῦ μολύβδου δύνανται νὰ ἐξηγήσουν εἰδικοί μάντις (Βυτίνα, Σμύρνη, Κύπρος, Ἀθήναι, Λεικιάς, Πύργος) ¹, τὸ δὲ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ῥίπτεται ὁ τηκόμενος μολύβδος δέον νὰ εἶναι ἀμίλητον, δηλαδή νὰ ἔχη μεταφερθῇ ἐκ τῆς κρήνης χωρὶς ὁ μεταφέρων τοῦτο νὰ ὁμιλήσῃ ². Ὁ τετηγμένος μολύβδος ἀφήνεται ἔτι νὰ πέσῃ καὶ ἐπὶ πλακὸς (Κωνσταντινούπολις) ³, ἢ ἐντὸς δοχείου τὸ ὁποῖον ἀκολουθῶς βυθίζεται εἰς φρέαρ (Λάρισα) ⁴. Πλὴν τοῦ μολύβδου χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ μολυβδόνερο, τὸ ὁποῖον εἰς Κέρκυραν χύνεται ὑπὸ τῆς νέας πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας της, εἴτα δὲ παρακολουθεῖ τις νὰ ἴδῃ, ποῖος πρῶτος θὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν· τούτου τὸ ὄνομα πιστεύεται ὅτι θὰ φέρῃ ὁ μέλλων σύζυγος αὐτῆς ⁵. Περὶ τῆς μελλούσης τύχης εἰς τι πρόσωπον μαντεύονται εἰς τὴν Κύπρον δι' εἰδικῆς τελετουργίας. Ἐνῶ τίκεται μολύβδος ἐντὸς δοχείου, ὁ προτιθέμενος νὰ τύχῃ μαντείας, φέρων πινάκιον μεθ' ὕδατος, περιέρχεται τρεῖς μετὰ τοῦ μάντεως περὶ τὸν τηκόμενον μολύβδον εἴτα χύνων τὸ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ δοχείου προκαλεῖ στερεοποίησιν τοῦ μετάλλου. Ἐκ τῶν σχηματιζομένων μορφῶν τοῦ μολύβδου προλέγει ὁ μάντις περὶ τῆς τύχης τοῦ μαντευομένου ⁶. Πλὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου), ὡς ἀνωτέρω, ἡ μολυβδομαντεία ἀρκεῖται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τινὰς τόπους καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τότε τίκεται ἐπ' αὐτοῦ μολύβδος, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἐκ τῶν σχημάτων αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος «τὸ ῥήμα» τῶν κορασίδων ⁷, δηλ. ποῖος θὰ εἶναι ὁ μέλλων σύζυγος ἐκάστης (Φιλιάτρε). Εἰς Κορώνην Πυλίας ἐπιλέγον

¹ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλῆ, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἀ. Νικολαΐδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 195 (συλλ. Γ. Παπαδημητρίου, 1944). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 102 (συλλ. Ἐ. Κουλοπούλου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940).

² Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἀ. Νικολαΐδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1310, σ. 1 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλῆ, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 73 (συλλ. Χρ. Διομήδη, 1940). Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 150-151. Βλ. γενικώτερον περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀμίλητου νεροῦ εἰς μαντικὰς καὶ δεισιδαίμονας ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ λαοῦ εἰς Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου, Χοῆσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 15/16 (1962-63), σ. 42-59.

³ Α.Α., ἀρ. 1473, 272-273 (συλλ. Ζ. Τσαπέση, 1940).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940).

⁵ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940).

⁶ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 171 (συλλ. Ἀ. Νικολαΐδου, 1940).

⁷ Βλ. Ἀ. Α. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 151. Συλβίου, ἔνθ' ἀν., σ. 393. Α.Α., ἀρ. 1159β. σ. 182 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, 1938).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 235 (συλλ. Χ. Σαμπάνη, 1940).

αί μαντευόμεναι «ὅ,τι εἶναι τυχερό μου νὰ φανῇ καὶ τὸ μολύβι θὰ δείξῃ»¹. Τὴν προηγουμένην ἡμέραν 29 Ἰουλίου, ἑορτὴν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ῥίπτουσα ἡ νεᾶνις τετηγμένον μολύβδον ἐντὸς ὕδατος ἐπιλέγει «Μὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο, μὰ τὸν Ἅγιο Παῦλο, ὅ,τι εἶναι τὸ τυχερό μου νὰ φανῇ»². Ἐν Ἀθῆναις ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια τῆς ἐπιχύσεως τοῦ τηχθέντος μολύβδου τρεῖς ἐντὸς τοῦ ὕδατος³.

Μολύβδομαντεῖται ἀναφέρονται ἀπαντῶσαι καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ προφήτου Ἡλιού (Σμύρνη (πρόσφ.))⁴, ἐπίσης καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Βυτίνα)⁵. Μαντεύονται ἔτι διὰ τοῦ μολύβδου γενικώτερον μέλλοντα νὰ συμβοῦν γεγονότα (Νάξος, Ἄνδρος, Ἀθῆναι, Τήνος, Σμύρνη, Αἴγινα, Λέσβος, Καλημέριανοι Εὐβοίας, Μῆλος)⁶, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς χαράν, λύπην (Γκούρα Κορινθίας)⁷, καλὴν ἢ κακὴν τύχην (Παξοί)⁸, ταξίδιον (Ἀθῆναι, Φιλιατρά)⁹.

Εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἄτομόν τι καταλαμβάνεται ἀπροόπτως ὑπὸ φόβου «λειώνουν μολύβι μέσα εἰς τὸ νερό, γὰρ καὶ ἰδοῦν ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ φόβος» (Κύπρος)¹⁰. Ὅταν «τρομάξῃ» κάποιος «πηγαίνει εἰς τὴν κουρσουμζοῦ»

¹ Α.Α., ἀρ. 1159β, σ. 235 (συλλ. Ε. Ταρσούλη, 1938). ² Ἀθανασοπούλου Μαντεῖται καὶ μαντικὰ τελεταὶ Λαογὰ, τόμ. 8 (1921-25), σ. 386. Ἀλλάγου ὄψις εἰς Βυτίαν καὶ εἰς τὰς πρόσφυγας ἐκ Σμύρνης μαντεύονται τὴν ἡμέραν ταύτην γενικῶς περὶ οἰουδήποτε μέλλοντος νὰ συμβῇ (Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 215 (συλλ. Μ. Πέππα, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλή, 1940).

³ Α.Α., ἀρ. 1159β, σ. 42 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1938).

⁴ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 2 (συλλ. Ἀκριβοῦ, 1940).

⁵ Βλ. Συλβίου, ἐνθ' ἀν., σ. 393. Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940).

⁶ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 244 (συλλ. Σεβδαλή, 1940).

⁷ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 18 (συλλ. Π. Βαλληνδρά, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 316 (συλλ. Μ. Ψάλτου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 175 (συλλ. Μ. Ξανθοῦλη, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 66 (συλλ. Κολλάρου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 205 (συλλ. Κ. Παπακωνσταντινίδου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 44 (συλλ. Ἱερειώτου, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 255 (συλλ. Ἀγγ. Σουχλέρη, 1940). Α.Α., ἀρ. 2777, σ. 215 (συλλ. Γεωργ. Παγώνη, 1963).

⁸ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 219 (συλλ. Π. Ρέλια, 1940).

⁹ Α.Α., ἀρ. 682, σ. 47 (συλλ. Μ. Δένδια, 1915).

¹⁰ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 144 (συλλ. Μ. Μινέττα, 1940). Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 235. (συλλ. Χ. Σαμπάκη, 1940).

¹¹ Α.Α., ἀρ. 1473, σ. 378 (συλλ. Μ. Πίσσα, 1940). Εἰς Βοσνίαν ἀναφέρεται ὁμοίως ἡ τῆξις διὰ τὴν θεραπείαν τῆς «strana» (=φόβου τῶν μικρῶν παιδιῶν). Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς Σέρβους, εἴτα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς νοτίου Οὐγγαρίας, εἰς τοὺς Γερμανοὺς, τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Σουηδίας Νορβηγίας, Φιλλανδίας κ.ἄ., πολλαχοῦ τῶν

ἢ ὅποια μαντεύεται ὡς ἐξῆς: Περιτυλλίσσει τὸν ἀσθενῆ μὲ ἓνα κόκκινο ὕφασμα, ὥστε νὰ μὴ βλέπη. Κατόπιν λειώνει τὸν μόλυβδο καὶ τὸν χύνει μέσα σ' ἓνα δοχεῖο, ἐνῶ λέγει ὠρισμένα λόγια. Ὁ μόλυβδος σχηματίζει μέσα στὸ νερὸ σχήματα ἀπὸ τὰ ὅποια μαντεύονται» (Κωνσταντινούπολις)¹. Τῆς τήξεως τοῦ μολύβδου εἰς μαντικὰς ἐνεργείας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ παλαιότεραν μαρτυρίαν γνωρίζω ἐκ τοῦ νομοκάνονος τῆς μονῆς τῶν Ἱβήρων². Αὕτη ὅμως ἀπαντᾷ, ὡς ἐλέχθη, καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς (π.χ. Αὐστριακοὺς, Γερμανοὺς)³. Ὁ Grimm ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι, τὸ ἔθος τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ παρελήφθη ἐκ τῶν Ἑλλήνων, παρ' ἄλλων ὅμως ὑπεστηρίχθη ὅτι συνδέεται τοῦτο μὲ γερμανικὰς συνηθείας⁴. Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ μολύβδου φαίνεται ὅτι εἶναι παλαιά, δεδομένου ὅτι μαρτυρεῖται εἰς μαγικὰς πράξεις τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Εἰς νομοκάνονας ἐκ τοῦ ΙΣΤ', ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰ. ἀναφέρεται συχνὰ ὁ μολυβδοχύτης, ὅστις ἀποδένει τὰ ἀνδρόγυνα, δηλ. ποιεῖ καταδέσμους εἰς αὐτά. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικῶς «ὁ γόης καὶ ὁ μάγος καὶ ὁ μάντις ὅπου χύνει μολύβδον... ἀποδένει ἀνδρόγυνα εἰς τὸ μὴ μίγνυσθαι ἢ ἀποδένει τὰ ζῶα νὰ μὴν τὰ φάγῃ ὁ λύκος»⁵ (χειρ. 16^{ου} αἰ.).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

Emploi des métaux dans diverses superstitions, ainsi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie sociale du peuple

par Anne Papamichael

I

Dans la première partie de cette étude, publiée dans l'Annuaire des Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes (tome XV - XVI, 1962-1963¹ p. 62-91), l'auteur expose d'abord brièvement la croyance populaire, qui remonte à l'antiquité, selon laquelle les métaux ont une force secrète et sont utilisables à des fins magiques (p. 62-63),

λαῶν τούτων ἀντὶ τοῦ μολύβδου, ἐγένετο τῆξις κασσιτέρου (Βλ. *L. Schmidt*, ἐνθ' ἀν., σ. 60-62).

¹ Λ. Α., ἀρ. 1473, σ. 272 (συλλ. Ζ. Τσαπέση, 1940).

² Βλ. παρὰ Ν. Γ. Πολίτη, ἐν Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 385.

³ Βλ. εἰς *L. Schmidt*, ἐνθ' ἀν., σ. 59 καὶ *Olbrich*, Bleigiessen, ἐνθ' ἀν., σ. 1389.

⁴ Βλ. *Olbrich*, Bleigiessen, ἐνθ' ἀν.

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., τόμ. 9, σ. 74 (=ΒΒΠ., τόμ. 6, σ. 203).

Elle examine ensuite plus spécialement l'emploi des métaux par le peuple grec à l'époque contemporaine, sous les formes suivantes :

I. Comme simple métal en lame (p. 63-69). Ainsi l'accouchée porte sur elle un morceau de métal, sous forme de lame de fer, lorsqu'elle sort de chez elle pour la première fois avant que 40 jours ne se soient écoulés depuis l'accouchement. La nouvelle mariée, en entrant dans la maison de son mari, doit poser le pied sur du fer. De même les animaux achetés, en entrant pour la première fois dans l'étable, doivent poser la patte sur une lame de fer.

L'argent en lame est employé pour la confection de diverses amulettes (p. 66). L'auteur mentionne ensuite l'usage que l'on fait des objets en métal pour des buts magiques: incantations et envoûtements, guérison de diverses maladies etc. (p. 66-67).

Contrairement aux temps antiques où l'usage des lames métalliques à des fins magiques était très répandu, l'auteur remarque que dans les temps modernes cet usage est plus restreint. Cela provient du fait qu'on emploie aujourd'hui plus souvent des objets métalliques, croyant que leur dureté et leur résistance se transmettront à la personne ou à l'animal qui entrera en contact avec eux et lui permettront de résister au mal, de le repousser et de le vaincre.

II. La monnaie: Il s'agit des pièces de monnaie qu'on emploie dans des buts magiques, lors de la naissance, du baptême, du mariage et de la mort.

On croit que la pièce de monnaie portée par une femme mariée contribue à la conception et à la naissance d'un enfant mâle, et aussi qu'elle protège le nouveau-né et l'accouchée (p. 69-70). Lors du mariage, elle est employée dans presque toutes les phases de la cérémonie nuptiale, comme p. ex. avant la bénédiction, pendant qu'on lave le linge de la future mariée, pendant que le barbier rase le futur marié, lorsque celui-ci se met en route pour accompagner la mariée à l'église, puis après le couronnement quand ils entrent tous deux dans leur maison, etc (p. 72). Pour l'enterrement, la coutume antique de l'obole de Charon s'est maintenue (p. 73).

La monnaie joue également un rôle important dans les actions magiques destinées à empêcher l'effet de l'envoûtement, dans la préparation des philtres etc. ainsi que dans la confection des amulettes. Dans ce der-

nier cas, les besants (pièces d'or à l'effigie de Constantin le Grand) ont une signification toute spéciale (p. 74 - 78).

III. L'anneau: L'emploi spécifique de l'anneau pour le mariage a été étendu ensuite à d'autres actions, de caractère magique, qui recouvrent toute la cérémonie matrimoniale (p. 78 - 79).

L'anneau prévient également l'effet néfaste que pourrait produire la rencontre dans la rue d'accouchées avant que 40 jours ne se soient écoulés depuis la naissance de l'enfant. On emploie aussi l'anneau pour protéger le nouveau-né contre le mauvais oeil et l'accouchée contre l'influence des êtres démoniaques, pour guérir certaines maladies etc. L'anneau est enfin employé le jour de la Résurrection (p. 79 - 81) dans des pratiques divinatoires.

Ces coutumes qui attribuent à l'anneau des vertus qui préviennent le mal ou délivrent des effets néfastes d'actions magiques, sont très anciennes et sont pratiquées par le peuple depuis l'antiquité.

IV. Le fer à cheval: L'emploi du fer à cheval pour se préserver contre le mauvais oeil et comme porte bonheur (p. 82 - 83) est très répandu et connu depuis l'antiquité récente (p. 84).

V. La clef et la serrure sont employées pour protéger les nouveaux mariés contre des actions magiques (p. 84 - 85). On emploie aussi la clef dans la préparation des philtres et dans les pratiques magiques destinées à provoquer l'amour ou à protéger contre les maladies (p. 87-88).

VI. Les ciseaux: L'emploi des ciseaux dans les pratiques magiques et superstitieuses auxquelles on se livre pendant la cérémonie du mariage est très répandu (p. 90) on les utilise également dans les incantations pour la guérison des maladies et des piqûres de serpents, dans les pratiques divinatoires des jeunes filles, la nuit qui précède la fête des St. Théodores, quand elles veulent connaître leur futur mari, etc. (p. 91).

II

La deuxième partie est publiée ci-dessus; elle comprend les chapitres VII-XI (v. p. 53 - 108).

VII. Les clous: L'emploi des clous à des fins magiques et divinatoires, ainsi que dans d'autres pratiques, est largement répandu dans di-

verses circonstances de la vie populaire. Ainsi la femme enceinte peut prévoir le sexe de l'enfant qui naîtra si elle trouve un clou ou une épingle (p. 53).

Le clou est aussi employé pour protéger le nouveau-né et l'accouchée contre le mauvais oeil et les êtres démoniaques et pour guérir les maladies provoquées par l'envoûtement ou par d'autres actions magiques. L'auteur remarque que ce dernier usage est une survivance des temps antiques, vu qu'il était pratiqué par les Romains (p. 54-58).

Dans certains cas où meurent plusieurs membres d'une même famille, on cloue non seulement les malades, mais aussi la Mort, pour que les autres survivent (p. 55).

L'emploi des clous, surtout sous forme d'épingles, est très répandu dans les envoûtements pratiqués lors du mariage, avant ou pendant la cérémonie dans le but de causer du mal aux jeunes mariés (par ex. impuissance de l'époux, mort du couple, etc) (p. 59-64). Dans d'autres cas, au contraire, ces actions magiques se font dans le but de protéger le couple et de le délivrer des influences néfastes de l'envoûtement.

L'auteur remarque que d'une façon générale les pratiques magiques dans le but d'empêcher le mal, étaient aussi largement pratiquées au moyen âge et qu'il s'agit d'une survivance de l'antiquité (p. 65).

Les clous sont utilisés dans des actions magiques destinées à causer du mal non seulement aux hommes, mais aussi aux animaux domestiques, à détruire les bêtes sauvages, à dessécher les plantes et enfin à chasser les êtres démoniaques (p. 65-68).

VIII. Le couteau. L'usage du couteau dans la vie quotidienne, comme outil de travail ou comme moyen de défense, a été manifestement étendu à des fins magiques. On trouve largement répandue la croyance qu'un couteau à manche noir peut délivrer des maladies ou du mauvais oeil. Un tel couteau est également employé pour préserver de tout mal l'accouchée et le nouveau-né et surtout pour les protéger de l'influence des démons (p. 68-74).

Ceux qui voyagent pendant la nuit, pour se protéger contre les fantômes, les fées (Νεράιδες) et les vampires, portent sur eux un couteau à manche noir (p. 74-75).

On croit que le couteau a la force de détourner, sur terre et sur mer, les tourbillons du vent, que l'on considère comme mus par de mauvais

esprits, ainsi que de détourner l'éclair, la pluie et la grêle (p. 75-76). On emploie largement le couteau pendant toute la célébration du mariage, dans des pratiques incantatoires et superstitieuses, notamment pour empêcher le *κατάδεσμος* (rendre l'homme impuissant).

Au moyen du couteau, ou ensorcelle les bêtes féroces, pour les empêcher de détruire les troupeaux de moutons et les autres animaux.

On emploie aussi le couteau dans des opérations magiques accomplies pour retrouver des objets perdus, dans différentes pratiques superstitieuses (p. 81) et dans des actes divinatoires (p. 83). L'auteur remarque que la plupart de ces utilisations du couteau se trouvent aussi mentionnées dans des textes plus anciens, c-à-d. de l'époque post-byzantine. Dans ces sources, il est question de l'usage du couteau dans des actions magiques, visant à guérir des maladies, à obtenir un succès quelconque, à retrouver un objet perdu, à découvrir des voleurs, etc. (p. 83-85).

Cet usage du couteau à des fins magiques, dit l'auteur, ne remonte pas au-delà de la dernière période byzantine, étant donné qu'on n'en trouve point de mention dans les textes antérieurs. Il est vraisemblablement apparu plus tard, lorsque l'emploi du couteau comme objet de table, se fut répandu dans la vie quotidienne. Alors de son utilisation dans la vie de tous les jours comme objet tranchant, on en vint à l'employer dans des pratiques magiques et superstitieuses.

IX. Instruments agricoles. A diverses occasions de la vie populaire et surtout lors d'une naissance ou d'un mariage, on utilise à des fins magiques des instruments agricoles, tels que la hache, la pioche, la faux, le soc et même le collier de boeuf.

Leur emploi, lors des différentes phases des cérémonies, vise d'une part à préserver le couple de tout mal et principalement de l'envoûtement (τοῦ κατάδεσμου), d'autre part à transmettre la force nécessaire à une vie heureuse et féconde. Ainsi par ex., lorsque les deux parties conviennent de conclure mariage, la future épouse doit enjamber une pioche, une hache ou un soc. Au moment où elle se pare pour la cérémonie religieuse, elle doit marcher sur un instrument agricole. Ou bien encore la jeune mariée, en entrant dans sa nouvelle maison, doit poser le pied sur un outil (hache, soc, pioche, etc.) placé sur le seuil (p. 85-89).

L'usage d'instruments agricoles à des fins magiques apparaît aussi à l'occasion de la naissance. Par ex., après l'accouchement, la sage-femme

se sert d'une hache pour chasser les êtres démoniaques, ou bien on place un soc ou une faux derrière la porte de l'accouchée ou sous son oreiller pour éloigner le mal qui pourrait lui advenir, à elle ou au nouveau-né, tant qu'elle n'a pas été purifiée (p. 89-90).

Dans le but de se transmettre la force magique des métaux, le moissonneurs portent la faux à la ceinture et lorsqu'ils reviennent chez eux, leurs enfants passent par-dessus (p. 90).

Dans le même but, lors de la fête de St Basile (1er jour de l'année), on fait passer les boeufs sur une pioche ou sur un autre instrument agricole (p. 91).

On emploie également ces outils lorsqu'on prononce des incantations ou pour guérir diverses maladies. Pour éloigner la foudre, on utilise le soc ou la hache et enfin, pour préserver la production agricole, on utilise le soc etc. (91-92).

X. Objets domestiques (ustensiles, outils etc.). Parmi ces objets, les chenets, les pincettes, le chaudron etc. sont employés pour préserver du mal en général par ex. pour arrêter ou éloigner la pluie, les typhons, la grêle. Pour se protéger de la foudre, on jette dans la cour de la maison, à un moment donné, le chenet sans dessus dessous — ailleurs les pincettes — ou encore on fait sonner les cloches de l'église. On fait aussi sonner les cloches des églises lors d'une éclipse du soleil ou de la lune; les clochettes des bergers sont employées pour chasser les esprits (καλικάντζαροι = êtres démoniaques) durant la période qui va du 25 décembre au 5 Janvier (p. 93-95).

Des objets métalliques sont utilisés pour chasser les serpents et autres reptiles (p. 95).

De même, on emploie les clochettes des bergers, les cuillères, le chenet et d'autres objets métalliques à des fins magiques, lors de la naissance: lorsque l'accouchée se lève pour la première fois, elle pose le pied sur un chenet et on met une cuillère dans la bouche de l'enfant, quand paraissent les premières dents. A l'occasion d'un mariage, on emploie aussi des objets métalliques: quand on prépare le pain, au moment où l'on rase le marié, lorsqu'on va chercher la future mariée durant la cérémonie religieuse et quand la mariée entre dans la maison du mari (p. 95-101).

On en fait encore usage lors des fêtes de St Basile (1er jour de l'an) et de l'Épiphanie, et à l'occasion d'un décès (p. 101).

Lorsque les bergers et les membres de leur famille boivent pour la première fois le lait de la nouvelle saison, pour se transmettre la force des métaux, ils marchent sur des objets en fer, etc. (p. 101-102).

On confectionne également des amulettes pour protéger le nouveau-né et l'accouchée contre les maléfices et les mauvais esprits, etc. p. 102-104).

XI. Le plomb. Le plomb est employé non seulement à des fins magiques, mais aussi à des fins divinatoires. Dans ce dernier cas, on fond le plomb, on le jette dans de l'eau où il se solidifie et selon les figures qui se forment, on tire des présages.

La divination par le plomb est exercée dans plusieurs cas, dont le plus important est celui où les jeunes filles cherchent à apprendre qui sera leur mari. Ces pratiques se font habituellement à la fête de la naissance de St Jean (24 juin), mais dans certains endroits, c'est à la fête des Sts Apôtres ou la veille de la fête des Apôtres Pierre et Paul (30 juin). Elles sont aussi mentionnées pour les fêtes du prophète Elie (20 juillet) et de St Panteleimon (27 juillet). (p. 104-107).

On recourt au plomb pour savoir si on connaîtra une joie ou une peine, une bonne ou une mauvaise fortune, pour obtenir des renseignements au sujet d'un voyage ou de la provenance des maladies. Ces pratiques semblent assez anciennes, étant donné qu'elles sont mentionnées chez le peuple grec déjà au 15^{ème} siècle et qu'elles sont aussi connues d'autres peuples (p. 105-108).